

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ “กระบวนการสร้างสำนึกชาวนาและการเรียนรู้ต่อการ
แก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน
ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร”

โดย

นางสาวพัชรินทร์ พืชผล และคณะ

31 สิงหาคม 2552

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ “กระบวนการสร้างสำนึกชาวนาและการเรียนรู้ต่อการ
แก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน
ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร”

คณะผู้วิจัย

นางสาวพัชรินทร์	พืชผล
นายคมสัน	แก่นจำปา
นางสาวรัตนพร	พลชัย
นางสาวทิพย์สุดา	เทศไทย
นางสาวอรพิน	ทองน้อย
นายบุญมี	บุละสิวะ
นายประเทือง	ทองน้อย

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทคัดย่อ

โครงการ “กระบวนการสร้างสำนึกชวนาและการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร” โดยนางสาวพัชรินทร์ พิษผล เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งมีพื้นที่ดำเนินการ คือ บ้านกุดหิน ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นพื้นที่ที่ทำการเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำนา และปลูกพืชหลังนา อาทิ ผักสวนครัวเป็นอาชีพเสริม แต่เดิมวิถีการเกษตรค่อนข้างสัมพันธ์กับธรรมชาติ จึงไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องต้นทุนในการผลิตที่สูงเกินไป ทุกครอบครัวในชุมชนมีการช่วยเหลือกันเมื่อถึงฤดูกาลทำนา แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือน ระบบเกษตรเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลัก เหลือกินจึงขายเป็นรายได้ในครอบครัว ความเป็นอยู่ของชุมชนจึงพึ่งพากระบวนการเกษตรหล่อเลี้ยงครอบครัว มีการสืบทอดวิถีเกษตรจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น จนเมื่อก้าวเข้าสู่ยุคเทคโนโลยี ในชุมชนเริ่มหันตามกระแสเทคโนโลยีครอบครัวชุมชนได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อวิถีเกษตรของคนในชุมชน ตั้งแต่สังคม เศรษฐกิจ การเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะภาคการเกษตร แม้ชุมชนจะเลียนแบบการกินอยู่แบบเมืองมากขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่สั่งสมมานาน นั่นคือวิถีเกษตร ที่ถือเป็นสายเลือดของคนในชุมชนยังคงอยู่ แม้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยก็ตาม เช่น การทำนาในหมู่บ้านกุดหินในอดีตที่เคยพึ่งตนเองได้ในเรื่องปัจจัยการผลิต แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าถึง ทำให้ต้องพึ่งปัจจัยจากภายนอกเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาด้านการเกษตรที่ขาดการควบคุม รวมทั้งคนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนที่เริ่มห่างเหินจากวิถีเกษตร ไปสู่การทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ ทำให้ขาดแรงงานในภาคการเกษตร เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชน และนับวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะการทำนาในปัจจุบันคงเหลือชวนา รุ่นพ่อ รุ่นแม่ เท่านั้น ส่วนบุตรหลานถูกผลักไสออกจากความเป็นเกษตรกร ด้วยการส่งเสริมให้เล่าเรียนเพื่อที่จบแล้วจะได้ทำงานดีๆ จนลืมมองว่า ปัญหาในภาคการเกษตรปัจจัยสำคัญ คือ การจัดการ ที่มีคนหรือชวนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ การที่นับวันคนทำอาชีพเกษตรลดน้อยลง ส่วนหนึ่งมาจากไม่มีการสืบทอด ดังนั้นในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จึงมีเป้าหมายในการสร้างสำนึกให้กับเยาวชนต่ออาชีพเกษตรกรรม รวมถึงการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร โดยเฉพาะการเป็นชวนาที่เป็นกระดูกสันหลังของชาตินับวันเหลือน้อยลง โดยมีคำถามวิจัยว่า 1. การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรของเด็ก/เยาวชนของบ้านกุดหินเป็นอย่างไร 2. การแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรสามารถสร้างจิตสำนึกชวนาให้กับของเด็ก/เยาวชนของบ้านกุดหินได้อย่างไร ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 1) เพื่อศึกษาบริบทและการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรม และการทำนาของบ้านกุดหิน ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาของชวนาในการทำนาของชุมชนบ้านกุดหิน ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 3) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ระยะเวลาในการดำเนินงาน 1 มิถุนายน 2551 ถึง 31 สิงหาคม 2552 รวม 15 เดือน รูปแบบในการศึกษา เน้นที่การเรียนรู้

ของเด็ก /เยาวชน ที่เป็นบุตรหลานของชาวนาและเป็นคนในชุมชนบ้านกุดหิน จากการเก็บข้อมูลความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทั้งการสัมภาษณ์ใช้แบบฟอร์ม การสอบถาม การโสตถ์ การจัดเวทีย่อย การสังเกต การทดลองปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้ทางโครงการได้นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา การเรียนรู้ปัญหาทางการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงการทดลองปฏิบัติในแปลงทดลอง โดยนำแนวทางของเกษตรอินทรีย์เป็นต้นแบบในการเรียนรู้ **ผลการศึกษา** จากการรับรู้ข้อมูลและการได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้เยาวชนได้รู้ว่า ที่ผ่านมา (พ่อ แม่) ชาวนานั้นเหนื่อย ลำบากมาก กว่าจะได้ข้าวแต่ละเมล็ดมากิน ทำให้เยาวชนเริ่มใส่ใจ เห็นคุณค่าของข้าวมากขึ้น จากคนที่ทำนาไม่เป็นที่เรียนรู้จากการกระบวนกร่วมกัน มีการแบ่งปันเทคนิคในการทำนาจากประสบการณ์ ทำให้ผู้ปกครองเริ่มเห็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของบุตรหลาน จากที่ไม่เคยช่วยงานในไร่นาเลย เริ่มเห็นบุตรหลานมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น ช่วยปักดำ เกี่ยวข้าว ทำไมเป็นก็สนใจเรียนรู้จากพ่อแม่ ช่วยงานบ้าน ทำปุ๋ยหมัก เยาวชนบางคนก็ชักชวนพ่อแม่เปลี่ยนจากการทำนาเคมีเป็นนาอินทรีย์ เยาวชนเรียนรู้วิธีการทำปุ๋ยหมัก น้ำหมัก แล้วขยายไปทำที่บ้าน ที่โรงเรียน จนเกิดเป็นกิจกรรมในวิชาเกษตรในโรงเรียนบ้านกุดหิน มีการแลกเปลี่ยนกันระหว่างเยาวชนที่ผ่านกระบวนกร่วมกับผู้ปกครอง สิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนกร่วมกันทั้งสิ้น

ผลที่เกิดขึ้นนอกจากจะเกิดกับเด็ก เยาวชนในชุมชนแล้ว ชุมชนเองยังได้เรียนรู้และหันมาให้ความสำคัญต่อเยาวชน โดยส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมและเปิดโอกาสให้เรียนรู้งานในไร่นามากขึ้น ชุมชน /ผู้ปกครองได้หันมามองตนเองมากขึ้นว่า การที่ลูกหลานไม่ช่วยงานในไร่นา อาจจะเป็นที่ผู้ใหญ่ไม่ให้โอกาสและวาดฝันให้ลูกหลานเรียนหนังสือเป็นการผลักดันเยาวชนออกนอกชุมชน จนลืมนึกถึงสิ่งที่ตามมา เยาวชนคือกำลังสำคัญในอนาคตที่จะเป็นผู้สืบทอด ชุมชนเริ่มมีความตระหนักถึงการสร้างจิตสำนึกให้ลูกหลานรักเป็นเกษตรกรต่อจากพ่อ แม่ โดยเรียนรู้วิธีการใหม่ๆ ในการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรไปพร้อมกับบุตรหลาน ส่งเสริมการแสดงออกว่าสนใจอยากทำอะไรในแปลงนา รวมถึงการทดลองเทคนิคใหม่ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ในชีวิตประจำวัน ส่วนองค์กรในชุมชน โรงเรียนบ้านกุดเริ่มเห็นความสนใจของเด็ก เยาวชน ต่อกิจกรรมทางการเกษตร จึงเปิดโอกาสให้แสดงออกในวิชาเกษตรของโรงเรียน ซึ่งเยาวชนได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกระบวนกร่วมงานวิจัยไปใช้ที่โรงเรียน เช่น การคัดแยกขยะ เศษใบไม้เพื่อนำไปทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมักกรดดินไม้ในโรงเรียน รวมกลุ่มปลูกพืชสวนครัวไว้กิน โดยมีครูในโรงเรียนคอยเป็นที่เลี้ยงดูด้วย

จากผลที่เกิดขึ้น ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของเยาวชนจากการแสดงออก ซึ่งมีแนวโน้มจะพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยการร่วมมือของ ชุมชน โรงเรียน เยาวชน ที่จะช่วยผลักดันให้เกิดการเรียนรู้และสร้างสำนึกให้กับเยาวชนรักในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเริ่มขยายอย่างต่อเนื่องแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยเยาวชนได้เรียนรู้วิถีของท้องถิ่นและเรียนรู้สังคมภายนอกควบคู่กันไป

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก-ข
แผนที่ตั้งโครงการ	ค
บทที่ 1 บทนำ	1
- ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	1
บทที่ 2 ทบทวนเอกสาร ทฤษฎี	5
- ระบบเกษตรในประเทศไทย	5
- แนวทางการแก้ไขปัญหาของชาวนา	7
บทที่ 3 ข้อมูลพื้นที่ศึกษา	9
บทที่ 4 ขั้นตอนกระบวนการดำเนินงาน	14
- เครื่องมือที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัย	25
บทที่ 5 ผลการศึกษาวิจัย	28
- สิ่งที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัย	41
- ความคิดเห็นของทีมวิจัย	43
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย	47
- บทเรียนจากโครงการ	51
ภาคผนวก	
- สรุปกิจกรรมดำเนินการ	54
- แบบฟอร์มในการเก็บข้อมูล	106
- ภาพกิจกรรม	111
- ประวัติทีมวิจัย	124

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บ้านกุดหิน ม. 4 ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาในประมาณปี พ.ศ. 2431 นายแสงฤทธิ์ อุ๋นใจ กับพวก 20 คน ได้อพยพมาจากบ้านดง อำเภอกำเขื่อนแก้ว จังหวัดอุบลราชธานี มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณแหล่งน้ำกุดหิน และมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น พ.ศ. 2451 ทางราชการ ได้ประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน “บ้านกุดหิน” ตามชื่อแหล่งน้ำ 6 กุมภาพันธ์ 2523 กระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศให้เป็นหมู่บ้าน อปป.แบ่งการปกครองออกเป็น 6 หมู่ และมีไฟฟ้าใช้ครั้งแรก ปี 2534

บ้านกุดหินเป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการทำนาข้าวโดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ โดยจะผลิตข้าวเพื่อบริโภคและส่งขาย รายได้ส่วนใหญ่ได้มาจากการขายข้าวและผลผลิตทางการเกษตร นอกช่วงฤดูการผลิตก็จะเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ และปลูกผักบ้างเป็นบางครั้งเพื่อเป็นอาชีพเสริมและเป็นอาหารบริโภคในครัวเรือน ครัวเรือนไหนที่มีที่ทำกินน้อยหรือไม่มีที่ดินทำกินเลยก็จะออกไปรับจ้างต่างจังหวัดหรือไปขายแรงงานตามเมืองใหญ่ บางปีฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ชาวบ้านต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อจับจ่ายในครอบครัว จนเกิดภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว แต่ก็มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมาช่วยสนับสนุนบ้างแต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคืบคลานได้

ในอดีตชาวบ้านอยู่กับท้องไร่ท้องนา แต่ปัจจุบันชาวบ้านที่อยู่ในวัยแรงงานต่างต้องเดินทางออกไปขายแรงงานในเมืองใหญ่จนต้องยึดอาชีพขายแรงงานเป็นหลัก ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก เกิดปัญหาการละทิ้งพื้นที่การเกษตร บางครอบครัวกลับมาขายพื้นที่การเกษตรย้ายครอบครัวไปลงหลักปักฐานอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ บางครอบครัวก็มีเพียงคนชราและเด็กนักเรียนที่อยู่กันตามลำพัง จากสภาพครอบครัวที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่ได้อยู่ดูแลบุตรหลาน ได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาในสังคมหรือชุมชน อาทิ ปัญหาวัยรุ่นติดยาเสพติด มั่วสุมกัน เป็นสิ่งที่น่าจับตาว่าเด็กวัยรุ่นเหล่านี้อนาคตของพวกเขาจะเป็นอย่างไรต่อไปในวันข้างหน้า ถ้าเรียนจบก็ต้องจากบ้านเกิดตัวเองไปหางานทำรับจ้างในเมืองใหญ่

สภาพแวดล้อมในปัจจุบันทำให้การดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนเราเปลี่ยนไปจากสังคมชนบทที่ก้าวเข้าสู่สังคมเมืองมากขึ้น จากระบบเกษตรกรรมที่ก้าวสู่อุตสาหกรรม พ่อแม่ผู้ปกครองก็เลี้ยงดูบุตรหลานแบบสังคมเมือง ในอดีตเด็กวัยรุ่นต้องคอยช่วยเหลือแบ่งเบาภาระการทำงานในแปลงนา อยู่ช่วยพ่อแม่ทำไร่นา ทุกวันนี้บางคนไม่เคยทำนา เพราะเรียนจบก็เข้าไปทำงานหรือเรียนต่อในเมือง เรียนจบแล้วก็ทำงานที่บริษัทเอกชนหรือหน่วยงานของรัฐ ไม่มีโอกาสที่จะกลับมาใช้ชีวิตทำไร่นา บางคนพอเข้าไปอยู่ในเมืองก็รับเอาวัฒนธรรมคนเมืองมาใช้ที่บ้านเกิด ความผูกพันกับไร่นาแทบไม่มีเหลือเลย

จากการที่เยาวชนหลังไหลเดินทางออกจากท้องถิ่นไปเรื่อย ๆ จำนวนมาก ไม่ว่าจะไปทำงานหรือเรียนต่อก็ตาม ส่งผลให้ครอบครัวที่ทำไร่นาเกิดขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร ทำให้ไม่มีแรงงานเพียงพอต่อการผลิต การผลิตก็เป็นไปอย่างไม่ได้ผลเต็มที่ ต้องไปจ้างแรงงานข้างนอกชุมชน ค่าใช้จ่ายในครอบครัวก็สูงขึ้น ต้นทุนการผลิตก็สูงขึ้นด้วย หนี้สินก็เริ่มพอกพูนขึ้นเรื่อย ๆ จากหมิ่นเป็นแสน จากแสนเป็นหลายแสน บางครอบครัวทำการเกษตรโดยหวังขายข้าวเพียงอย่างเดียวจนบางครั้งไม่มีผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน เห็นได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นในช่วงปี 2550/ 2551 นี้ ราคาข้าวมีราคาสูงมาก เกษตรกรหวังกำไรจากการขายผลผลิตจนเปลี่ยนวิธีการผลิตจากที่เคยผลิตข้าวเหนียวไว้บริโภคก็เริ่มลดการผลิตข้าวเหนียวหันมาผลิตข้าวหอมมะลิมากยิ่งขึ้น

จากสภาวะที่ข้าวราคาสูงขึ้น น้ำมันมีราคาแพง ของใช้อย่างอื่นก็มีราคาแพงขึ้นมากด้วย โดยเฉพาะต้นทุนการผลิตในระบบเกษตรกรรม เช่น ปุ๋ยเคมีมีราคาแพง ปุ๋ยอินทรีย์ก็มีราคาแพงด้วยจากผลกระทบเรื่องราคาน้ำมัน ถ้าจะเปรียบเทียบระหว่างต้นทุนการผลิตกับผลผลิตที่ได้กำไรที่ได้จากการผลิตลงน้อยมาก เยาวชนจึงได้เล็งเห็นปัญหาทางการเกษตร ต้องการที่จะค้นหาแนวทาง วิธีการในการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรเพื่อให้มีการจัดการที่ง่ายและลดต้นทุนการผลิตไม่ให้สูงจนเกินไป เพราะอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนและเป็นอาชีพที่สำคัญกับทุกคนโดยเฉพาะประเทศไทย เพราะคนไทยกินข้าวเป็นอาหารหลัก

คำถามวิจัย

- การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรของเด็ก/ เยาวชนของบ้านกุดหินเป็นอย่างไร?
- การแก้ไขปัญหาทางการเกษตรสามารถสร้างจิตสำนึกชานาให้กับของเด็ก/ เยาวชนของบ้านกุดหินได้อย่างไร?

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทและการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรม และการทำงานที่บ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาของชาวนาในการทำงานของชุมชนบ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

กลุ่มเป้าหมาย

เด็ก/เยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวนประมาณ 40 ราย และ ผู้ปกครองจำนวน 30 ราย รวมทั้งสิ้น 70 ราย

วิธีการดำเนินงานวิจัย

1. ประชุมชี้แจงโครงการวิจัย
2. ศึกษาบริบทชุมชนบ้านกุดหิน
3. รวบรวมข้อมูลนำสู่การวิเคราะห์
4. ศึกษากระบวนการนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเกี่ยวกับลำน้ำและป่าชุมชน
5. การศึกษาทดลองการเพิ่มผลผลิตข้าวอินทรีย์
6. เวกีตื้นข้อมูลสู่ชุมชน
7. เวกีเรียนรู้กระแสโลกที่มีผลกระทบกับระบบเกษตรกรรม
8. เวกีเรียนรู้การทำสมุนไพรไล่แมลงเพื่อใช้ทดแทนสารเคมี
9. เรียนรู้วิถีเกษตรกรรม /ภูมิปัญญาดั้งเดิมโดยใช้ควายไถนา
10. ศึกษาต้นแบบการทำเกษตรอินทรีย์ที่ประสบความสำเร็จ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รับบทและการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรม และการทำงานที่บ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. ได้สถานการณ์ปัญหาของชาวนาในการทำงานของชุมชนบ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
3. ได้กระบวนการเรียนรู้ ต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

นิยามศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัย

แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร หมายถึง วิธีการ ขั้นตอนกิจกรรมที่ทำเพื่อแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์การทำเกษตรกรรมของพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็ก/เยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

จิตสำนึกชาวนา คือ อุดมการณ์ของชาวนาที่เล็งเห็นคุณค่าในอาชีพชาวนา เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชาวนาและพร้อมพัฒนาอาชีพของตนเองให้ดำรงอยู่คู่กับชุมชนตลอดไป

บทที่ 2

บททวนเอกสาร ทฤษฎี

ระบบเกษตรในประเทศไทย : การเกษตรแผนปัจจุบันหรือการเกษตรเคมี(Chemical Agriculture)

การเกษตรแผนปัจจุบันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติเขียวในราว ค.ศ.1960 (พ.ศ. 2503) โดยใช้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เกษตรและเทคโนโลยี มาใช้เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้า เช่นการใช้พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ใช้ผลผลิตสูง การใช้จักรกลทางการเกษตรไถพรวนดินได้ลึกมากขึ้นทดแทนแรงงานจากสัตว์ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถผลิตได้ตลอดเวลาและมีผลผลิตอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการใช้เคมีทางการเกษตรจำพวกปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และฮอร์โมนพืชสังเคราะห์ ฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้นในการลงทุนที่เท่าเดิม ในระยะเวลาเดิม เพื่อจะได้มีวัตถุดิบป้อนให้กับโรงงานอุตสาหกรรมและเป็นการประหยัดแรงงาน เนื่องจากแรงงานส่วนใหญ่หลังไหลเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ตามที่ได้มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมก่อนหน้านี้

การปฏิวัติเขียวได้กลายเป็นนโยบายหลักและแนวทางการพัฒนาประเทศเป็นส่วนใหญ่ในโลก นโยบายส่งเสริมการทำเกษตร รวมถึงเทคนิคการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ได้ถูกกำหนดให้ใช้แนวทางเดียวกันจนกลายเป็นระบบหลักของทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทย เนื่องจากแนวคิดผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ที่เน้นความสามารถในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเป็นจำนวนมากมีผลตอบแทนสูงให้กับผู้ผลิตได้กลายเป็นแนวทางหลักในการเลือกรูปแบบการผลิตทางการเกษตร

การปฏิวัติเขียวได้เข้าสู่ประเทศในเอเชียตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง โดยประเทศที่ชนะสงครามได้นำการเกษตรกรรมในยุคนั้นเรียกว่า “เกษตรกรรมแผนใหม่” ที่เน้นการใช้สารเคมีสังเคราะห์เข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่น และได้แพร่ต่อไปยังประเทศพันธมิตร และเกาหลีใต้ และอีกหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รูปแบบการเกษตรแผนใหม่นี้ช่วยให้ประเทศญี่ปุ่นสามารถผลิตพืชผลในปริมาณที่เท่ากับการปลูกแบบพื้นบ้านแบบดั้งเดิมแต่ใช้เวลาน้อยกว่า นอกจากนี้ยังใช้แรงงานของเกษตรกรน้อยลงได้มากกว่าครึ่งหนึ่ง ดังนั้นจึงทำให้เกิดการยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่และได้พัฒนาเป็นแนวทางหลักในการผลิตทางการเกษตรหลักของญี่ปุ่น และอีกหลายประเทศในเอเชียไปในที่สุด แต่อย่างไรก็ตามได้มีการตั้งข้อสังเกตว่ารูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมของการผลิตในญี่ปุ่นที่เน้นการปลูกพืชหมุนเวียนใช้ปุ๋ยหมักและปุ๋ยคอก มีการคลุมดินด้วยเทคนิคที่ได้ทำมาหลายร้อยปี ทำให้ระดับอินทรีย์วัตถุในดินมีความคงที่ และส่งผลถึงระดับความอุดมสมบูรณ์ของดิน ให้อยู่ในระดับที่ให้ผลผลิตที่สามารถเลี้ยงชาวญี่ปุ่นได้ตลอดมายาวนาน ได้ถูกละทิ้งไปหลังจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรและเครื่องจักรกลทางการเกษตร สิ่งนี้มีผลทำให้ชีวิตในดินหมดไปภายในชั่วอายุคนรุ่นเดียว โครงสร้างของดินเสื่อมโทรมลง พืชอ่อนแอลง และต้องพึ่งพาการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ชนิดต่างๆจำนวนมากโดยจะขาดเสียไม่ได้ ซึ่งถ้าขาดปัจจัยการผลิตจากภายนอกเมื่อใด ผลผลิตจะลดลงจนเกิดปัญหาความมั่นคงทางด้านอาหารตามมาทันที

ผลของการทำการเกษตรแบบใช้สารเคมีสังเคราะห์ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆตามมามากมายหลายประการดังนี้

1. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

การทำการเกษตรแบบใหม่ทำให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติตามมาที่เห็นอย่างชัดเจนได้แก่ ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน ปัญหาดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมและปัญหาการระบาดของโรคและแมลง เกษตรแบบใหม่ที่มุ่งเน้นเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรโดยการใช้ปุ๋ยเคมีเป็นจำนวนมากและใช้อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานานจะทำให้เกิดปัญหาการเสื่อมโทรมในโครงสร้างของดินและดินขาดความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีไม่ใช่การบำรุงดิน แต่เป็นการอัดแร่ธาตุอาหารให้แก่พืช โดยไม่มีการเติมอินทรีย์วัตถุเพิ่มลงในดิน และการใช้ปุ๋ยเคมียังเร่งอัตราการสลายตัวของอินทรีย์วัตถุในดิน ทำให้โครงสร้างของดินเสื่อมลง ดินจึงกระด้างมีการอัดตัวแน่นไม่อุ้มน้ำในฤดูแล้ง

การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทำให้เกิดปัญหาสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชในแต่ละครั้งจะใช้ประโยชน์ได้เพียง 25 % ที่เหลืออีก 75% กระจายสะสมในดิน น้ำ และอากาศในสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญคือสารเคมีที่ใช้กำจัดศัตรูพืชไม่ได้ทำลายเฉพาะศัตรูพืชเท่านั้นแต่ยังทำลายแมลง จุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ในธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งเป็นการทำลายระบบนิเวศในธรรมชาติและผลที่ตามมาคือ การระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชที่รุนแรงมากขึ้น

การทำเกษตรแบบใหม่ได้นำไปสู่การปลูกพืชเชิงเดี่ยว และการขยายพื้นที่ทำการเกษตร ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าธรรมชาติ ทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าอันเป็นทรัพยากรที่สำคัญในโลกและต้นน้ำที่สำคัญอีกด้วย

2. ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

การทำเกษตรแบบใหม่เป็นการทำการเกษตรที่ต้องพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกเพื่อนำมาเพิ่มผลผลิตให้ได้จำนวนมาก แต่ไม่ได้หมายความว่าเกษตรกรจะประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจเสมอไป ในทางตรงกันข้ามกลับพบว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบใหม่จำนวนมากประสบปัญหาภาวะขาดทุน และหนี้สินเกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจ เนื่องจากต้นทุนการผลิตที่สูงและราคาผลผลิตตกต่ำ ในประเทศไทยการพัฒนาการเกษตรแบบใหม่กลับเป็นการผลักดันให้เกษตรกรต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของบริษัท เนื่องจากต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีต่างๆจากบริษัท ไม่ว่าจะเป็นเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย หรือสารเคมีต่างๆ เป็นการทำการเกษตรที่ถูกผูกขาดจากบริษัทขนาดใหญ่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการทำเกษตรแบบใหม่เป็นการสร้างรายได้ให้กับบริษัทเอกชนขนาดใหญ่มากกว่าเกษตรกรที่แท้จริง

3. ผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค

การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาการได้รับสารพิษเข้าสู่ร่างกายของเกษตรกรผู้ใช้ และยังมีสารพิษตกค้างในผลผลิตทางการเกษตรอีกด้วย การใช้สารเคมีในการผลิตนานๆ จนทำให้พืชผักมีสารพิษตกค้างเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพของผู้บริโภคจากการตรวจพบสารเคมีตกค้างในผลผลิตทางการเกษตรของประเทศไทย พบว่าผลผลิตมีสารตกค้างสูงจนในผลผลิตบางชนิดไม่ผ่านมาตรฐานมีผลกระทบต่อส่งออกสินค้าของไทย นอกจากนี้คน

ไทยที่บริโภคผลผลิตที่มรสารพียตกค้างอยู่ทำให้เกิดการสะสมในร่างกายเป็นระยะเวลานานและเกิดการเจ็บป่วย เช่น โรคภูมิแพ้ โรคเครียด โรคมะเร็ง ฯลฯ โดยเฉพาะโรคมะเร็ง ซึ่งจะเห็นได้จากสถิติคนไทยที่ป่วยเป็นมะเร็งและมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี

4. ผลกระทบต่อวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น

เกษตรกรรมแผนใหม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย ทำลายฐานการเกษตรแบบยังชีพของเกษตรกร ทำลายระบบสังคมในชุมชน และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดที่มีต่อภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลย ด้วยเข้าใจเป็นความเชื่อ หรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่ทันสมัย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ไม่มีประสิทธิภาพ โดยลืมไปว่าความรู้และภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดกันมาเรื่อยๆ ได้มาจากประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนมานานหลายรุ่น ที่อยู่ในพื้นที่ท้องถิ่นที่พวกเขาอาศัยอยู่ ซึ่งความคิดนี้ได้รุนแรงมากขึ้นเมื่อเริ่มเข้าสู่ยุคปฏิวัติเขียว ความรู้และแนวทางการพัฒนาการเกษตรจะถูกไปรวมในสถาบันการเกษตรต่างๆ ของรัฐและบริษัทธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ การพัฒนาและแก้ไขปัญหของเกษตรกรกลายเป็นบทบาทของผู้เชี่ยวชาญทางการเกษตรจากหน่วยงานรัฐหรือบริษัทการเกษตรที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงความคิดและวิถีชีวิตในการทำการเกษตร โดยที่เกษตรกรกลายเป็นเพียงผู้รับเท่านั้นเอง ซึ่งหากองค์ความรู้ที่ได้รับนั้นไม่ถูกต้อง ผู้ที่ได้รับความเสียหายคือตัวของเกษตรกรเอง

แนวทางการแก้ไขปัญหของชาวนา โดย เกษม จันวดี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

การแก้ไขปัญหทางการเกษตรของไทยที่เรียกได้ว่าเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำ หรือคลังอาหารของโลกก็ว่าได้ โดยเฉพาะเรื่องข้าวในภาวะวิกฤตเช่นนี้ หากต้องการผลที่ยั่งยืนรัฐบาลจะต้องรีบแก้ไขจากรากฐานของปัญหาที่ดำรงอยู่ของเกษตรกรไทย โดยมุ่งเป้าประสงค์ที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่เกษตรกรเป็นหลักสำคัญมากกว่าการมุ่งแก้ปัญหาหนี้สิน โรงสี พ่อค้าคนกลาง หรือผู้ส่งออกเพียงด้านเดียว และการแก้ไขปัญหารองข้าวให้ถือเป็นวาระแห่งชาติ

เท่าที่ผ่านมา รัฐบาลจะการแก้ไขปัญหของเกษตรกรชาวนาลักษณะเชิงประชานิยม ซึ่งเป็นเพียงกระพี้ของปัญหาปลีกย่อยภายนอก ซึ่งไม่มีพลังเพียงพอที่จะพลิกสถานการณ์ของปัญหาเชิงโครงสร้างที่ชาวนากำลังเผชิญอยู่ได้ ดังนั้น รัฐบาลต้องเปลี่ยนแปลงแนวคิดมุมมองการผลิตภาคเกษตรของไทยเสียใหม่ กล่าวคือจากเดิมที่เคยพัฒนาภาคเกษตรสู่ระบบทุนนิยมทางการเกษตรที่ไม่เป็นธรรม ไปมุ่งเน้นที่เน้นพัฒนาการสร้างระบบทุนทรัพยากรทางการเกษตรที่จำเป็นสำหรับเกษตรกรให้เกิดความเข้มแข็ง และสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย เช่น รัฐบาลต้องกล้าลงทุนการพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตรระดับชุมชน หรือท้องถิ่นแยกจากแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค

- การจัดตั้งองค์กรเพื่อการผลิตปุ๋ยชีวภาพให้เพียงพอต่อความต้องการภายในประเทศ ลดการนำเข้าจากต่างประเทศและฝึกอบรมให้ชาวนาสามารถผลิตปุ๋ยขึ้นใช้เอง
- การจัดตั้งสหกรณ์เครื่องจักรการเกษตรระดับท้องถิ่นที่สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้
- การจัดให้มีสหกรณ์โรงสีข้าว และคลังเก็บข้าวของเกษตรกรในระดับท้องถิ่น
- การส่งเสริมด้านวิทยาการการเกษตรแก่ชาวนาในรูปแบบใหม่ๆ เป็นระยะ
- การจัดตั้งเครือข่ายองค์กรข้าวระดับชุมชนเชื่อมโยงกับระดับรัฐบาล เพื่อให้เกษตรกรชาวนาเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรง
- การจัดตั้งกองทุนส่งเสริมการปลูกข้าวของชาวนาระดับชุมชน หรือการกำหนดให้ภาครัฐรับซื้อข้าวโดยตรงจากเกษตรกรที่แท้จริง เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้การพัฒนาภาคเกษตรเกิดความเข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้

สถานการณ์ปัญหาข้าวที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน แม้จะทำให้เราเห็นวงจรการค้าข้าวที่ชัดเจนมากขึ้นได้เพียงใด เห็นความซับซ้อนของระบบพ่อค้า นายทุนทั้งหลาย แต่สิ่งที่สำคัญกว่าคือ การทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างรัฐกับชาวนาหรือกลุ่มที่เกี่ยวข้อง คือ การทำอะไรให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร ทางเลือกใดที่จะทำให้เกษตรกร หรือชาวนาไทยมีทางเลือกจากระบบการค้าเหล่านี้ ซึ่งการเรียนรู้ที่ผ่านมา โดยเฉพาะเรื่องนโยบายภาครัฐ เพื่อเกษตรกรจำเป็นต้องมีความเข้าใจที่ชัดเจน และกำหนดเป้าหมายที่แท้จริง เมื่อใดที่การกำหนดยุทธศาสตร์ข้าวไทยหากมองจากปัญหาเหล่านี้ คือ รัฐบาลจำเป็นต้องเริ่มแก้ปัญหาจากตัวเองก่อน แก้ปัญหาจากรากฐานของการเปลี่ยนระบบการผลิตภาคเกษตรใหม่ การพึ่งพาปัจจัยภายนอกให้น้อยที่สุด เมื่อนั้นยุทธศาสตร์ข้าวไทยก็ย่อมจะเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาภาคเกษตร เพื่อชาวนาที่ยั่งยืนอย่างมีความสุขที่แท้จริงได้ และย่อมจะมองเห็นโอกาสของเกษตรกรชาวนา โอกาสของความมั่นคงทางอาหารในอนาคต

อ้างอิง : แหล่งที่มา www.biothai.net

บทที่ 3

ข้อมูลพื้นที่ศึกษา

ประวัติศาสตร์ชุมชน

ในประมาณปี พ.ศ. 2431 นายแสงฤทธิ์ อุ่นใจ กับพวก 20 คน ได้อพยพมาจากบ้านดง อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดอุบลราชธานี มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณแหล่งน้ำกุดหิน และมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น พ.ศ.2451 ทางราชการได้ ประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน “บ้านกุดหิน” ตามชื่อแหล่งน้ำ วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2523 กระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศให้เป็นหมู่บ้าน อ.พ.บ.แบ่งการปกครองออกเป็น 6 หมู่ และมีไฟฟ้าใช้ครั้งแรก ปี 2534

พ.ศ. 2451 ทางราชการได้ประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน เรียกชื่อหมู่บ้าน กุดหิน ตามชื่อของแหล่งน้ำ เพราะสถานที่ตรงนั้นมีหินมากมายในสมัยก่อนชาวบ้านจะทำการก่อสร้างก็ไปขนเอาหินในบริเวณนั้น วันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523 ทางกระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศเป็นหมู่บ้าน อ.พ.บ. โดยมีการแบ่งการปกครองออกเป็น 6 หมู่ คือ

1. หมู่ที่ 1 เทวาระดับ
2. หมู่ที่ 2 ตะวันสีทอง
3. หมู่ที่ 3 แสงสุริย์พัฒนา
4. หมู่ที่ 4 เหนือพัฒนา
5. หมู่ที่ 5 สามัคคีพัฒนา
6. หมู่ที่ 6 ตะวันลับฟ้า

หมู่บ้านกุดหินเดิมมีผู้ใหญ่บ้านมาแล้วทั้งหมด 10 คน คือ

1. นายนนท์ นันทจันทร์
2. นายพิมพ์ อุ่นใจ
3. นายพร เฝ้าเพ็ง
4. นายผาสี ธนาคุณ
5. นายไพล มาดขาว
6. นายวรรณทอง ยาวโนภาส อดีตกำนันตำบลกำแพง
7. นายสัมภรณ์ ศรีมันตะ
8. นายสาย นันทไสย์
9. นายเคน ทองน้อย
10. นายเล็ก ทองน้อย คนปัจจุบัน

ที่ตั้ง อาณาเขต และสภาพพื้นที่

บ้านกุดหินหมู่ 4 ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดยโสธร 32 กิโลเมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบ ชาวบ้านประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก และเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริม ปัจจุบันบ้านกุดหิน มีจำนวนครัวเรือน 221 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรรวม 918 คน แบ่งเป็นหญิง 511 คน ชาย 407 คน

อาณาเขตของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดกับหมู่บ้านโนนยาง ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

ทิศใต้ มีอาณาเขตติดกับห้วยลำโพง

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดกับหมู่บ้านแสนศรี และบ้านกำแมด

ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดกับหมู่บ้านสันติสุข ตำบลนาโสี และห้วยลำโพง

สภาพทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านจะทำนาเป็นอาชีพหลัก การผลิตส่วนมากจะใช้แรงงานในครอบครัว ครอบครัวไหนที่แรงงานไม่พอก็จะจ้างแรงงานภายในชุมชน ในหมู่บ้านกุดหินจะมีการทำการเกษตรที่เป็นอินทรีย์และเกษตรเคมี ส่วนมากจะต้องพึ่งปัจจัยผลิตจากภายนอก เช่น ค่าน้ำมันรถไถนา ค่าปุ๋ยเคมี ค่าปุ๋ยจี้ไถ ส่วนปัจจัยที่ผลิตได้เอง ก็จะเป็นพวกปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก พอทำนาเสร็จก็ส่วนที่เป็นผลผลิตอินทรีย์ก็จะมีกลุ่มโรงสีที่รับซื้อ มีการจัดหากระสอบให้ มีการประกันราคา มีรถมารับผลผลิต ส่วนมากจะไม่ค่อยมีการแปรรูปผลผลิตข้าว ถ้ามีก็จะ เป็นข้าวพื้นบ้านที่ชาวบ้านนำมาขายให้กันเองในบุญประเพณี และนำมาทำเป็นขนมที่ใช้ในงานบุญ องค์การที่ เข้ามาให้ความช่วยเหลือในด้านการเกษตรในชุมชนคือ สปก. ส่วนมากก็จะนำเมล็ดพันธุ์ข้าวมาแจก นำเมล็ด ปุ๋ยพืชสดมาให้ปรับปรุงดิน รับซื้อผลผลิตบ้าง องค์การเอกชนที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ เข้ามาช่วยในเรื่องการ พึ่งตนเอง การทำเกษตรอินทรีย์ ส่วนมากก็จะนำเมล็ดพันธุ์ต่างๆมาแจกให้กับสมาชิก นอกเหนือจากอาชีพทำ นาจะมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น โค ไก่บ้าน เป็ด ปลา ปลุกผัก ชาวบ้านจะเลี้ยงไว้บริโภคเองในครัวเรือนถ้าเหลือ จากบริโภคในครัวเรือนก็จะนำไปเดินขายในชุมชน หรือตลาดนัดชุมชน บางครั้งก็นำไปแลกกันเอง

การคมนาคม/สาธารณูปโภค

การคมนาคม มีเส้นทางเข้าหมู่บ้าน 4 เส้นทาง แต่ละเส้นทางเป็นถนนลูกรัง สภาพขรุขระ มีเส้นทาง กำแมด-กุดหิน , ห้วยจั่ว-กุดหิน , ท่าลาด-กุดหิน , ผักกะย่า-กุดหิน

สาธารณูปโภค

- ระบบไฟฟ้า จากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค
- ระบบน้ำประปาหมู่บ้าน
- หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน
- ตู้โทรศัพท์สาธารณะ

แหล่งน้ำธรรมชาติ/ สาธารณะ

- แหล่งน้ำธรรมชาติ คือ หนองผือ หนองปลาข้าว หนองคู ห้วยลำโพง
- แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นในหมู่บ้าน คือ หนองแคน สระโรงเรียน

ผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านได้จัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อขยายพันธุ์สัตว์น้ำ

ป่าไม้ ป่าชุมชน

- ป่าโคกไต่บ้าน มีเนื้อที่ 200 ไร่
- ดงบ้านน้อย
- โคกอีตุ้

ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าโปร่ง ไม้ที่ขึ้นคือ ไม้ไผ่สอย ไม้กุง , ไม้ชาด เป็นส่วนมาก มีผักพื้นบ้านมากมาย รวมทั้งพืชที่เป็นยาสมุนไพรรักษาโรค มีเห็ด แมลงต่างๆที่เป็นอาหารของคนในชุมชน ในปัจจุบันได้ปักเขตเป็นป่าสงวนแห่งชาติ

สังคม/การเมือง/การปกครอง

นายประนมพร เทศไทย	ผู้ใหญ่บ้าน
นายสมบุญ หอมหวล	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
นายจิตร จันทรไธ	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
นายปรีชา ศรีวันคำ	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

การจัดการพัฒนาหมู่บ้าน แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม

- 1) กลุ่มทอผ้าประทับ หัวหน้า/ประธานกลุ่ม ชื่อ นายประนมพร เทศไทย
- 2) กลุ่มวันสีทอง หัวหน้า/ประธานกลุ่ม ชื่อ นายคำปน ทรายู
- 3) กลุ่มแสงสุริย์พัฒนา หัวหน้า/ประธานกลุ่ม ชื่อ นายคำเนิน จรลี
- 4) กลุ่มเหนือพัฒนา หัวหน้า/ประธานกลุ่ม ชื่อ นายลี สุทาธรรม
- 5) กลุ่มสามัคคีพัฒนา หัวหน้า/ประธานกลุ่ม ชื่อ นายเพชร ทองน้อย
- 6) กลุ่มวันลับฟ้า หัวหน้า/ประธานกลุ่ม ชื่อ นายสมบุญ หอมหวล

ข้อมูลกลุ่ม/องค์กรชุมชน

1) กลุ่ม เกษตรกรธรรมชาติหนองขย	ประธานกลุ่ม นายสุวิษ ธนาคุณ
2) กลุ่มกระจายผลผลิต	ประธานกลุ่ม นายดำเนิน จรดี
3) กลุ่มนางข้าว อพป.	ประธานกลุ่ม นายจิตร จันทรไธ
4) กลุ่มแม่บ้านยูนิเซฟ	ประธานกลุ่ม นางสุพิน อุปพงษ์
5) กลุ่มร้านค้าสวัสดิการ	ประธานกลุ่ม นายนา พันธุ์เลิศ
6) กลุ่มเลี้ยงโคขุน	ประธานกลุ่ม นายประสิทธิ์ อุปพงษ์
7) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน	ประธานกลุ่ม นางทองดี ศรีวันคำ

ด้านเศรษฐกิจชุมชน

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนคือ

1. ข้าวหอมมะลิ
2. มันสำปะหลัง

สัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนคือ

1. โค
2. กระบือ
3. สุกร
4. เป็ด
5. ไก่
6. ปลาน้ำจืด

ผลิตภัณฑ์ในชุมชน

- ไม้กวาดหางเสือ ผลิตโดย กลุ่มแม่บ้าน
- ทอเสื่อกก ผลิตโดย กลุ่มแม่บ้าน
- ทอผ้าพันคอ ผลิตโดย ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน

บุคคลสำคัญ/ปราชญ์/ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

- 1) นายลี แก่นจำปา ภูมิปัญญา สุขวิทย ศาสนพิธีพราหมณ์
- 2) นางโสม ป้องเขต ภูมิปัญญา ศิลปะการแสดง ผญา พื้นบ้าน
- 3) นายนา พันธุ์เลิศ ภูมิปัญญา จักสาน

ประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงามและสำคัญของชุมชน

บุญพะเหวดต้นศร , บุญเบิกบ้าน , ตรุษสงกรานต์ , ประเพณี 12 เดือน , แข่งบั้งไฟ

กฎระเบียบหมู่บ้านกุดหิน

1. ลักทรัพย์ บุคคลใดลักเล็กขโมยน้อยในหมู่บ้าน ปรับไม่ต่ำกว่า 500 บาท เว้นแต่เด็กอายุไม่เกิน 12 ปี ปรับไม่เกิน 500 บาท
2. บุคคลใดทะเลาะวิวาทในชุมชน ปรับไม่ต่ำกว่า 100 บาท การปรับแล้วแต่กรณีเหตุที่เกิดขึ้นโดยดุลพินิจของคณะกรรมการ
3. บุคคลใดละเมิดแหล่งน้ำสาธารณะส่วนรวมปรับไม่ต่ำกว่า 500 บาท
4. บุคคลใดทิ้งขยะหรือสิ่งปฏิกูลในหมู่บ้าน ในครั้งแรกว่ากล่าวตักเตือน ครั้งที่ต่อไปปรับไม่ต่ำกว่า 50 บาท
5. บุคคลใดเจตนาทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหายปรับ 2 เท่าของสิ่งของนั้น เช่น แก้ว ี้อ ป้าย ถ้วย ไฟฟ้า ถ้วยวัด
6. บุคคลใดดื่มของมึนเมาหรือสิ่งอื่นใดแล้วประพฤติดนอาละวาดในที่สาธารณะเขตของหมู่บ้าน ขึ้นแรกว่ากล่าวตักเตือน ครั้งที่ต่อไปปรับไม่เกิน 1,000 บาท
7. ห้ามจับสัตว์ในบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ (โสกบก , หนองผือ , ลำห้วยแดง, หนองตุ) ฝ่าฝืนปรับไม่เกินครั้งละ 500 บาท
8. บุคคลใดนำรถมาบรรทุกดิน หิน ขยายในหมู่บ้าน ต้องมอบดิน หิน ให้กับหมู่บ้าน เพื่อถมที่สาธารณะของส่วนรวม อัตรา10 คันต่อ 1 คัน และห้ามรถบรรทุกดินหินน้ำหนักเกิน 12 ตันเข้ามาในเขตหมู่บ้าน
9. บุคคลใดขับขีรถจักรยานยนต์เสียงดัง หรือขับขีด้วยความเร็วในเขตชุมชน อันดับแรกว่ากล่าวตักเตือน ครั้งที่ต่อมาปรับไม่ต่ำกว่า 500 บาท หรือดำเนินการตามกฎหมาย
10. ห้ามเล่นการพนันในหมู่บ้าน ฝ่าฝืนว่ากล่าวตักเตือน ครั้งที่ต่อไปดำเนินคดีตามกฎหมาย
11. บุคคลใดไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มต่างๆในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มนางข้าว กลุ่มปุ๋ยอ.พ.ป. ลูกกลุ่มการเงินต่างๆจะถูกตัดสิทธิ์ในครั้งต่อไป
12. ห้ามบุคคลใดจับสัตว์น้ำ กบ เขียด ในฤดูวางไข่ ระหว่างเดือน พฤษภาคม – กรกฎาคม ของทุกปี เพื่อนำไปจำหน่าย ปรับไม่ต่ำกว่า 500 บาท
13. บุคคลใดละเมิดสิทธิผู้อื่น ครั้งแรกว่ากล่าวตักเตือน ครั้งที่ต่อไปปรับไม่ต่ำกว่า 100 บาท

บทที่ 4

ขั้นตอนกระบวนการดำเนินงาน

ค้นหาทีมวิจัยหลัก

ก่อนทำงานได้คุยกับทางพี่เลี้ยงว่าจะทำยังไงบ้าง ขั้นตอนแรกพี่เลี้ยงให้สรรหาคนที่จะมาทำงานด้วย เพื่อที่จะเข้ามาเป็นทีมวิจัยหลัก ได้คิดหาผู้ที่จะเข้าร่วมงานซึ่งคนที่มาทำงานและมีความรับผิดชอบนั้นก็หาค่อนข้างยากในชุมชนเพราะส่วนมากแล้วจะถามถึงคำตอบแทนเป็นลำดับแรก หลังจากนั้นได้ไปพูดคุยกับเยาวชนและผู้ปกครองในหมู่บ้านที่น่าจะมีความรับผิดชอบและสามารถทำงานได้ และได้ไปปรึกษากับทางผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ได้ทีมวิจัยหลักมา 7 คน เป็นเยาวชนที่เรียนในระดับมัธยมศึกษา 3 คน และเยาวชนที่เรียนจบแล้ว 2 คน ผู้นำชุมชน 2 คน ที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ที่จะเข้ามาทำงานเป็นทีมวิจัยหลักได้ทีมหลักมาแล้ว ก็หาผู้ที่จะมาเป็นทีมที่ปรึกษา โดยทีมวิจัยบางส่วนได้ไปพูดคุยกับผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกุดหินไปชี้แจงเกี่ยวกับโครงการที่จะเกิดขึ้น ท่านก็ให้ความช่วยเหลือเข้ามาเป็นทีมที่ปรึกษาและมีทางเจ้าหน้าที่ชมรมรักษัธรรมชาติดีที่อาสาเข้ามาช่วยเป็นที่ปรึกษาให้กับทางโครงการเพราะเคยทำงานวิจัยมาก่อนแล้ว และผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธรที่เข้ามาช่วยเป็นที่ปรึกษาให้ เพราะมีประสบการณ์ในการทำงานมาก่อน

ค้นหาโจทย์/กลุ่มเป้าหมาย และเขียนโครงการ

หลังจากที่ได้ทีมวิจัยหลักมาแล้วได้ประสานงานไปยังเด็กและเยาวชนภายในหมู่บ้านให้มาเข้าร่วมประชุมเพื่อช่วยกันระดมความคิดหาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อที่จะได้นำมาเป็นโจทย์ในการวิจัยซึ่งมีเด็กที่เข้าร่วมประมาณ 20 คน และมีทางคุณนิรัตน์ ศรีธานี ที่ลงมาช่วยค้นหาปัญหา หลังจากทีระดมปัญหากันมาพักใหญ่ก็สรุปออกมาได้ดังนี้

ชื่อปัญหา	สภาพปัญหา
1. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ	1.1 ไม่มีกองทุนเพื่อการพัฒนาประกอบอาชีพการเกษตร 1.2 ขาดการสนับสนุนกลุ่มอาชีพการเกษตร 1.3 ขาดความรู้ในด้านการประกอบอาชีพและไม่มีการทำ 1.4 ขาดการประกอบอาชีพนอกฤดูกาล 1.5 ขาดการส่งเสริมตลาดชุมชนและสินค้าพื้นเมือง 1.6 ผลผลิตด้านการเกษตรราคาตกต่ำ 1.7 ราคาสินค้าทางการเกษตรผู้ซื้อเป็นผู้กำหนดราคา

2. ปัญหาทางด้านการสังคม 3.ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน	2.1 ขาดการส่งเสริมการเข้มแข็งของชุมชน 2.2 การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยไม่ทั่วถึง 2.3 การป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดไม่ครอบคลุม 2.4 การรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน 2.5 ขาดการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน 2.6 สภาพการว่างงานนอกฤดูกาล 2.7 ปัญหาหนี้สินของประชาชน 3.1 การคมนาคมระหว่างหมู่บ้านไม่สะดวก 3.2 น้ำสะอาดไม่เพียงพอต่อการบริโภค อุปโภค 3.3 ขาดเอกสารสิทธิ์ในที่ทำกิน 3.4 การไฟฟ้าไม่ครบทุกครัวเรือน 3.5 ขาดแหล่งน้ำใช้สอย
4. ปัญหาด้านแหล่งน้ำ 5.ปัญหาด้านสาธารณสุข 6.ปัญหาด้านการเมือง การบริหารและการจัดการของหมู่บ้าน 7. ปัญหาด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	4.1 ลำห้วยต้นเงินใช้ประโยชน์ไม่ได้ 4.2 หนองสาธารณะไม่ได้รับการปรับปรุง 4.3 ขาดความรู้ในด้านการบริหารจัดการแหล่งน้ำชุมชนอย่างถูกวิธี 4.4 ขาดความรู้ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ 4.5 ปริมาณน้ำไม่เพียงพอแก่การเกษตรในชุมชน 5.1 การป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดต่อไม่ทั่วถึง 5.2 แหล่งบริการด้านสุขภาพอนามัยและการรักษาโรคในชุมชนมี 5.3 ประชากรในชุมชนไม่มีความรู้ความเข้าใจด้านการสุขศึกษา 6.1 ขาดการส่งเสริมทางด้านการเมืองการปกครองในภาครัฐอย่างจริงจัง 6.2 ขาดการส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการและกีฬาในชุมชน 6.3 ไม่มีศูนย์บริการให้ความรู้ในชุมชน 6.4 ผู้ด้อยโอกาสไม่ได้รับความสนใจ 7.1 เยาวชนไม่ให้ความสนใจในด้านศาสนาและวัฒนธรรม 7.2 ค่านิยมในการดำรงชีวิตของชุมชนเปลี่ยนไป

	7.3 ขาดการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างจริงจัง 7.4 เกษตรกรขาดการส่งเสริมการศึกษาในหลายๆด้าน
8.ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	8.1 ประชากรขาดความรู้ความเข้าใจด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 8.2 ไม่ให้ความสำคัญกับการกำจัดขยะมูลฝอยหรือวัสดุเหลือใช้ 8.3 การเกษตรแบบอินทรีย์มีน้อย 8.4 ป่าไม้เสื่อมโทรม 8.5 คุณภาพดินเสื่อม 8.6 คุณภาพน้ำเสีย,ทรัพยากรสัตว์น้ำลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว 8.7 ขาดการส่งเสริมในการใช้พลังงานทดแทนอย่างจริงจังจากภาครัฐ 8.8 ไม่มีการเตรียมรับมือหรือแก้ไขกับสภาพสิ่งแวดล้อมหรือฤดูกาลที่เปลี่ยนไป

เมื่อได้ทีมงาน ได้ร่วมกันระดมปัญหา เพื่อหาความต้องการร่วมทั้งนี้ประเด็นที่ศึกษา อยากให้มองเรื่องการเกษตรที่อยากหาทางออกร่วมกัน โดยในที่ประชุมได้มีมติร่วมกันว่า ทางชุมชนมีแกนนำที่เป็นเด็ก เยาวชนเยอะ และในหมู่บ้านก็ทำนาเป็นหลัก ซึ่งการทำนาทุกวันนี้ จะทำเป็นเฉพาะรุ่น พ่อ แม่ เท่านั้น ลูกหลานไม่ค่อยสนใจหรือให้ความสำคัญ และในหมู่บ้านกุดหินเอง ส่วนใหญ่ชาวบ้านทำการเกษตรในระบบอินทรีย์อยู่แล้ว คิดว่าถ้าหม่รุ่นพ่อ แม่ ลูกหลานจะสืบทอดอาชีพหรือไม่ จึงเป็นที่มาของโจทย์ในการวิจัย เมื่อลงมือเขียนเป็นเอกสารเชิงหลักการตามเสนอของ สกว.แล้ว ส่งให้พี่เลี้ยงช่วยดู ซึ่งในช่วงแรกได้มีการปรับเปลี่ยนคำถามในการวิจัย วัตถุประสงค์ เพิ่มเติมกิจกรรม ทีมวิจัย และงบประมาณตามความเหมาะสม จนกระทั่งได้รับอนุมัติให้ดำเนินการในเดือน มิถุนายน 2551

เมื่อโครงการได้รับอนุมัติ จึงได้มีการหารือกันในทีมวิจัย เนื่องจากทีมวิจัยส่วนใหญ่เป็นนักเรียน และอยู่กันคนละโรงเรียน อาจทำให้เวลาในการทำงานไม่ตรงกัน วันทำงานส่วนใหญ่จึงเป็นวันเสาร์ – วันอาทิตย์ จึงต้องมีการวางแผนในการทำงานร่วมกัน เพื่อให้การทำงานคล่องตัวและเป็นระบบมากขึ้น การแบ่งบทบาทในการทำงาน เช่น การบันทึกกิจกรรม การประสานงาน การเงิน หลักๆ ในการประสานงาน คือ หัวหน้าโครงการ เมื่อโครงการอนุมัติแล้วจึงเริ่มดำเนินการ

จัดเวทีชี้แจงโครงการวิจัย

การจัดเวทีชี้แจงโครงการวิจัย ฯ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2551 ณ โรงเรียนข้าวหอมมะลิ ธรรมชาติ ในครั้งนั้นเป็นการจัดเวทีรวมกัน 2 โครงการ ซึ่งพื้นที่อยู่ใกล้กัน โครงการ การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนลำนํ้าโพตอนกลางเพื่อฟื้นฟูแหล่งอาหารและรายได้ มีผู้เข้าร่วมรวมทั้ง 2 โครงการ ส่วนใหญ่เป็นเยาวชนและผู้นำในหมู่บ้าน และพี่เลี้ยง 1 คน จำนวนรวม 72 คน ในเวทีโดยหัวหน้าโครงการได้เล่าถึงที่มาที่ไปของโครงการวิจัย แผนงานกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ นอกจากนี้ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของโครงการ แนะนำทีมวิจัยหลัก ที่ปรึกษา แผนการดำเนินงาน กิจกรรมเร่งด่วนที่ต้องทำ ตลอดจนงบประมาณที่ได้รับจาก สกว. ในวันชี้แจงโครงการได้มีการกำหนดแผนงานร่วมกันของทีมวิจัยในการเก็บข้อมูลบริบทชุมชนด้วย

นอกจากนี้พี่เลี้ยง ยังได้ร่วมแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการจัดทำรายงานการเงิน การนำส่งหลักฐานทางการเงิน เพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ให้มีการจัดส่งภายในวันที่ 5 ของทุกเดือน

ประชุมทีมวิจัยเพื่อวางแผนงาน

การประชุมทีมวิจัยไม่มีในแผนที่เสนอ สกว. แต่ในการทำงานทางทีมวิจัยคิดว่า จำเป็นต้องทำ เพราะต้องมีการวางแผนงานก่อนภายใน เพื่อวางบทบาทความรับผิดชอบตามที่ เพื่อความรวดเร็ว กระชับยิ่งขึ้น ตลอดจนการกำหนดรูปแบบในการดำเนินงานร่วมกัน การประชุมทีมวิจัยส่วนใหญ่จะจัดแบบไม่เป็นทางการเป็น ส่วนใหญ่ทางทีมจะคุยกันในตอนเย็นหลังเลิกเรียน และในช่วงที่เตรียมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการพูดคุยหรือบางครั้งก็มีการวางแผนงาน มอบหมายงานทางโทรศัพท์ก็มี การคุยกันของทีมวิจัย เป็นการทำความเข้าใจให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันเพื่อให้การทำงานลุล่วงไปด้วยดี เกิดปัญหาน้อยที่สุด

กิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการทำสมุนไพรไล่แมลงเพื่อทดแทนการใช้สารเคมี และการทำน้ำหมัก ปุ๋ยหมัก

จัดขึ้นเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2551 ณ. อาศรมเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธร จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 65 คน

เมื่อมีแผนที่จะจัดกิจกรรมนี้ ทางทีมได้หารือเรื่องการเตรียมสถานที่ วิทยากร วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ ซึ่งมีพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำ ในการเตรียมวิทยากรไม่มีปัญหา เพราะในพื้นที่มีคนที่มีความรู้ความสามารถอยู่แล้ว เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ทำเกษตรอินทรีย์ต้นแบบ ตามแผนงานเดิมการทำน้ำสมุนไพรไล่แมลง และการทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักแยกกันคนละกิจกรรม แต่ที่ปรึกษาเห็นว่าเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกัน จึงจัดในวันเดียว การทำกิจกรรมนี้ จากการสอบถาม และสังเกต เด็ก เยาวชน ที่เข้าร่วมกิจกรรมให้ความสนใจ บางคนเป็นลูกหลานของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์อยู่แล้ว เคยช่วยผู้ปกครองทำ ยังได้ช่วยอธิบายให้เพื่อนๆ ฟังด้วยบรรยากาศในวันนั้น ผู้เข้าร่วมได้ความรู้ ความสนุกสนาน เด็กๆ มีการตั้งถาม ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง

กิจกรรมการศึกษาเรียนรู้วิถีการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยการใช้ควายไถนา

จัดกิจกรรมในวันที่ 10 สิงหาคม 2551 ณ แปลงทดลองเพิ่มผลผลิตในระบบอินทรีย์ แปลงนานาชาติ ดาวเรือง พิษณุ กลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนเข้าร่วม 45 คน

กิจกรรมนี้เพื่อให้เยาวชน ได้รู้ และเห็นวิธีการทำนาแบบสมัยก่อน ก่อนที่จะมีการใช้รถไถนา ซึ่งกิจกรรมในครั้งนี้เยาวชนได้เรียนรู้หลายอย่าง เช่น เมื่อกำลังไถนา ไม่ควรไปมุงดูมากนัก เพราะควายจะตื่นตกใจ และสิ่งที่เด็กเยาวชนรับรู้ คือ สีของเสื้อผ้าที่ดูสะอาดจะทำให้ควายตกใจ ถ้าเป็นควายบางตัวจะไล่กัด บางตัวอาจจะแค่ตกใจวิ่งหนี เมื่อวิทยากรเริ่มไถนาเด็กเยาวชน ได้ทยอยกันไปดู หรือให้ดูอยู่ห่างๆ เด็กๆ ได้เรียนรู้ว่า การทำนาในสมัยก่อนเสร็จช้าและทำด้วยความยากลำบาก ต้องลงแรงเยอะ กิจกรรมในวันนี้ เยาวชนได้รู้จักวิธีการใช้ควายไถนา อุปกรณ์ที่ใช้ซึ่งส่วนใหญ่ทำเองจากไม้ เรียนรู้การถอนกล้า ปักดำ เยาวชนส่วนใหญ่ไม่เคยทำมาก่อน เมื่อได้ลงมือทำในครั้งนี้ จึงได้รู้ว่า กว่า พ่อ แม่จะได้ข้าวมาให้กินต้องเหนื่อยเหนื่อยแค่ไหน

นอกจากนี้ยังได้เห็นการช่วยเหลือกัน มีการแบ่งหน้าที่ บางคนมัดกล้าไม่เป็นเพื่อนก็ช่วยมัด แคนรื้อนแต่ก็เห็นความอดทนของเยาวชน มีทั้งเสียงหัวเราะ หยอกล้อกัน ทะเลาะกันบ้าง เป็นที่สนุกสนาน เมื่อถอนกล้าเสร็จ ต้องนำไปปักดำ เยาวชนหลายคนทำไม่เป็น แต่ก็พยายามทำ เห็นความตั้งใจของเยาวชน ในการทำกิจกรรมนี้ เนื่องจากฝนทิ้งช่วง ทำให้ไม่มีน้ำในแปลงต้องใช้เครื่องสูบน้ำสูบน้ำจากสระมาใส่แปลงทดลอง โดยการเอื้อเฟื้อของเจ้าของแปลงที่อยากให้เด็กๆ ได้เรียนรู้

เวทีออกแบบเครื่องมือเก็บข้อมูลบริบทชุมชน

ก่อนที่จะมีการลงเก็บข้อมูลได้ประสานงานทีมวิจัยและเด็กๆ เป็นบางส่วนเพื่อเข้าประชุมหารือกันในการสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลบริบทชุมชน ซึ่งมีตัวอย่างแบบฟอร์มการเก็บข้อมูลที่ได้จากพี่เลี้ยงมาให้ทุกคนดูและช่วยกันแก้ไขหรือเพิ่มเติม ซึ่งเครื่องมือที่เรากำหนดขึ้นมาที่จะใช้ในการเก็บข้อมูลมี 4 แบบ

การสัมภาษณ์และการสำรวจโดยใช้แบบฟอร์ม

เป็นการเก็บข้อมูลโดยการถามคำถามจากแบบฟอร์มที่ทางทีมวิจัยกับเด็กๆ ร่วมกันสร้างขึ้นมาเพื่อใช้เก็บข้อมูลครัวเรือนของคนในชุมชน หลังจากที่ได้แบบฟอร์มมาแล้วทีมวิจัยและเด็กๆ ก็ได้ทำความเข้าใจกับคำถามเพื่อที่จะได้ข้อมูลมาอย่างถูกต้อง จากนั้นก็ลงเก็บข้อมูล

การใช้วงโสเหล่

เป็นการเก็บข้อมูลโดยการพูดคุยกันเหมือนคุยกันเล่นๆ เช่นการถามวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อน โดยจะมีคนที่ทำหน้าที่จดบันทึกไว้การเก็บข้อมูลวิธีนี้จะได้ข้อมูลที่ไม่จำกัดและค่อนข้างละเอียด เพราะส่วนมากจะเป็นการถ่ายทอดเล่าเรื่องราวไปเรื่อยๆ ที่ตัวผู้เล่าเคยได้พบเห็นมา จะเก็บข้อมูลกับบุคคลที่มีความรู้ในเรื่องต่างๆ ส่วนมากจะเป็นผู้นำทางธรรมชาติ ปราชญ์ชาวบ้าน

การสังเกต/การบันทึกภาพ/การจดบันทึก

เป็นการเก็บข้อมูลของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมและทีมวิจัย สังเกตภาพรวม เวลาที่มีกิจกรรมเราก็ต้องฝึกให้เด็กเรียนรู้จากการสังเกต ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนที่อยู่ข้างๆ สังเกตคนรอบข้าง สังเกตสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัว ในเรื่องที่เราไม่เคยทำ หรือสิ่งที่ทำไม่จำเป็นต้องอาศัยการสังเกต รวมทั้งการจดบันทึกเพื่อเตือนความจำ

การสืบค้นจากอินเทอร์เน็ต

เป็นการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลมาเพิ่มเติมที่สมบูรณ์ขึ้น เช่น แนวคิด งานวิจัยที่ผ่านมา ค้นหาความรู้ใหม่ๆ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง วิทยาการทางการเกษตร

การศึกษาการเพิ่มผลผลิตข้าวในระบบอินทรีย์

สถานที่แปลงทดลองนายนายดาวเรือง พืชผล ผู้เข้าร่วมเป็นเยาวชน และผู้ใหญ่ในชุมชน

เป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากการใช้ควายไถนา เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการเจริญเติบโตของต้นข้าวในแปลงทดลอง เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้ข้าวงามและข้าวไม่งาม ในกิจกรรมนี้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับต้นข้าว สภาพแวดล้อมในแปลงทดลอง มีการจดบันทึก การสังเกตสิ่งที่อยู่รอบๆ แปลง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงที่มีผลต่อการเติบโตของต้นข้าว

กิจกรรมนี้จัดรวม 4 ครั้งในระยะแรก เป็นการเรียนรู้ วิธีการไถนา ถอนกล้า ปักดำ เกี่ยวข้าว ตลอดจนการแก้ไขปัญหาในแปลงร่วมกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งการเพิ่มผลผลิตของข้าวในระบบอินทรีย์

จัดครั้งที่ 1 เป็นการสังเกตการณ์เจริญเติบโต บันทึกลงในกระดาษ นำมาวิเคราะห์

จัดครั้งที่ 2-3 เยาวชนช่วยกันถอนหญ้าในแปลง ที่เป็นสาเหตุให้ข้าวไม่งาม ทำให้ผลผลิตได้น้อย เมื่อถอนหญ้าเสร็จนำปุ๋ยหมักและน้ำหมักมาใส่ในแปลงทดลองเพื่อเป็นอาหารของข้าว

จัดครั้งที่ 4 เป็นการลงแขกเกี่ยวข้าว เยาวชนหลายคนเกี่ยวข้าวไม่เป็น ซึ่งวิทยากรช่วยแนะนำ ผู้ที่เกี่ยวข้องข้าวเป็นก็ช่วยสอน มีเยาวชนสะท้อนว่าเป็นครั้งแรกที่ได้เกี่ยวข้าว จากกิจกรรมนี้เยาวชนได้เรียนรู้หลายอย่าง ฝึกความอดทน การช่วยเหลือตนเองในเรื่องการกิน การวางแผน ที่สำคัญรู้ว่ากว่าจะได้ข้าวกินแต่ละเม็ดพ่อแม่ต้องเสียหยาดเหงื่อแรงงานมากแค่ไหน

ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งจะมีวิทยากรมาช่วยให้ความรู้ ส่วนใหญ่เป็นปราชญ์ในชุมชนที่มีความชำนาญในเรื่องการทำนาในระบบอินทรีย์ และเป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่ นอกพื้นที่ ซึ่งชุมชนให้การยอมรับนับถือ และคนจากนอกชุมชนยังมาเชิญไปเป็นวิทยากร ปฏิบัติกร ให้ความรู้ เทคนิคต่างๆ เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ด้วย

การเก็บข้อมูลนิเวศวัฒนธรรมชุมชน

เป็นการศึกษาข้อมูลนิเวศรอบๆชุมชน ทั้งเรื่อง ป่า น้ำ วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านกุดหิน โดยเยาวชน และทีมวิจัยร่วมกันศึกษาข้อมูล มีทั้งสอบถามโดยการสัมภาษณ์จากผู้เฒ่าผู้แก่ การใช้แบบฟอร์มการเดินสำรวจป่าชุมชน การเก็บข้อมูลความเปลี่ยนแปลงทางด้านนิเวศวัฒนธรรมนี้ ใช้เวลา 2 วัน คือวันที่ 13 – 14 กันยายน 2551

การศึกษานิเวศวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นป่า แม่น้ำ สภาพแวดล้อม วิธีการดำรงชีวิต โดยผู้เก็บข้อมูลเป็นเยาวชน ผู้เฒ่าในชุมชนเป็นคนให้ข้อมูล ส่วนการเปลี่ยนแปลงของป่า ลำน้ำโขง เยาวชนได้เดินสำรวจ โดยมีวิทยากรที่เป็นคนในชุมชนช่วยเหลือ และเปรียบเทียบให้เห็นว่า ในอดีตเป็นอย่างไร ปัจจุบันเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง นอกจากเรื่องราวความเปลี่ยนแปลง เยาวชนยังได้รู้เห็น ทรัพยากรในป่า สมุนไพร พืชที่เป็นอาหาร เห็ดชนิดต่างๆ สัตว์เล็กที่นำมาเป็นอาหารได้ ในการศึกษาป่าชุมชนวันแรกเป็นการเดินสำรวจป่า จุดนัดพบที่โรงเรียนบ้านกุดหิน เพื่อสำรวจป่าดงบ้านน้อยและโคกอีตู๋ ทุกคนก็เดินทางมาที่จุดนัดพบพร้อมกับอุปกรณ์ของแต่ละคน เช่น ตะกร้า เสียม เพราะช่วงนี้เป็นช่วงที่เห็ดกำลังออก เรามีการแบ่งกลุ่มกันออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ให้เดินสำรวจรอบนอกของพื้นที่ป่า ส่วนกลุ่มที่ 2 ให้เดินสำรวจเข้าไปในป่า หลังจากที่แบ่งกลุ่มกันเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็แยกย้ายกันไป ซึ่งจะมีพ่อใหญ่กับแม่ใหญ่เดินคอยให้คำแนะนำ

การศึกษาเกษตรกรรมต้นแบบในการทำเกษตรอินทรีย์

กิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็ก/เยาวชนได้เรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์สำเร็จแล้วนำมาเพื่อปรับใช้ในระดับครัวเรือนได้ การศึกษาค้นครั้งนี้มีผู้เข้าร่วม 40 คน

โดยทางทีมวิจัยได้แบ่งกลุ่มเด็กเป็น 4 กลุ่ม แล้วให้ทีมวิจัยเป็นพี่เลี้ยงกลุ่มละ 1 คน เพื่อที่จะแยกย้ายกันไปยังแปลงของเกษตรกรต้นแบบที่เราจะไปศึกษากันเพราะถ้าไปด้วยกันเรากลัวว่าจะเกิดการล่าช้าและคงไม่เสร็จ หลังจากนั้นเราก็แยกย้ายโดยมี กลุ่มที่ 1 มีพี่เลี้ยง คือ รัตนพร ไปศึกษาแปลงของพ่อ ทองอวน เทศไทย กลุ่มที่ 2 มีพี่เลี้ยงคือ ทิพย์สุดา ไปศึกษาแปลงของ พ่อ สุวิษ รัตนคุณ กลุ่มที่ 3 มีพี่เลี้ยง คือ อรพิน ทองน้อย ไปศึกษาแปลงของ พ่อ ดาวเรือง พืชผล และกลุ่มที่ 4 มีพี่เลี้ยงคือ พชรินทร์ ไปศึกษาแปลงพ่อ ถวิล พรหมวงศ์ โดยโจทย์ที่ได้ให้แต่ละกลุ่มไปศึกษาคือ

1. ท่านคิดอย่างไรจึงหันมาทำเกษตรอินทรีย์
2. ทำเกษตรอินทรีย์ได้อย่างไร
3. ก่อนที่จะมาทำเกษตรอินทรีย์ชีวิตความเป็นอยู่เป็นอย่างไร
4. หลังทำเกษตรอินทรีย์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
5. หลักสำคัญของเกษตรอินทรีย์คืออะไร
6. สิ่งที่ยากบอกต่อหลังจากที่ทำเกษตรอินทรีย์มาจนประสบความสำเร็จ

การเก็บข้อมูล

จากนั้นก็เริ่มลงเก็บข้อมูลในตอนแรกเป็นการเก็บข้อมูลครัวเรือน โดยใช้แบบฟอร์มเก็บข้อมูลในแบบฟอร์มการเก็บข้อมูลจะเป็นการสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลในครอบครัว สมาชิก การศึกษา ปัญหาที่เกิดขึ้นกับครอบครัว หนี้สิน ทางออกในการแก้ปัญหา ซึ่งเป้าหมายที่เราวางไว้คือ ทุกครอบครัวของหมู่บ้านกุดหิน ในตอนแรกที่วิจัยเป็นคนเก็บข้อมูลและข้อมูลที่ได้อามีเพียงทีมวิจัยเท่านั้นที่รู้ เด็กไม่ได้รู้ด้วยเลยซึ่งได้มีการทบทวน และคิดว่าการทำวิจัยเป็นกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม จึงได้ปรึกษากันในทีมและทำความเข้าใจกับเด็กและให้ทางเด็กจะเก็บข้อมูลซึ่งจะเป็นการสร้างจิตสำนึกในการช่วยครอบครัวให้ประหยัดหลังจากที่เก็บข้อมูลมาแล้วเด็กก็จะเห็นปัญหาเห็นหนี้สินที่เกิดขึ้นกับครอบครัว เด็กๆจะช่วยกันเก็บข้อมูลในช่วงหลังจากที่กลับจากโรงเรียนซึ่งในช่วงนี้ ผู้คนจะอยู่บ้านหาตัวได้ง่ายมีการแบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มๆที่จักรยานไปด้วยกัน หลังจากเก็บไปได้ระยะหนึ่งแล้วก็มีการประชุมรายงานจากการเก็บข้อมูลว่ามีปัญหาอะไรหรือไม่ เด็กๆต่างสะท้อนปัญหาที่ตนเองได้ไปพบเห็น เช่น สุนัขไล่กัด คนไม่ค่อยอยู่บ้านบ้าง ผู้ให้ข้อมูลปิดบังข้อมูลโดยเฉพาะเรื่องหนี้สิน การไม่ให้ความร่วมมือ เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วก็ช่วยกันแก้ไขและลงเก็บข้อมูลต่อจนเสร็จซึ่งใช้เวลา 1 เดือน จากนั้นได้นำข้อมูลมารวบรวมให้เห็นภาพรวมในหมู่บ้านเริ่มจากจำนวนครอบครัวทั้งหมด จำนวนประชากร ที่ดินทำกิน ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ระดับการศึกษา หนี้สินทั้งหมดรายได้ทั้งหมดในแต่ละปี

บ้านกุดหินมีจำนวนครัวเรือน 221 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 918 คน
แบ่งเป็นชาย 407 คน หญิง 511 คน ระดับการศึกษา ปริญญาตรี 37 คน มัธยม 365 คน
ประถม 516 คน

จำนวนหนี้สินทั้งหมด	12,453,000	บาท
รายได้ของชุมชน/ปี	7,930,000	บาท
รายจ่ายในครอบครัวเฉลี่ย	50,000	บาท/ครอบครัว

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

- ปัญหาหนี้สิน
- ปัญหาทางการเกษตร (ค่าจ้างแรงงาน ค่าน้ำมันรถ ผลผลิตตกต่ำ ปุ๋ยเคมีราคาแพง)
- ปัญหายาเสพติด
- ปัญหาวัยรุ่น
- ปัญหาค่าใช้จ่าย (ของบริโภคอุปโภคราคาแพง)

เวทีวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่รวบรวมข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้วก็มีการจัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลขึ้นที่ศาลาวัดบ้านกุดหิน มีผู้เข้าร่วม 35 คนหลังจากที่พระจันทร์ขาวเสร็จแล้วผู้เข้าร่วมก็เริ่มทยอยมาถึงศาลาวัด ซึ่งมีแม่ใหญ่มารวมตัวทอเสื้อเป็นประจําอยู่แล้ว ผู้เข้าร่วมวิเคราะห์ข้อมูลมีทั้งพ่อใหญ่ แม่ใหญ่ เด็กและเยาวชน อบต. ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ปกครองของเด็ก ค่อนข้างหลากหลาย ไม่นานพี่เลี้ยงโครงการก็เดินทางมาถึงและเปิดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลเวลา 09.00 น. หัวหน้าโครงการเป็นคนกล่าวต้อนรับและเปิดเวทีวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มจากประวัติหมู่บ้านที่ได้จากการเก็บข้อมูลมา มาเสนอต่อเวทีทางพี่เลี้ยงได้บอกว่าประวัติของหมู่บ้านที่ได้มายังไม่สามารถทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงได้ จึงได้มาช่วยจัดกระบวนการและเป็นผู้ดำเนินเรื่อง และชี้แจงกับผู้เข้าร่วมว่าในวันนี้เราจะมาร่วมกันวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยก่อนว่าเป็นอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างที่เกิดขึ้นกับชุมชน เริ่มจากให้พ่อใหญ่แม่ใหญ่เล่าถึงชีวิตในสมัยก่อน การเป็นอยู่ พ่อใหญ่แม่ใหญ่ก็ต่างคนต่างเล่าพูดสวนกันไปมาทางพี่เลี้ยงเลยตั้งโจทย์ที่ง่ายและตรงประเด็นด้วยเรื่องการใช้น้ำ ใช้แสงสว่าง การทำนา การปรับปรุงบำรุงดิน รวมทั้งสภาพป่าและน้ำ ในอดีต ทุกคนก็ช่วยกันเล่า เด็กๆเยาวชนนั่งฟังอย่างตั้งใจเพราะเป็นเรื่องที่ไม่เคยเห็นและน่าสนใจ จากที่พ่อใหญ่แม่ใหญ่ช่วยกันเล่าสรุปแต่ละเรื่องได้ดังนี้

บ่อน้ำ

บ่อน้ำเป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ของคนในสมัยก่อนมีการช่วยกันขุดเป็นบ่อวงกลมหรือสี่เหลี่ยมเวลาใช้จะใช้เชือกหระตะขอที่ทำจากไม้แล้วดีตะปุดตรงปลายเป็นที่แขวนถังใช้ตักน้ำ ถ้าใครตักไม่เป็นถึงก็จะตกลงบ่อส่วนมากชาวบ้านจะขุดบ่อไว้เป็นจุดๆ ไม่ได้มีทุกบ้านเช่นบ่อน้ำวัด โรงเรียน ตามทุ่งนาก็จะขุดไว้เวลาไปนาไปเลี้ยงวัวเลี้ยงควายตามทุ่งก็อาศัยน้ำกินจากบ่อ ในตอนเย็นคนสมัยก่อนจะมีถัง 2 ใบ และไม้คานไปหาบน้ำที่บ่อกลางหมู่บ้านมาไว้กินไว้ใช้ มีการจิบกันของผู้สาวผู้บ่าวหาบน้ำ เด็กน้อยก็เล่นกันอย่างสนุกสนาน บางครั้งบ่อพังก็มีการช่วยกันรื้อบ่อเพื่อใช้งานใหม่

จี้กะบอง

จี้กะบองหรือกะบองทำมาจากขี้ยางผสมกับขอนไม้ที่ผุแล้วนำมาห่อกับใบตองชาด แล้วมัดด้วยตอกมีลักษณะคล้ายกับห่อหมก ก่อนจะทำกะบองก็จะมี การไปจุดขี้ยางโดยการไปทำหลุมไว้บนดินยางนาแล้วจุดไฟเผาหลุมให้ไฟลุกครู่หนึ่งใช้ใบตองมาดับไฟทิ้งไว้ประมาณ 1 อาทิตย์ก็จะได้น้ำยางผู้เฒ่าก็จะตักเอาน้ำยางมาไว้ทำกะบองในสมัยก่อนจะนำมาใช้เป็นแสงสว่างเรียกว่าได้กะบอง หรือนำมาเป็นเชื้อเพลิงในการก่อไฟนั่งข้าวหุงหาอาหาร เป็นแสงสว่างในการเดินทาง เวลาไปหาหิน เช่น หากบ หาลา (ได้กบ ได้ปลา) ทุกครอบครัวจะทำกะบองไว้ใช้จากเล่มก็มีดรวมกันเรียกว่าลิ้มในแต่ละบ้านจะมีหลายลิ้ม เวลากลางคืนผู้สาวลงช่วง(เข็นฝ้าย)ก็จะได้กะบองเพื่อเป็นแสงสว่าง

วิถีชีวิต/การทำนา

ชาวนาสมัยก่อนจะพิถีพิถันกับการทำนา มีการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีตลอดการผลิต มีการถือฮีตประเพณี เวลา ขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ก็จะเป็นวันที่ชาวนาหาฝุ่น(ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก)มาใส่नाเพราะถือกันว่าเป็นวันที่จะมีการถือวันดีไม่ดี มองดูได้ถุนบ้านก็จะมีความสวยงามจำนวนไม่น้อยเลี้ยงไว้ใช้งานและมูลสัตว์ก็นำไปใส่नाเป็นปุ๋ยพอถึงฤดูกาลทำนาก็จะย้ายครัวขนลูกเต้าไปนอนนา เริ่มจากการเตรียมแอกเตรียมไถ คราดไถสุดนาการไถนาใช้แรงงานควาย เวลามองไปตามเถียงนาในตอนกลางคืนก็จะเห็นแสงได้กะบอง ไม่ได้เร่งรีบทำ มีการช่วยกัน การลงแขกเกี่ยวข้าว ลงแขกปักคันแฉางซึ่งช่วยกันโดยไม่มีค่าแรงตอบแทน ดินมีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากได้รับการบำรุงจากซากพืช ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก พอคานาเสร็จก็ถอนหญ้าที่ขึ้นในแปลง ข้าวใกล้สุก ชาวนาที่เตรียมทำนาแล้วใส่ข้าวโดยหาโพนที่กว้างๆ ถากหญ้าออกแล้วนำข้าวที่สุกมาทาลานจากนั้นก็หอบข้าวมาตั้งล้อมรอนวดการนวดข้าวจะใช้แรงงานคน มีม้าและค้อนฟาดข้าวเป็นอุปกรณ์ก่อนที่จะฟาดข้าวก็จะมีพิธีกรรมที่นับถือและทำต่อกันมา การทำนาในสมัยก่อนจะไม่มีการใช้ทุนที่เป็นเงินมีแต่ใช้ทุนที่เป็นแรง การอยู่การกินก็หากินตามท้องทุ่งนาดิ้นจำได้ว่าสมัยก่อนไม่เคยได้ซื้อกิน พอเป็นคนไปหากบ เขียดมาปิ้งให้กินและใส่ห่อข้าวไปโรงเรียน นอกจากนี้ก็มีการปลูกพืชผักกินเหลือก็แบ่งปันกัน แลกกันบ้าง

ป่า

ป่าไม้ในสมัยก่อนอุดมไปด้วยทรัพยากร เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน ป่าเป็นป่าไม้หนามีพืชพันธุ์นานา เวลากลางคืนได้ยินเสียงสัตว์ป่า เดินเข้าป่ามีกระรอก กระแต มีจิงจิง เห็ดที่เกิดตามข้างทาง ทรัพยากรในป่ามากกว่าความต้องการของคน อยากกินเห็ดเข้าป่าไม่นานกลับออกมาพร้อมกับเห็ดเต็มตะกร้า หมอยาพื้นบ้านเข้าป่าเพื่อหาสมุนไพรมารักษาคนในชุมชน ผู้เขียนยังจำได้ว่ามีครั้งหนึ่งน้องชายท้องเสีย พ่อก็พาเข้าป่าเอาต้นชาดมาให้กินก็หาย ป่าเป็นทั้งแหล่งอาหาร เป็นแหล่งรวบรวมยาสมุนไพร พันธุ์ไม้หลากหลายชนิด เป็นแหล่งเชื้อเพลิง หน้าแล้งชาวบ้านก็จะเข้าป่าหาไม้แห้งมาทำเป็นฟืน

น้ำ

เป็นแหล่งน้ำของสัตว์และเป็นแหล่งอาหารของคน สมัยก่อน ปู ปลา หาไม่ยากจนผู้เฒ่ากล่าวเปรียบเทียบกับมันจะเดินขึ้นมาใส่ช้องเอง เพราะปลาเยอะและมีหลายชนิด ในน้ำอุดมไปด้วย กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด ในตอนเย็นจะเห็นมีคนไปทอดแห กางมอในหนองน้ำ ใส่เบ็ด ใส่ลอบ การหากินเป็นไปอย่างเหมาะสมกับธรรมชาติ ไม่ทำลาย ในน้ำไม่มีการปนเปื้อนกับสารเคมี ไม่มีมลพิษทางน้ำ ปู ปลา ไม่ตายไม่เป็นโรคระบาด

หลังจากที่ฟังเรื่องราวในอดีตแล้วทางพี่เลี้ยงก็ได้ให้ดูปัจจุบันว่ามีอะไรบ้างที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนไปจากเดิม ดิฉันสังเกตเห็นว่าทุกคนเริ่มตอบเพราะต่างรู้ว่าปัจจุบันความเป็นอยู่เป็นอย่างไรและช่วยกันตอบจนเห็นสิ่งที่เปลี่ยนไปคือ

- วิถีชีวิตเปลี่ยนจากการเฝ้าอยู่เฝ้ากินเป็นซื้ออยากซื้อกิน

- การที่ความเจริญเข้ามาในชุมชนทำให้คนเราสะดวกสบายมากขึ้น มีการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า ใช้ น้ำประปา ใช้โทรศัพท์สื่อสาร
 - การทำนาเปลี่ยนไปจากการพึ่งตนเองไปพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก มีการใช้เทคโนโลยี การจ้าง แรงงาน การใช้สารเคมี
 - ทรัพยากรป่า น้ำลดลงขาดความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากนโยบายของรัฐ เช่นการปลูกพืชเศรษฐกิจ การขุดลอกแหล่งน้ำ แหล่งอาหารลดลงต้องซื้อกิน
 - คนในชุมชนเป็นหนี้มากขึ้น และเพิ่มขึ้นเรื่อยๆเนื่องจากปัจจุบันคนเราขาดการพึ่งตนเอง มีการ พึ่งพาปัจจัยจากภายนอกมาก
 - ผู้คนในปัจจุบันใช้เงินในการดำรงชีวิตเป็นหลัก
- สุดท้ายทุกคนก็ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและระดมหาแนวทางแก้ไขร่วมกันซึ่งสรุปได้ดังนี้
- ลดรายจ่าย/เพิ่มรายได้
 - เลิกยืมเงิน
 - ประหยัด
 - ขยันมากขึ้นกว่าเดิม

เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหาย

หลังจากที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วก็พบว่ายังมีข้อมูลบางส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ พี่เลี้ยงได้แนะนำให้ ไปเก็บเพิ่มมาอีกเพราะข้อมูลเก่าที่ได้มายังไม่สมบูรณ์ทางทีมวิจัยจึงได้ลงเก็บข้อมูลเพิ่มเติมโดยใช้วิธีการโส เหล่กับพ่อใหญ่แม่ใหญ่ในชุมชน บางครั้งก็ไปพูดคุยที่บ้าน บางครั้งก็ใช้โอกาสไปในวันพระเพราะพ่อใหญ่ แม่ใหญ่จะมาทำวัตรเย็นโดยจะแบ่งเด็กและทีมวิจัยไปกลุ่มละ 7 คนเรื่องที่ต้องไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เห็น การเปลี่ยนแปลงคือ วิถีชีวิต การเฝ้าอยู่เฝ้ากิน เรื่องควายไถนา เรื่องดิน หลังจากที่ได้ข้อมูลมาทีมวิจัยก็ ช่วยกันรวบรวมและเพิ่มเติมเข้ากับข้อมูลเดิม

เวทีเรียนรู้กระแสโลก

เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้เด็ก เยาวชนได้เรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงของสังคมในด้านต่างๆ เป็นการ เสริมความรู้ เพื่อให้มีรู้จัก คิด วิเคราะห์ รู้จักปรับตัวเองให้เข้ากระแสความเปลี่ยนแปลง โดยจัดที่ อาคารเอนกประสงค์ชมรมรักษัธรรมชาติ ทางทีมวิจัยเมื่อเดินทางไปถึงเราได้ช่วยกันจัดเก้าอี้ ปัดกวาด ทำความสะอาด ในช่วงนี้เด็กๆก็ทยอยเดินทางมาเรื่อยๆเวลา 09.35 น. สังเกตว่าผู้เข้าร่วมน่าจะมารบ แล้วซึ่งดูจากใบลงทะเบียนผู้เข้าร่วมมี 42 คน หัวหน้าโครงการได้กล่าวต้อนรับเด็กๆและถามไถ่ข่าวคราว ว่าทำนาเสร็จกันหมดทุกคนหรือยัง ก็จะมีทั้งคนที่เสร็จแล้วและยังไม่เสร็จจากนั้นก็แจ้งถึงว่าวันนี้เราจะ มาเรียนรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นในปัจจุบันว่า กระแสโลกต่างๆที่กำลังเกิดขึ้นเป็น

เรื่องอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับพวกเราเพื่อที่จะทำให้เราได้รับรู้สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างกว้างขวางและก้าว
ทันกับคนอื่น ๆ

จัดเวทีคืนข้อมูลชุมชน

จากการเก็บข้อมูลบริบทชุมชนในช่วงแรก และมีการเก็บเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายเสร็จเรียบร้อยแล้วจึง
ได้นัดหมายการจัดเวทีคืนข้อมูลให้กับชุมชนได้รับรู้ ในสิ่งที่เราได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาได้เพื่อที่จะให้คนใน
ชุมชนรับรู้ถึงข้อมูลที่ได้มาว่ามีความถูกต้องหรือไม่ รวมทั้งเป็นการเผยแพร่ข้อมูลที่ได้นำสู่ชุมชนเพื่อ
นำไปใช้ประโยชน์ในชุมชนต่อไป ทางทีมวิจัยได้เชิญผู้นำหมู่บ้าน อบต. ครู เด็กและชาวบ้าน โดยการใช้
หนังสือเชิญและประกาศผ่านทางหอกระจายข่าวหมู่บ้าน ประมาณ 09.00 น. ก็เริ่มมีคนทยอยมาถึงศาลา
กลางบ้านกุดหิน ทางทีมวิจัยก็กำลังจัดเตรียมเครื่องเสียง สถานที่ เด็กๆบางส่วนก็ปั่นจักรยานกลับไปกลับมา
ตามถนนในหมู่บ้านเพื่อตามเพื่อนบ้าง หลังจากนั้นเวลา 10.00 น. ก็ได้เปิดเวทีคืนข้อมูลชุมชน โดยหัวหน้า
โครงการได้แจ้งว่าหลังจากที่มีโครงการเกิดขึ้นและทางผู้ปกครองก็จะเห็นว่าช่วงหนึ่งที่ลูกหลานในหมู่บ้าน
ออกเก็บข้อมูลในครัวเรือนของท่าน ซึ่งบางครั้งก็มีการสงสัยว่าเราจะเก็บข้อมูลไปทำไม จากที่เราให้
ลูกหลานลงเก็บข้อมูลของคนในชุมชนเราก็ได้นำข้อมูลมารวบรวมวิเคราะห์กันครั้งหนึ่ง แล้ววันนี้เราจะนำ
ข้อมูลที่ได้นำมาแจ้งให้กับพ่อแม่พี่น้องฟังว่าข้อมูลที่เรเก็บมามันตรง มันมีความถูกต้องแม่นยำหรือเปล่า
หลังจากนั้นน้องรัตนพรเริ่มแจ้งข้อมูลที่รวบรวมมาได้ไปทีละอย่างให้กับผู้เข้าร่วมฟัง เริ่มจาก
ประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อมูลรายได้ของชุมชน ข้อมูลรายจ่ายของชุมชน ข้อมูลจำนวนหนี้สินทั้งหมดในชุมชน
ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน แนวทางแก้ไขที่คนในชุมชนส่วนใหญ่เห็นว่าน่าจะสามารรถนำมาแก้ไขปัญหาที่
เกิดขึ้นได้ ข้อมูลไหนที่ไม่ตรงก็จะมีคนแย้งและทุกคนก็ร่วมกันระดมหาข้อมูลที่ต้องการจนเป็นที่ยอมรับของ
ทุกคน

เครื่องมือที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัย

1. การสัมภาษณ์แบบใช้แบบฟอร์ม

การใช้แบบฟอร์มในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานชุมชน ข้อมูลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ
ชุมชน โดยที่ทางทีมวิจัยร่วมกับเด็ก และเยาวชน เป็นคนสร้างแบบสอบถามและออกแบบร่วมกัน เมื่อได้
แบบฟอร์มแล้ว เป็นการลงหาข้อมูลโดยมีทีมวิจัยและเยาวชน สอบถามข้อมูลของชุมชนจากคนในชุมชน
บ้านกุดหิน ซึ่งก่อนลงเก็บข้อมูลได้มีการทำความเข้าใจในแบบสอบถามก่อนเพื่อที่จะทำให้ได้ข้อมูลที่
ถูกต้อง

2. การพูดคุย (โศสเหล)

เป็นการเก็บข้อมูลโดยการพูดคุยกันเหมือนคุยกันเล่นๆ ส่วนใหญ่ใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อน ความเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรม ปัญหาในการทำนาในปัจจุบัน โดยจะมีคนที่ทำหน้าที่จดบันทึก คนเดิมประเด็น การเก็บข้อมูลวิธีนี้จะได้ข้อมูลที่ไม่จำกัด เพราะส่วนมากจะเป็นการถ่ายทอดเล่าเรื่องราวไปเรื่อยๆที่ตัวผู้เล่าเคยได้พบเห็นมา จากนั้นทางทีมวิจัยจะนำข้อมูลมาเรียบเรียง จัดหมวดหมู่บันทึก

3. การลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

วิธีการเก็บข้อมูลแบบนี้ใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวในระบบอินทรีย์ ที่ให้เยาวชนได้เรียนรู้วิธีการทำนาด้วยตนเอง ตั้งแต่ถอนกล้า ปักดำ เกี่ยวข้าว ทั้งนี้เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ขั้นตอนของการทำนา ความเหน็ดเหนื่อยของอาชีพชาวนา ที่พ่อแม่ทำเพื่อให้ได้ข้าวเพียงพอสำหรับบริโภค และเป็นรายได้ในการใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งจากกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองนี้ ถือเป็นการสร้างจิตสำนึกเพื่อให้เยาวชนรักในอาชีพชาวนา และในระหว่างการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้ง จะมีวิทยากรมาร่วมบรรยาย ให้เห็นถึงคุณค่าของข้าว การรู้บุญคุณของพ่อแม่ การมีจิตสำนึก การต่อสานอาชีพและอุดมการณ์ของชาวนา นอกจากนี้เยาวชนยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิคในการทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ ด้วยตนเอง โดยมีวิทยากรมาแนะนำ ซึ่งการใช้วิธีการให้เยาวชนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จะทำให้เยาวชนสามารถนำไปปฏิบัติได้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น และคนที่ผ่านกิจกรรมนี้สามารถที่จะถ่ายทอดให้ครอบครัวได้ รวมถึงทำให้บรรยากาศในการเข้าร่วมกิจกรรมไม่เครียด เยาวชนสนุกและอยากรู้ อยากเห็น มีเยาวชนสะท้อนว่า การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมทำให้อาจจำได้ดีกว่าการเรียนแบบท่องจำ

4. การสำรวจ

เป็นวิธีการที่ใช้ในการศึกษาสภาพแวดล้อมของชุมชน ด้วยการเดินสำรวจป่าชุมชนรอบหมู่บ้าน โดยมีพ่อแม่แม่เต่าคอยให้คำแนะนำ เช่น ชื่อต้นไม้ ชื่อสมุนไพรในป่า อาหารที่มีในป่า สถานที่หรือชื่อเรียกจุดต่างๆ ในป่า การสำรวจทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับป่า โดยพ่อแม่แม่เต่าเป็นคนเล่า มีคนจดบันทึก และบันทึกภาพ เยาวชนที่เข้าร่วมได้สอบถามตามประเด็นที่สนใจ ส่วนใหญ่ข้อมูลที่ได้เป็นเรื่องราวเล่าเรื่องในอดีต ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรในป่า

5. การจัดเวที

เป็นการใช้เวทีในการตรวจสอบข้อมูล และเพิ่มเติมข้อมูลจากที่เยาวชนไปเก็บมาอีกต่อหนึ่ง การจัดเวทีจะมีข้อดีตรงที่ไม่สามารถควบคุมให้อยู่ในประเด็น เพราะต่างคนต่างคุย ดึงเข้าประเด็นได้ไม่นานก็หลุดออกไปอีก เพราะส่วนใหญ่เป็นเยาวชนความสนใจสั้น การกล้าแสดงออกของเยาวชนไม่ค่อยมี แต่การจัดเวทีก็ทำให้รับรู้ข้อมูลกว้างขึ้น เพราะมีการเชิญผู้ใหญ่มาร่วมเวทีด้วย

6. การสืบค้นจากอินเทอร์เน็ต

เป็นการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์ ค้นหาความรู้ใหม่ๆ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง วิทยาการทางการเกษตร มาใช้ประกอบการศึกษาวิจัย และเพื่อศึกษาด้านการค้นใหม่ๆ มาเล่าให้ผู้เข้าร่วมฟัง

7. การสัมภาษณ์แบบไม่ใช้แบบฟอร์ม

การหาข้อมูลด้วยการสอบถามโดยไม่ใช้แบบฟอร์มนี้ ใช้ในกิจกรรมศึกษาเกษตรกรรมต้นแบบที่ทำอินทรีย์ ผู้ที่ไปสอบถามเป็นเยาวชน แต่ถึงแม้ไม่มีแบบฟอร์มเป็นทางการ แต่ได้มีการตั้งประเด็นร่วมกันว่าจะ ประเด็นหลักๆ คือเรื่องอะไร เพราะถ้าอยู่ต่อหน้าผู้ให้ข้อมูลแล้วจะพบว่า ถามไม่ออก ไม่ว่าจะถามเรื่องอะไรบ้าง จึงต้องเตรียมประเด็นก่อน และไม่จำกัดว่าต้องถามเฉพาะคำถามที่เตรียมมา อยากสอบถามเรื่องอะไรที่ตนอยากรู้ก็ได้ ดังนั้นจึงให้ผู้ที่เป็นเก็บข้อมูลจดคำถามลงในสมุดบันทึกเตรียมไปด้วยกันลึ้ม

บทที่ 5

ผลการศึกษาวิจัย

โครงการวิจัย กระบวนการสร้างสำนึกขานาและการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหินตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานดังนี้

1. เพื่อศึกษาบริบทและการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรม และการทำนาของบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาของชาวนาในการทำนาของชุมชนบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำตามแผนงานกิจกรรมที่ตั้งไว้เป็นหลัก มีการปรับเพื่อให้สามารถตอบคำถามวิจัยในบางส่วน ซึ่งจากการศึกษาได้ผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาบริบทและการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรม และการทำนาของบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ในการศึกษาเป็นการรวบรวมข้อมูล และเก็บข้อมูลจากการสอบถามทั้งการใช้แบบฟอร์ม โสเหล่ การพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ได้ข้อมูลของชุมชน อาทิ ประวัติหมู่บ้าน จำนวนประชากร ชายหญิง ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง ซึ่งศึกษาความเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สภาพของหมู่บ้านกุดหินตั้งอยู่บริเวณใกล้ลุ่มน้ำ มีห้วย หนอง ป่าไม้ล้อมรอบ อุดมสมบูรณ์ด้วยธัญญาพืชนานาชนิด คนในชุมชนส่วนใหญ่จะมีที่ดินเป็นของตนเอง มีเอกสารสิทธิ์เป็น นส.3 สก.1 สปก. โฉนดที่ดิน ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะแก่การเพาะปลูกอาชีพหลักของชาวบ้านจึงเป็นอาชีพการเกษตรทำนา ส่วนอาชีพรองลงมาคือเลี้ยงสัตว์-รับจ้าง ในสมัยก่อนการผลิตข้าวจะเป็นแบบวิถีธรรมชาติมีการเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อใช้งานและมูลสัตว์ก็นำมาทำเป็นปุ๋ยใส่ना รวมทั้งชาวบ้านจะไปหาขมิ้นป่ามาใส่नाทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ทุกวันนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาเกี่ยวกับสภาพดินเสื่อมโทรม ดินแข็ง ไม่มีธาตุอาหาร เนื่องจากในปัจจุบันมีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกันอย่างแพร่หลาย ทางทิศเหนือของหมู่บ้านจะติดกับป่าชุมชนคือดงบ้านน้อย และโคกอีตู๋ ส่วนทางทิศใต้จะติดกับป่าชุมชน โคกไต่บ้าน(ดงป่าช้า) ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านจะมีลำน้ำโพงไหลผ่าน ชาวบ้านจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับลำน้ำและป่าเพราะเป็นที่ทำมาหากิน เช่น เวลาเห็ดออกก็ไปเก็บเห็ดในป่า หาเก็บผักพื้นบ้าน รวมทั้งเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ส่วนมากหมอยาก็จะเข้าไปในป่าเพื่อเก็บยาสมุนไพร ทุกวันนี้ก็ยังมีการใช้อยู่ในชุมชน เช่น เวลาไอก็ไปเอาต้นบกลายมาแช่น้ำกิน หรือเวลาท้องเสีย

ก็น้ำจากต้นชาในป่ามากินก็หาย เวลาน้ำขึ้นก็ไปกางมุ้ง ทอดแห ดักปลาที่หนองน้ำมาเป็นอาหาร มาขายบ้าง ทำให้มีรายได้ และไม่ค่อยมีค่าใช้จ่ายในเรื่องกับข้าว ในช่วงหน้าแล้งผู้คนก็จะไปดักปลาที่ลำน้ำโขง นอกจากเป็นแหล่งอาหารยังเป็นแหล่งรายได้ของคนในชุมชน สัตว์ที่ใช้น้ำในลำโขงเป็นที่ดื่มกิน ในช่วงทำการเกษตร เช่นการปลูกผัก ทำไร่ ชาวบ้านที่อยู่ใกล้กับลำโขงก็จะมีการนำน้ำจากลำน้ำโขงขึ้นมาใช้ในฤดูแล้ง หลังจากเริ่มมีการขุดลอกลำโขง สิ่งต่างๆที่เคยมีก็ค่อยๆหายาก ผักพื้นบ้าน หน่อไม้ มัน สัตว์ป่าที่อยู่ตามริมฝั่งก็ถูกคนจับตายบ้าง มีพืชเศรษฐกิจที่ไม่สามารถเก็บมาเป็นอาหารได้เข้ามาแทน และมีการส่งเสริมให้ปลูกตามริมฝั่ง ความอุดมสมบูรณ์เริ่มลดลง สัตว์น้ำขาดที่อาศัยเพราะไม่มีร่มไม้เหมือนแต่ก่อน มีการปักป้ายเป็นแนวเขตในการอนุรักษ์ทั้งป่าชุมชนและลำโขงแต่ขาดการควบคุมดูแลจึงมีการละเมิด ลักลอบ เหมือนเดิมในปัจจุบันเพราะการเปลี่ยนแปลงหลายๆอย่างที่เกิดขึ้น ของหรืออาหารที่เคยมีในชุมชนก็หายาก ผู้คนก็เริ่มหันมาพึ่งรดาขายของ รถพุ่มพวงขายกับข้าว คนรุ่นใหม่ก็มีวิถีชีวิตแบบคนในเมือง หลายๆสิ่งหลายๆอย่างที่ผู้คนในชุมชนเคยทำเคยปฏิบัติก็เปลี่ยนไปเรื่อยๆตามกาลเวลาตามยุคสมัย

สภาพแวดล้อมในปัจจุบันทำให้เกิดดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนเราเปลี่ยนไปจากสังคมชนบท ก็ก้าวเข้าสู่สังคมเมืองมากขึ้น จากระบบเกษตรกรรมก็ก้าวสู่อุตสาหกรรม พ่อแม่ผู้ปกครองก็เลี้ยงดูบุตรหลานแบบสังคมเมือง ในอดีตเด็กวัยรุ่นต้องคอยช่วยเหลือแบ่งเบาภาระการทำงานในแปลงนา อยู่ช่วยพ่อแม่ทำไร่นา ทุกวันนี้บางคนไม่เคยทำนา เพราะเรียนจบก็เข้าไปทำงานหรือเรียนต่อในเมือง เรียนจบแล้วก็ทำงานที่บริษัทเอกชนหรือหน่วยงานของรัฐ ไม่มีโอกาสที่จะกลับมาใช้ชีวิตทำไร่นา บางคนพอเข้าไปอยู่ในเมืองก็รับเอาวัฒนธรรมคนเมืองมาใช้ที่บ้านเกิด ความผูกพันกับไร่นาแทบไม่มีเหลือเลย

จากการที่เยาวชนหลังโหลเดินทางออกจากท้องถิ่นไปเรื่อย ๆ จำนวนมาก ไม่ว่าจะไปทำงานหรือเรียนต่อก็ตาม ส่งผลให้ครอบครัวที่ทำไร่นาเกิดขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตร ทำให้ไม่มีแรงงานเพียงพอต่อการผลิต การผลิตก็เป็นที่ไปอย่างไม่ได้ผลเต็มที่ ต้องไปจ้างแรงงานข้างนอกชุมชน ค่าใช้จ่ายในครอบครัวก็สูงขึ้น ต้นทุนการผลิตก็สูงขึ้นด้วย หนี้สินก็เริ่มพอกพูนขึ้นเรื่อย ๆ จากหนี้เป็นแสน จากแสนเป็นหลายแสน บางครอบครัวทำการเกษตรโดยหวังขายข้าวเพียงอย่างเดียวจนบางครั้งไม่มีผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน เห็นได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นในช่วงปี 2550/2551 นี้ ราคาข้าวมีราคาสูงมาก เกษตรกรหวังกำไรจากการขายผลผลิต จนเปลี่ยนวิธีการผลิตจากที่เคยผลิตข้าวเหนียวไว้บริโภคก็เริ่มลดการผลิตข้าวเหนียวหันมาผลิตข้าวหอมมะลิมากยิ่งขึ้น และเปลี่ยนวิธีการทำนาที่อาศัยแรงงานมาเป็นเครื่องมือทางการเกษตรที่ทันสมัยรวดเร็ว และมีการใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆโดยที่คำนึงถึงเพียงที่จะขายได้เงินจำนวนมากๆ

นอกจากเรื่องการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์รอบๆชุมชนที่ได้ศึกษามาแล้วจากอดีตจนถึงปัจจุบันหมู่บ้านกุดหินได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในหลายๆด้านไม่ว่าจะเป็น วิถีชีวิต อีต ประเพณี ในชุมชน โดยที่เกิดจากสาเหตุหลายๆอย่าง ซึ่งทางทีมวิจัยและเด็กๆได้ไปหาข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ภายในหมู่บ้าน ในแต่ละหัวข้อที่ได้ไปศึกษามาก็จะเชื่อมโยงไปสู่งานวิจัยและตอบสนองต่อวัตถุประสงค์และทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบันอย่างชัดเจน

ปัจจุบันบ้านกุดหิน มีจำนวนครัวเรือน 221 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรรวม 918 คน แบ่งเป็นหญิง 511 คน ชาย 407 คน

อาณาเขตของหมู่บ้าน

ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดกับหมู่บ้านโนนยาง ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

ทิศใต้ มีอาณาเขตติดกับห้วยลำโพง

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดกับหมู่บ้านแสนศรี และบ้านกำแมด

ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดกับหมู่บ้านสันติสุข ตำบลนาโส และห้วยลำโพง

บ้านกุดหินตั้งอยู่บนเนื้อที่ 500 ไร่

สถานที่สำคัญของหมู่บ้าน

วัดป่ามะลิวัลย์

โรงเรียนบ้านกุดหิน

การคมนาคม/สาธารณูปโภค

การคมนาคม มีเส้นทางเข้าหมู่บ้าน 4 เส้นทาง แต่ละเส้นทางเป็นถนนลูกรัง สภาพขรุขระ มีเส้นทาง กำแมด-กุดหิน , ห้วยจั่ว-กุดหิน , ท่าลาด-กุดหิน , ผักกะย่า-กุดหิน

จากการศึกษาป่าโคกไต่บ้าน(ดงป่าช้า),ดงบ้านน้อย,โคกอีตู๋ ซึ่งเป็นป่าชุมชนที่มีความสำคัญกับหมู่บ้านกุดหิน เพราะเป็นแหล่งอาหาร ที่หล่อเลี้ยงชุมชนมานาน แต่ก่อนป่าบ้านเราเป็นอย่างไรเป็นคำถามของเยาวชนที่เข้าร่วมสำรวจป่า ซึ่งได้รับคำบอกเล่าจากพ่อเฒ่าว่า “เมื่อก่อนที่หมู่บ้านนี้เป็นป่ารกมาก มีสัตว์ป่ามากมาย เห็นมีหลากหลายชนิด บ๊อดก็อยู่ที่นี่ เบิ่งเห็นบ่พุ่น ป่าไม้หม่องที่มันบางๆ เพิ่นพากันมาตัดเฮ็ดไผ่มันแน เฮ็ดไผ่ยูคา จากที่ป่ารกกลายเป็นป่าโล่งเตียน สัตว์ป่าไม่ยอมอยู่ เเห็นไม่มีเพราะไม่มีใบไม้ร่วงลง มันขาดความสมบูรณ์ สัตว์ป่าที่เช่น กระรอก กระแต จอนฟอน กิ่งก่าหายากแล้ว” ป่าไม้ไม่เพียงไม่ช่วยกันอนุรักษ์ พ่อใหญ่ทื่บอกว่า ป่าถูกบุกรุก การเปลี่ยนแปลงส่วนมากมาจากการบุกรุก โดยเฉพาะพื้นที่ป่าที่ติดกับที่ดินชาวบ้าน ส่วนบริเวณในป่าลึกเข้าไปยังไม่มีมีการบุกรุกเข้าไปถึงยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่พอสมควร ที่เราพบเห็นบางพื้นที่ก็มีการล้อมรั้วเป็นเขตแดนไว้ พ่อใหญ่บอกว่าสมัยก่อนผู้นำชุมชนมักจะปลูกกอไผ่ทำเป็นเขตแดนไว้ทุกวันนี้ก็ยังเห็นอยู่เป็นแนวเขตแดนที่ชัดเจน จากการสำรวจโคกไต่บ้านหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าโคกป่าช้า ป่าแห่งนี้เราจะเห็นการเปลี่ยนแปลงมากเพราะบริเวณที่เป็น

ป่าใกล้ๆวัด เดิมนี่กลายเป็นสวนหญ้า ไร่มันสำปะหลัง ตอนที่เรากำลังก็ยังมีการถางป่าของชาวบ้าน เราได้เข้าไปถามกับคนที่ถางป่าว่า ไม่เสียดาบป่าหรือที่ถางจะถางเอาไปทำไม ชาวบ้านก็ตอบว่า ถางทำไร่มันสำปะหลังเห็นคนอื่นปลูกและเห็นเขาว่าได้ราคาดี เขาชวนถามว่า แล้วไม่ยากเอาไว้ให้เห็ดเห็ดหรือให้สัตว์ป่ามาอาศัยหรือ ก็ได้รับคำตอบว่า ปล่อยไว้เลยก็ไม่มีประโยชน์ รกเฉยๆ ถางไปทำอย่างอื่นดีกว่า มีรายได้ด้วย นี่ก็สาเหตุหนึ่งที่เป็นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คนนั่นเอง มุ่งหวังรายได้ที่เป็นตัวเงินจนไม่คิดกว้างและไกลไปกว่าเงิน

บริเวณที่เป็นป่าช้าของชุมชนกุศหินในสมัยก่อน ก่อนที่จะมีการสร้างเมรุ “เมื่อก่อนเวลามีคนตาย ชาวบ้านก็จะนำศพมาเผาที่บริเวณแห่งนี้ ชาวบ้านจะมาช่วยกันหาฟืนในป่ามาทำเป็นที่เผาศพชาวบ้านเรียกว่า กองฟอน หลังจากที่เผาเสร็จแล้วก็จะนำหลักไม้มาฝังไว้เพื่อเป็นเครื่องหมาย มีการเขียนชื่อว่าเป็นญาติพี่น้องใคร” ซึ่งบริเวณนี้ พบเห็นหลักที่ฝังเรียงรายกันเป็นแถวจำนวนมาก ในช่วงบริเวณรอบๆดินป่าส่วนมากจะมีการบุกรุกเพราะเป็นบริเวณรอบนอก จะเห็นเป็นพื้นที่โล่งๆทางด้านล่างแต่ก็ยังมีต้นไม้ใหญ่หลงเหลืออยู่บ้าง เช่น ไม้กุง ไม้ชาด พ่อใหญ่บอกกับเด็กๆว่า ที่ตรงไหนบ้างที่เห็ดขึ้น ชาวบ้านที่เคยเข้ามา ก็จะรู้จัก แต่ก่อนนี้เห็ดเห็ดเอาหมื่นเดียว (ได้ต้นไม้อันเดียว) ก็พอแล้ว เดิมนี่หาทั่วป่าก็ไม่พอกิน เพราะว่าป่าลดความอุดมสมบูรณ์ลง ต้นไม้มีน้อยลง วิถีชีวิตการหากินของคนก็เปลี่ยนไปจากหาแต่พอกิน ก็พากันหาขายหลายชิ้น จากเห็ดที่เคยเก็บตอนกลางวันก็กลายเป็นไปหาเอาตอนกลางคืน (ใช้ไฟส่องเอา) ซึ่งธรรมชาติมันก็ผลิตให้ไม่ทัน พูด่าง หากินแบบไม่ให้หลงเหลือ ไม่คิดเหลือเผื่อไว้วันข้างหน้า ต้นไม้ตัดแล้วไม่คิดปลูกแทน “ บ่คิดว่าลูกหลานที่เกิดใหม่ใหญ่ลุนสิได้ใช้ฮ้อยยังในมือหน้า ยามมีผลกระทบกะพากันจ๋มโทษสิ่งนั้นสิ่งนี้บ่คิดว่าที่มันเกิดย้อนไผ่” เป็นคำพูดที่ถ่ายทอดของพ่อใหญ่ที่พูดให้เด็กๆได้คิดกัน

ในหมู่บ้านกุศหินมีแหล่งน้ำที่สำคัญได้แก่ ลำน้ำโพง หนองปลาข้าว หนองปลาภาพ หนองตุ ในสมัยก่อนแหล่งน้ำเหล่านี้มีความอุดมสมบูรณ์มีสัตว์น้ำหลายสายพันธุ์ที่มากอาศัย เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน เป็นแหล่งน้ำของสัตว์ ผู้คนในชุมชนใช้ประโยชน์ในการทำมาหากิน ทางเกษตร จนกระทั่งเริ่มมีโครงการขุดลอกเข้ามาในหมู่บ้านรวมทั้งวิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไป รวมทั้งวิธีการหากินที่ทันสมัยขึ้นคนในชุมชนไม่มีจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์ ส่งผลให้สัตว์น้ำเริ่มลดจำนวนลงเรื่อยๆ ชาวบ้านก็ไปหา กินลำบาก สัตว์น้ำหายากมากขึ้น มีหลายชนิดที่สูญพันธุ์ อาหารการกินที่เคยมีก็ไม่ทำให้คนในชุมชนต้องซื้ออาหารตามตลาดทำให้มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นอีก

สภาพดินในสมัยก่อนมีความอุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชหรือทำการเกษตรก็ได้ผลผลิตอย่างเต็มที่ เพราะชาวบ้านใช้ปุ๋ยคอก ใช้จี้วัวจี้ควาย มีการหาใบไม้แห้งมาใส่ในนาเพื่อเพิ่มอินทรีย์วัตถุในดิน หลังจากที่เริ่มมีปุ๋ยเคมีเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านก็มีความสนใจเนื่องจากมีความต้องการที่จะเอามาเพิ่มผลผลิตให้ได้มากขึ้น มีการซื้อปุ๋ยมาใส่ในนา หลังจากนั้นก็ต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับสภาพดินเสื่อมโทรม ดินแข็ง ดินเป็นกรด ดินเค็ม เนื่องจากดินขาดอินทรีย์วัตถุ เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีเพียงอย่างเดียว และการใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน ทุกวันนี้ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงประสบปัญหาในเรื่องดินเสียดินขาดอินทรีย์วัตถุ ส่งผลให้ไม่ได้ผลผลิตตามความต้องการหรือลดลงจากแต่ก่อน

ประเพณีวัฒนธรรม

ในชุมชนบ้านกุดหินได้มี ฮีต ประเพณีต่างๆที่ชาวบ้านนับถือและปฏิบัติมาเช่น บุญเดือนสาม บุญเบิกบ้าน บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญกฐิน การลงแขก ซึ่งฮีตประเพณีต่างๆชาวบ้านก็ได้ร่วมพากันปฏิบัติ ต่อมาเรื่อยๆ จนกระทั่งมีความทันสมัยเข้ามาสู่ชุมชน มีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาได้ทำให้ฮีตหรือ วัฒนธรรมบางอย่างหายไป เช่น การลงแขก เพราะคนในชุมชนหันมาใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย รวดเร็ว แต่ เป็นที่น่าสังเกตว่าเยาวชนไม่ค่อยได้ให้ความสนใจฮีตประเพณีในชุมชนเลย ไม่สนใจที่จะเรียนรู้ว่ามีการ ปฏิบัติอย่างไรไม่สนใจเข้าร่วม รวมทั้งเชื่อว่าเป็นความคิดที่ล้าสมัย โบราณ ทำให้วัฒนธรรมประเพณี บางอย่างกำลังจะถูกลืมเลือน เพราะไม่มีคนรุ่นหลังที่จะสืบทอดต่อไป

พ่อ ทองอวน เทศไทย ซึ่งเป็นวิทยากร ได้มาพูดเพื่อที่จะให้เด็กๆเกิดความสำนึกรักและภูมิใจใน อาชีพของตนเองว่า “เราทุกคนเกิดมาต้องกินข้าว คนไทยกินข้าวเราไม่ใช่ฝรั่งที่จะกินขนมปัง นม เนย ที่ สำคัญลูก - หลานเป็นลูกของชาวนาผู้ผลิตข้าวให้คนทั้งประเทศหรือแม้แต่ต่างประเทศที่ข้าวถูกส่งออกไป ได้รับประทานกัน เราทุกคนจงภูมิใจว่าอาชีพของเราหล่อเลี้ยงคนในสังคม ชาวนาถือว่ามีบุญที่ผลผลิต เปรียบเสมือนเส้นโลหิตที่นำไปหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าวันใดที่เส้นโลหิตหยุดทำงานร่างกาย ก็ไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้ อย่าอย่าว่าเราเป็นลูกชาวนาบ้านนอกให้ภูมิใจในอาชีพบรรพบุรุษที่ทำสืบทอด กันมายาวนาน อาชีพชาวนาก็สามารถส่งลูกหลานเรียนสูงๆได้เป็นข้าราชการ ได้ทำงานดีๆ ดังนั้นเราควรให้ ความสำคัญเพราะสิ่งที่ทำให้เราก้าวไปถึงจุดนั้น ก็คืออาชีพชาวนาที่ในปัจจุบันลูกหลานเยาวชนไม่ค่อยให้ ความสำคัญและไม่ค่อยมีความภูมิใจเท่าไร และนอกจากนี้ได้พูดถึงกระแสเทคโนโลยีต่างๆที่เข้ามา เรื่อยๆรวมทั้งเหตุผลที่ยังคงมีการใช้ควายไถนามาจนถึงปัจจุบัน แทนที่จะเปลี่ยนไปใช้รถไถนาเหมือนคน อื่นๆ พ่อทองอวนบอกว่า ไม่คิดซื้อรถไถนาเลย แม้ว่าคนอื่นจะว่าเสร็จเร็ว แต่อย่าลืมว่ารถไถนามันขี้นี่ไม่เป็น เหมือน วัว ควาย มันกินหญ้าไม่ได้ สิ้นเปลืองน้ำมัน พ่อทองอวนบอกว่า เราต้องซื้อน้ำมันมาใส่ถึงจะ ทำงานได้ เสียเงินซ่อมเมื่อมีปัญหา ถ้ารถไถนาอนันน้ำเหมือนควายก็ต้องเสียเงินซ่อมอะไหล่ คนสู้มือนี้ ปักหมุดนาฬิกาไฟวไปไฟ แต่พ่อแต่แม่พาเฮ็ดเพิ่นกะพาเฮ็ดไปเรื่อยๆจะได้กินได้ขายก็อกัน บ่ได้ไปหาซื้อปุ๋ย มาใส่ บ่ต้องเป็นหนี้เป็นสิน ประสบการณ์ที่หันมาทำเกษตรอินทรีย์และการใช้ชีวิตแบบพอเพียงและการ พึ่งพาตัวเองเพื่อลดการใช้ปัจจัยภายนอกและปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น

การเฝ้าอยู่เฝ้ากินของคนสมัยก่อนจะอยู่ตามทุ่งนาเป็นส่วนใหญ่ เวลาทำนาใครมีที่นาเยอะจะมีการ ลงแขกคานา ลงแขกเกี่ยวข้าว ช่วยกันจนแล้วเสร็จ ทำให้เห็นความมีน้ำใจของคนในสมัยก่อนต่างกับ ทุกวันนี้ต้องใช้เงินจ้าง ต้องมีค่าจ้าง ค่าตอบแทน ผู้คนสมัยก่อนจะหากินกบ กินเขียดตามทุ่งนา หาปลาใน ลำน้ำโพง หาเก็บเห็ดในป่า ไม่ได้ซื้อกิน ไม่ได้รอรถขายกับข้าว มีอะไรก็กินเป็นอาหารตามฤดูกาล มีการ ปลุกผักปลุกหญ้าในแปลงกินเอง บางครั้งก็นำของไปแลกกันไม่ค่อยมีการซื้อขายเหลือกินจึงได้ขาย แต่ ก่อนอาหาร ของกินมีเยอะ บ่อดบ่อยาก ทุกวันนี้คนหาอยากหากินหลาย รวมทั้งทรัพยากรต่างๆก็ไม่อุดม

สมบูรณ์เหมือนก่อน สาเหตุหนึ่งคนรักป่า เห็นแก่ตัว หาเพื่อนำไปขาย เครื่องมือในการหาเงินมีมากขึ้น ทันสมัยขึ้นธรรมชาติมีการผลิตไปเรื่อยๆ แต่คนก็ทำลายโดยไม่รู้ตัว เช่นการถางป่าเพื่อที่จะปลูกพืชเศรษฐกิจ การขุดลอกลำโพง รวมทั้งการที่เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาในชุมชน

แม่ใหญ่ทองวัน ทองน้อย ได้เล่าถึงการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีอะไรบ้างที่เข้ามาในชุมชนและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยทางแม่ใหญ่ทองวันได้เล่าว่า “สมัยก่อนในหมู่บ้านกุดหินยังไม่มีความสะดวกสบาย ไฟฟ้ายังไม่มีใช้ ต้องใช้กะบองในการให้แสงสว่างในยามกลางคืน ซึ่งกะบองแต่ละครัวเรือนทำเอง โดยใช้ภูมิปัญญาไม่ได้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ ผู้เฒ่าผู้แก่จะพากันไปจุดขี้ยาง โดยจะใช้มีดฟันคันยางนาทำเป็นหลุมแล้วเอาไฟจุดเผาหลุมขี้ยางเพื่อให้น้ำมันยางไหลลงในหลุมพักไว้ 1 อาทิตย์ จึงพากันไปตักเอาน้ำมันยาง แล้วมาผสมกับขี้คันดอก(ไม้ที่สุแล้ว)หลังจากนั้นเอาใบตองชาดมาห่อเป็นแท่งยาวๆเหมือนกับห่อหมวย นาคอดมัดข้างนอก เวลาจะใช้แกะเอาหัวออกแล้วจุดไฟใช้ในตอนกลางคืน นอกจากจะใช้ให้แสงสว่างในยามค่ำคืนแล้ว กะบองยังเป็นอุปกรณ์ในการหาคบ เขียด ปลา ด้วย

เมื่อก้าวสู่สังคมของการพัฒนา กะบองก็เริ่มลดบทบาทลง เริ่มมีการใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดแทน จนทุกวันนี้ลูกหลานได้เห็นและได้ใช้ในปัจจุบันคือ ไฟฟ้าที่มีเสาสูงๆส่งสายต่อมาเรื่อยๆ เราใช้เราต้องจ่ายเงิน ขึ้นอยู่กับว่าเราใช้น้อยใช้มาก เมื่อมีไฟฟ้าเข้ามา ก็เริ่มมีเครื่องอำนวยความสะดวกสบายต่างๆมากมายเริ่มมีโทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม หม้อหุงข้าว เครื่องซักผ้า คนที่ไม่มี เห็นคนอื่นซื้อก็อยากได้

ในสมัยที่แม่ใหญ่ทองวันยังสาว จะไปตักน้ำจากบ่อมาใช้ โดยชาวบ้านจะมีการขุดบ่อไว้ตามสี่แยกของหมู่บ้าน ใครอยากใช้ก็มาตักไปได้เลย ไม่ต้องจ่ายเงิน แต่พอเริ่มมีน้ำประปาใช้ ก็ไม่มีการไปหาตักน้ำบ่อ (น้ำสร้าง) มาใช้คือแต่ก่อน ใช้น้ำประปาดังต้องจ่ายเงิน ซึ่งแตกต่างกับวิถีชีวิตในสมัยก่อน ทุกวันนี้ลูกหลานทำงาน หรือเห็ดเหี้ยก ช่วยพ่อแม่ไม่ค่อยเป็น มีแต่ดูโทรทัศน์ เล่นเกมส์ คุยโทรศัพท์มือถือ แม่ใหญ่ทองวันบอกว่า เป็นเพราะความสะดวกสบายที่เข้ามา ทำให้อะไรต่างๆมันเปลี่ยนไป”

วัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาของชาวนาในการทำนาของชุมชนบ้านกุดหิน ตำบลก้ามแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า การทำนาเป็นอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษ เพราะเป็นชุมชนเกษตรกรรม การทำนาปลูกข้าว ชุมชนจึงให้ความสำคัญ ผลิตเพื่อการบริโภคในชุมชน ซึ่งในอดีตไม่เน้นที่การขายเพื่อรายได้ จากการสอบถามชาวบ้านหมู่บ้านกุดหินถึงเหตุผลที่เลือกประกอบอาชีพการทำนา ส่วนใหญ่ให้คำตอบว่า เป็นเพราะมีที่ดินเป็นของตนเอง และทำให้มีข้าวกินไม่ต้อง ที่สำคัญที่ คือ พ่อแม่พาทำ จึงสืบทอดมาตลอด หากไม่ทำนาก็ไม่รู้ว่าจะไปทำอะไรในการทำนา ขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ คือ การทำนาต้องอาศัยน้ำฝนอย่างเดียว ถ้าปีใดฝนตกต้องตามฤดูกาลก็ได้ผลผลิตดี ถ้าปีใดฝนมาช้า หรือตกน้อยก็ประสบกับแห้งแล้ง แต่ละครอบครัวจะได้ทำนาเฉพาะในพื้นที่ลุ่ม ส่วนที่ดอนที่ปล่อยว่างไว้ ผลผลิตที่ได้ในปีนั้นก็น้อย ไม่มีเหลือขายมากนัก ปัญหาในการทำนาของหมู่บ้านกุดหินที่สำคัญก็คือ ปัญหาด้านการผลิต อันได้แก่

1. การขาดแคลนน้ำเพื่อทำการเกษตร ที่ต้องอาศัยน้ำฝน ที่ไม่แน่นอนในแต่ปี เช่น ปี 2551 ฝนมีน้อย และมาช้ากว่าฤดูกาล คือ เดือน สิงหาคม - เดือนกันยายน ชาวนาในหมู่บ้านกุดหิน ไม่ค่อยได้ทำนา แต่ในปี 2552 เป็นช่วงที่โครงการจะสิ้นสุด พบว่า ฝนมาเร็ว และมีน้ำฝนเพียงพอสามารถทำนาได้แต่ต้นปี

2. ดินเสื่อมคุณภาพ สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านและพื้นที่ทำนาของบ้านกุดเป็นราบ สภาพดินมีทั้งดินทราย ร่วนปนทราย แต่เนื่องจากการใช้สารเคมีอย่างมาก ทำให้ระบบนิเวศเสื่อมถอย การใช้สารเคมี เช่น จากการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ในการทำนา ไม่ได้ช่วยให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น ดินเริ่มแข็ง ขาดธาตุอาหาร ในแต่ละปีจึงต้องมีการเพิ่มปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้น ไม่มีการปรับปรุงสภาพดินให้มีธาตุอาหารอย่างถาวร ทำให้ผลผลิตตกต่ำ

3. ประสิทธิภาพในการผลิตต่ำ ขาดการวางแผนด้านการผลิต ไม่มีการปรับปรุงวิธีการผลิตหรือใช้เทคนิคใหม่ๆ

4. เกษตรกรไม่สามารถหาตลาดรองรับหรือกำหนดราคาผลผลิตได้เอง

5. การสืบทอดอาชีพการทำนาของหมู่บ้านลดน้อยลง ชาวชนไม่รักในอาชีพทำนา หากบอกว่าพ่อแม่ทำนา จะรู้สึกอาย เพราะคิดว่า ต่ำต้อย พ่อ แม่มักสร้างค่านิยมให้กับบุตรหลานว่า การทำนาเป็นอาชีพที่ลำบาก ทุกข์ยาก จึงผลักดันลูกออกจากชุมชน โดยการส่งเล่าเรียนสูงๆ แล้วไปทำงานที่รับจ้างหรือบางรายถ้าไม่ได้เรียนก็หันไปสู่งานรับจ้างในต่างจังหวัด โดยคิดว่ามีความสะดวกสบายกว่าการทำนา

6. การขาดแรงงานในภาคการเกษตร เนื่องจากการอพยพไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น

7. รูปแบบในการทำนาเปลี่ยนไปจากทำเพื่อการบริโภคเปลี่ยนเป็นทำเพื่อขาย แรงrieb จึงมีการแข่งขันกันว่าจ้าง ทำให้ค่าแรงงานในช่วงทำนาค่อนข้างสูง

8. พื้นที่ในการทำนาลดลง เนื่องจากชาวนามีการปรับพื้นที่จากที่นาไปเป็นปลูกพืชเศรษฐกิจตัวอื่นเช่น ยางพารา อ้อย มันสำปะหลัง

ข้อมูลที่ได้รับจากชาวบ้าน ทราบว่าในอดีตชาวบ้านนิยมปลูกข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า เพราะข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก การทานข้าวเจ้ามีน้อย แต่ในปัจจุบัน พบว่า การทำนาเปลี่ยนไป มีการปลูกข้าวเพื่อขายมากขึ้น โดยเฉพาะข้าวเจ้าหอมมะลิ 105 ที่เป็นที่ต้องการของตลาด ซึ่งพบว่าในปัจจุบันข้าวมะลิ 105 เป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับชาวนาในหมู่บ้านกุดหิน ส่วนการปลูกข้าวเหนียวจะเป็นปลูก

เพื่อให้พอเพียงกับการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น สำหรับพันธุ์ข้าวเหนียวที่ชาวบ้านมักนำมาปลูกจะมีหลากหลายพันธุ์มากขึ้น เช่น พันธุ์ กข.6 เหนียวแดง ข้าวขาวใหญ่ ข้าวแสนสบาย สำหรับพันธุ์ข้าวเจ้าที่ชาวบ้านนิยมปลูกก็คือ ข้าวหอมมะลิ 105 กข 15 ข้าวเจ้าแดง ข้าวหอมมะลิแดง ฯลฯ

การทำนาของชาวนาในหมู่บ้านกุดหินในปัจจุบัน เริ่มหันไปทำในระบบอินทรีย์มากขึ้น มีการตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ มีสมาชิก ประมาณ 30 คน มีการขอรับรองผลผลิตจากหน่วยที่มาตรฐานเป็นสากล โดยมีชมรมรักษาสันติภาพเป็นองค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ให้กับชาวบ้านที่สนใจ

จากข้อมูลเบื้องต้นจะเห็นว่า การที่ชาวบ้านจะได้รายได้จากการทำนานั้น เป็นเรื่องที่ยากมาก ที่ผ่านมามีค่าใช้จ่ายในการทำนาที่เพิ่มขึ้นทุกปี จากการทำนาเพื่อกินเป็นเพื่อขาย ทำให้ต้องเร่งรีบ ต้องลงทุนสูง และเนื่องจากแรงงานในครอบครัวมีน้อย จึงต้องมีการว่าจ้าง ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้น เช่น ค่าไถ คราด ปักดำ ค่าปุ๋ย ค่าจ้างถอนกล้า ปักดำ เก็บเกี่ยว ค่าปุ๋ย ค่าน้ำมันรถไถนา ซ่อมบำรุง อื่นๆ จิปาถะ จากการศึกษาและเก็บข้อมูลการทำนาในปัจจุบันชุมชนได้สรุปเป็นค่าใช้จ่ายเปรียบเทียบดังนี้

ตารางการเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตการทำนาแบบดั้งเดิมและการทำนาแบบปัจจุบันในพื้นที่นา 1 ไร่

การทำนาแบบดั้งเดิมโดยใช้ควายไถนา		การทำนาแบบปัจจุบัน	
รายการ	รายจ่าย(บาท)	รายการ	รายจ่าย(บาท)
ควายไถนา	0	ค่าน้ำมันรถไถนา	60
ถอนกล้า	0	ค่าจ้างถอนกล้า	200
ดำนา	0	ค่าจ้างดำนา	200
เกี่ยว	0	ค่าจ้างเกี่ยวข้าว	450
นวด	0	ค่าจ้างนวด	100
ปุ๋ย	0	ค่าปุ๋ยเคมี	900
รวม	0	รวม	1,910

จากตารางเปรียบเทียบจะเห็นได้ว่าการทำนาในปัจจุบันมีต้นทุนการผลิตจำนวน 1,910 บาทต่อไร่ เมื่อเทียบกับการทำนาแบบดั้งเดิมที่ไม่มีต้นทุนในการผลิตเลย

ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาการทำนาในหมู่บ้านกุดหิน ชุมชนได้ร่วมหาทางออก ซึ่ง อาจทำได้ โดยการจัดหาแหล่งน้ำ ด้วยการสร้างสระน้ำเอนกประสงค์เพื่อการเกษตร สำหรับเป็นที่รองรับน้ำในฤดูฝน ไว้ใช้ในฤดูแล้ง ตลอดจนใช้เลี้ยงปลาเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ทั้งนี้ ตัวเกษตรกรเองจะต้องปรับและวางแผนในการผลิตเพื่อกระจายความเสี่ยง เช่น จากเดิมเน้นการผลิตข้าวเพียงอย่างเดียว ก็เปลี่ยนมาเป็นการทำเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้น เพื่อเป็นการลดรายจ่าย สร้างรายได้เสริม ซึ่งจะเป็นการสร้างงาน

เพิ่ม และที่สำคัญ ต้องปลูกฝังลูกหลานให้รักในอาชีพทำนา เห็นคุณค่าของการเป็นชาวนา เป็นสิ่งสำคัญ ส่งเสริมให้บุตรหลานได้เรียนรู้ ชิมชั้บการเป็นชาวนา เพื่อสืบสานอาชีพของบรรพบุรุษ

แม่ใหญ่ ทองวัน เล่าว่า ในสมัยก่อนการทำนาของคนในชุมชนส่วนมากจะเป็นการพึ่งตนเอง ไม่มีการใช้เทคโนโลยีเหมือนในปัจจุบัน เพราะเครื่องมือทางเทคโนโลยียังอยู่ห่างไกลจากผู้คนในชุมชน เครื่องมือที่ใช้ทางการเกษตรส่วนมากก็จะทำขึ้นเองโดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีมาในชุมชน การทำนา ไถนา ก็จะใช้แรงงานจากสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงไว้ ใช้ควายไถนา ชาวบ้านจะมีการเลี้ยงควายไว้ไถดินบ้านทุกครัวเรือน นอกจากจะเอาไว้ใช้เป็นแรงงานแล้ว มูลควายที่ได้ก็จะเอาไปใช้เป็นปุ๋ยใส่ना เป็นการทำนาที่ไม่ต้องลงทุนเหมือนในปัจจุบัน ตอนเย็นหรือในช่วงฤดูแล้งที่ว่างจากการทำนาชาวบ้านก็จะพากันไถดินควายไปเลี้ยงตามทุ่งนา มองไปตามทุ่งนาก็จะเห็นควายหลายๆฝูง ชาวบ้านที่ไปเลี้ยงก็จะมีการห่อข้าวไปกินด้วยกัน มีการหากบ หาเขียด ขุดปูมาทำเป็นอาหารอีกด้วย มีการไปหาใบไม้ หาหญ้าตามป่าตามทุ่งนามาให้ควายกิน เพราะในช่วงฤดูแล้งหญ้าจะแห้งและมีน้อย แต่เมื่อก้าวเข้าสู่ในช่วงที่ข้าวเป็นราคา คนในชุมชนก็เริ่มที่จะผลิตเพื่อขายมากกว่าบริโภคในครัวเรือน บางครัวเรือนต้องซื้อข้าวกินเนื่องจากขายข้าวหมด ในช่วงนี้เองที่ก้าวเข้าสู่การใช้เงินมากกว่าการใช้แรงในการทำนา เพราะผู้คนต่างรีบทำให้เสร็จเร็ว ต้องซื้อปุ๋ยเคมีมาใส่เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิต จึงส่งผลให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้น จากการเก็บข้อมูลได้ทราบมาว่าคนในชุมชนเริ่มรู้จักกับรถไถนาเมื่อปี 2532 โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นเจ้าของ คือ พ่อสัมภาษณ์ ศรีมันตะ ได้นำเข้ามาในชุมชนเป็นคนแรก หลังจากที่ผู้คนในชุมชนเริ่มรู้จักและได้ทดลองไถบ้าง ก็เริ่มมีการขายควายที่เลี้ยงไว้เพื่อที่จะนำไปซื้อรถไถนาเดินตาม เพราะชาวบ้านเห็นว่ารวดเร็วทันใจดี ทำนาเสร็จเร็ว ไม่นานจำนวนควายที่มีในชุมชนก็ลดลงเรื่อยๆ มีเพียงไม่กี่หลังคาเรือนที่ยังเลี้ยงไว้ ชาวบ้านก็เริ่มมีรถไถนาหันเกือบทุกหลังคาเรือน จากที่เคยมีควายผูกไว้ไถดินบ้านทุกวันนี้ก็จะกลายเป็นรถไถนาที่จอดอยู่ไถดินบ้าน จากการได้ไปสัมภาษณ์ พูดคุยกับพ่อสัมภาษณ์ ศรีมันตะ ซึ่งเป็นคนแรกในหมู่บ้านที่มีรถไถนาว่าตอนที่ใช้ควายไถนากับตอนที่ไถรถไถนาแตกต่างกันหรือไม่ พ่อสัมภาษณ์ กล่าวว่า “ ตั้งแต่ก่อนพ่อจะเลี้ยงควายหลายตัวเอาไว้ยามเฝ้านา เอาไว้ไถนาเฝ้าคอกให้อยู่ ยามมันก็จะทับถมกันอยู่ในคอกเป็นปุ๋ย สอดเวลาลงนาเฮกะหาหุ้มาช่วยกันขนฝุ่นลงใส่นา สมัยที่พ่อได้เป็นผู้ใหญ่บ้านพ่อได้เข้าไปประชุมที่อำเภอจะได้ยินเขาว่ากันเรื่องรถไถนา ว่าเอามาไถแล้วมันเร็วเฝ้าคอกแล้วไว พ่อจะรู้สึกสนใจอยากเฝ้าคอกแล้วไวก่อนหุ้คนอื่น ตอนนั้นพ่อจะมีเงินอยู่เลยได้ตัดสินใจซื้อมา เฝ้าคอก ไถนาแล้วไวอีหลีคือเฝ้าคอกอยู่คอก หลังจากพ่อซื้อมาบ้านกะได้มีชาวบ้านคนอื่นๆทยอยซื้อ บางคนบ่มีเงินกะขายควายซื้อ บางคนกะไปยืมเงินมาซื้อยืมว่าอยากมีคือหุ้เฝ้า เฝ้าคอกได้ไถแล้วหลังจากที่มีรถไถนาแล้ว ชาวบ้านกะเริ่มขายควายออกไปเรื่อยๆ ชาวบ้านบางคนกะว่าจักสิเอาไว้เฝ้าคอกยังนากะบ่ได้ไถแล้วจักคันเลี้ยง คำนหาหญ้าให้กิน ย้อนคนอยากสบายกะเลยบ่ได้คิดเห็นผลเสียอีหยัง พ่อมาคิดเบิ่งคู่มือนั้นมันบ่แม่นแล้ว คนเฮามีแต่หนี้แต่สิน มีแต่ดินรน ยามย่างไปเห็นกันกะจ่มให้กันฟัง ว่าบ่มีเงินมีทอง อีหยังกะแพง จักสิค่านะอยากแนวกิน คำนน้ำมัน หลายๆอย่าง พ่อกะมาคิดว่ตั้งแต่เกีเฮาคือบ่ได้ดินรนปานนี้ เฮาคือบ่ค่อยได้เสียเงิน ค่าใช้จ่ายบ่ค่อยมีกะยืมว่าคนเฮาเล่นนำความ

สะดวกสบายตะกิมี่ควาย กะบ่ได้ซื้อฝุ่นซื้อปุ๋ยมาใส่่นา บ่ได้ซื้อปุ๋ยเคมีกะสอบละเป็นพัน รถไถมันกะมีอายุการใช้งานมัน พังเป็น เสียเป็นต้องเสียค่าซ่อม ค่าอะไหล่ต่างๆ หนุ่บ้านกะบ่กินเป็นคือควาย เฮาหาให้มันกินบ่ได้ ต้องซื้อน้ำมันมาเติมมันกะจั่งใช้งานได้ รถไถจื๊บเป็นคือควาย ฝุ่นกะบ่มีใส่่นา ข้าวกะบ่งาม ชาวบ้านกะพากันไปซื้อปุ๋ยเคมีมาใส่่นา กุดจี่ที่เคยอาศัยอยู่่นาจี่ควายที่เป็นอาหารชั้นยอดของชาวบ้านกะเริ่มบ่มี ถ้าเฮาคิดเบ็งแล้วผลดีของการมีรถไถนามิเพียงนิดเดียวคือรวดเร็ว แต่ผู้คนบ่เคยคิดเห็นผลเสียที่ตามมาดอกว่ามีหยั่งแน่ มีตั้งแต่อยากสบายอยากทำให้เสร็จเร็วว้า”

สมัยก่อนชาวบ้านไม่เคยรู้จักกับสารเคมี ปุ๋ยเคมี ใดๆ เนื่องจากการทำการเกษตรแบบธรรมชาติ มีจี่วัวจี่ควายที่ใช้เป็นปุ๋ย ชาวบ้านจะมีการเลี้ยงควายและทำคอกเพื่อเก็บจี่วัวหมักหมมกันไว้ ชาวบ้านก็จะพากันไปหาเศษใบไม้ ฟาง มาหมักเพิ่มในคอก พอไถ่ถึงฤดูกาลทำนาก็จะมีการมาช่วยกันขนฝุ่นออกจากคอกเพื่อนำไปใส่่นาเตรียมแปลง ทางที่มวิจัยได้ลงไปยังแปลงเกษตรของพ่อ ทองอวน เทศไทย สมาชิกเกษตรอินทรีย์และข้าวคุณธรรม เพื่อที่จะไปพูดคุยหาข้อมูลเกี่ยวกับการใช้จี่วัวจี่ควายในสมัยก่อน ซึ่งทางพ่อทองอวน ก็ได้เล่าให้ฟังว่า “ ตั้งแต่พ่อใหญ่เป็นเด็กน่อยหน้าทีของพ่อใหญ่คือเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย สอดยามมือเช้ากะเอาออกคอกไปเลี้ยง มือได้ไปโรงเรียนก่อนสิไปกะต้องเลี้ยงควายก่อนจั่งได้ไปโรงเรียน ยามกลับมากะมาเอาวัวเอาควายเข้าคอก แต่ก่อนบ่ค่อยมีปุ๋ยเคมี เคยเห็นเพื่อนเอามาใส่ กะบ่ใส่หลายทีละสอบสองสอบ ส่วนมากเพื่อนกะสิเอาฝุ่นจี่วัวจี่ควายมาใส่่นา ใส่ผักยามปลูกผัก ข้าวงามได้หลายเพราะว่าดินบ่เสียแสงใส่แสงงาม บางครั้งเพื่อนกะพาไปหาใบไม้มาใส่่นาคอก หาเกลบมาสองก้นคอกให้วัวให้ควายเหยียบหมักกันอยู่ในคอก สุ่มื่อนี้หลังจากที่มีเครื่องเทคโนโลยีหลายๆแนวเข้ามา ผู้คนกะเริ่มขายวัวขายควายออกไป หลังจากทีบ่มีวัวมีควายแล้วกะบ่มีจี่วัวจี่ควาย เพราะว่าเครื่องมือทันสมัยมันจี่ออกบ่เป็นคือวัวคือควายฝุ่นกะเบิดบ่มีใส่่นา ฝุ่นบ่มีใส่่นาข้าวกะบ่งาม กะพากันไปซื้อปุ๋ยเคมี จักว้ายี่ห่อได้แน่ เขาว่ามันดีใส่แล้วข้าวงามสอบเป็นพันกะได้ซื้อย่อนว่าอยากขายได้เงินหลายๆโดยบ่คิดถึงทุนที่ใช้ไป ในนากะเริ่มมีสารเคมี ปุ ปลาในนากะบ่อยากแก่นย่อนว่าบ่คุ้นกับสารเคมี เคยอยู่แต่ธรรมชาติ แต่ก่อนบ่เห็นว่าจะต้องใช้สารเคมีพ่อแม่เฮายังเฮ็ดนาได้กินข้าวได้ขายพร้อม เพื่อนบ่ได้ลงทุนยังมีค่าใช้จ่ายในการเฮ็ดนา เมื่อเทียบกับสุ่มื่อนี้ต้นทุนในการเฮ็ดนาสิหลายกว่าขายข้าวได้ ถ้าคิดเบ็งแล้วแต่คนส่วนใหญ่บ่ค่อยคิดกันดอก พ่อกะเคยใช้อยู่ดอกปุ๋ยเคมีแต่บ่ได้ใช้หลาย หลังจากนั้นกะได้มีนักพัฒนาจากกรุงเทพฯลงมาให้ความรู้ พาเฮ็ดปุ๋ยหมักน้ำหมัก มาส่งเสริมเรื่องเกษตรอินทรีย์พ่อกะได้เฮ็ดเกษตรอินทรีย์มาตั้งแต่ปี 38 เป็นเวลา 15 ปีแล้วที่เฮ็ดมา

วัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเด็กเยาวชนในชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตร เริ่มที่การศึกษาข้อมูลจากชุมชน การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงด้วยตนเองจากแปลงทดลอง เพื่อมุ่งหวังให้เกิดจิตสำนึกรักในอาชีพเกษตรกรรม การรับรู้ข้อมูล และการที่ได้ลงมือปฏิบัติ ทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการซึมซับ นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมของเยาวชน ทิศนคติต่อการทำการเกษตรเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น

ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนที่เป็นบุตรหลานของเกษตรกรในชุมชนบ้านกุดหิน เป็นการใช้กระบวนการและกิจกรรมของงานวิจัยที่มีการวางแผนร่วมกันตั้งแต่ต้น ซึ่งแต่ละกิจกรรมสามารถเชื่อมโยงเข้าหากัน เพื่อให้เด็กเยาวชนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง เป็นการสร้างความรู้ ความตระหนักถึงสภาพปัญหาในการทำการเกษตรในชุมชน ที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของครอบครัว เด็กและเยาวชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้เริ่มเรียนรู้ตั้งแต่การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน ด้วยการสัมภาษณ์พ่อแม่ แม่เฒ่า เพื่อให้ทราบเรื่องราวความเปลี่ยนแปลงของชุมชน การถ่ายทอดเรื่องราวให้เยาวชนได้รับรู้ถึงสิ่งที่เกิดขึ้น เรียนรู้วิถีเกษตรกรรม เช่น การทำนาด้วยการปฏิบัติจริงด้วยตนเองจากแปลงทดลอง ตลอดจนเรียนรู้เทคนิควิธีการทำนาในระบบอินทรีย์ เพื่อสร้างทางเลือก สามารถนำไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาทางการเกษตร เช่น การทำน้ำหมักไล่แมลง ทำปุ๋ยหมักใช้เพื่อทดแทนปุ๋ยเคมี การทำน้ำส้มควันไม้ใช้ในการเกษตร การเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองด้วยการลดรายจ่าย การประยุกต์ใช้วัสดุในท้องถิ่นในการทำการเกษตร ในแต่ละกิจกรรมทำให้เยาวชนได้เรียนรู้ ได้ประสบการณ์ ซึ่งสามารถขยายไปสู่ผู้ปกครอง ทำให้เกิดความร่วมมือในการถ่ายทอดเรื่องราว ในวิธีการเกษตรไปสู่ลูกหลาน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเด็ก เยาวชนและผู้ใหญ่

ปัญหาทางการเกษตรที่เยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นปัญหาทางด้านการผลิตเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะเน้นที่การเรียนรู้เรื่องการทำนา เนื่องจากเป็นอาชีพหลักและเห็นพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน รวมทั้งเป็นภาคการเกษตรที่ใหญ่ที่สุดในชุมชน การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่พัฒนาไปในยุคเทคโนโลยี ทำให้พฤติกรรมของคนในชุมชนเปลี่ยนไป โดยเฉพาะวิถีเกษตรกับเยาวชน ที่นับวันห่างเหินไปอย่างมาก

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมุ่งหวังที่จะสร้างสำนึกของเยาวชนในชุมชนบ้านกุดหิน ที่มีต่ออาชีพที่สืบทอดมาช้านาน นั่นคือ การทำนา รวมทั้งการดำเนินชีวิตตามวิถีเกษตร ที่เป็นทุนเดิมของตนเอง การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เยาวชนได้เห็นวิธีการทำนา นอกจากการรับรู้ข้อมูลของชุมชนแล้ว การจัดให้มีการทดลองปฏิบัติ จึงเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้ด้วยตนเองถึงวิธีการทำนาทุกขั้นตอนเริ่มต้นจาก

การเรียนรู้เรื่องการเตรียมดิน ก่อนการเพาะปลูก จากเดิมวิถีของชุมชนในอดีตใช้วัสดุในท้องถิ่นมูลสัตว์ ใบไม้ เป็นปุ๋ยในการปลูกพืช ซึ่งพบว่าแต่ละครอบครัวมีการเลี้ยง วัว ควาย เป็นฝูง ทั้ง

จุดประสงค์เพื่อใช้เป็นแรงงานในการไถนา และเพื่อนำมูลเป็นปุ๋ยบำรุงดิน ซึ่งกิจกรรมนี้ทำให้เยาวชนสามารถเห็นภาพของการทำนาในอดีตจากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่ เยาวชนบางคนสามารถจินตนาการภาพการเป็นชาวนาของพ่อแม่ให้ฟังได้ซึ่งพบว่า พ่อ แม่ ต้องตื่นแต่เช้ามีดมานั่งข้าว แล้วเดินทางไปนา บางครอบครัว พ่อ จะนอนที่นา ส่วนแม่ต้องมานอนที่บ้านเพื่อดูแลพ่อตา แม่ยาย รวมทั้งลูกด้วย แม่จะยุ่งอยู่กับการกิจที่บ้านก่อนเดินทางไปช่วยพ่อที่นา หากครอบครัวใดมีสมาชิกในครอบครัวเยอะ การทำนาก็เสร็จไว แต่ถ้าคนน้อยแถมมีคนแก่ เด็กเล็ก อยู่ด้วยก็จะค่อนข้างใช้เวลานาน กว่าการทำงานจะเสร็จในแต่ละปี พ่อแม่ต้องก้มๆ เงย ปวดหลังปวดเอว จนนอนไม่ค่อยหลับ หน้าดำคร่ำเคร่งอยู่ในแปลงนา เมื่อดำนาเสร็จก็เหลือเก็บเกี่ยวที่เป็นงานหนักอีกอย่างของการเป็นชาวนา ที่ต้องเร่งรีบให้ทันต่อฤดูกาล การกิจเหล่านี้หมุนวนในแต่ละปี ทั้งทุกข์ สุข คละเคล้ากันไป กว่าจะได้ข้าวสักเม็ดมาเลี้ยงคนในครอบครัวให้เติบโต ต้องเหนื่อยยากสักเพียงไร เยาวชนได้สะท้อนว่า มิน่าละ พ่อแม่ ถึงสอนว่า ให้รู้จักบุญรู้จักคุณข้าว (เห็นคุณค่าของข้าว) เพราะกว่าจะได้ข้าวมาต้องแลกด้วยแรงกาย หยาดเหงื่อของชาวนา ในการทำนาชาวนาต้องเสี่ยงกับภัยธรรมชาติ ทั้งน้ำท่วม ฝนแล้ง ซึ่งในชุมชนบ้านกุดหิน ส่วนมากจะพบกับภัยแล้งมากกว่าน้ำท่วม

การทำนาในยุคเริ่มต้นเยาวชนพบว่าชาวนามักมีปัญหา เช่น

1. ผลผลิตต่อไร่ต่ำ
2. ใช้เวลานานในการทำนา ใช้แรงงานในครอบครัว
3. ขาดความรู้ และเทคนิคใหม่ๆ ในการทำนา เช่น การใช้ปุ๋ยคอกก็ใช้ปุ๋ยคอกเพียงอย่างเดียว การนำไปใช้ก็หว่านเลยไม่มีการหมัก ทำให้วัชพืชเกิดในแปลงนาเยอะ ต้องเสียเวลาไปถอน หรือ แม้แต่การระบาดของแมลงหรือข้าวเกิดโรคก็มักปล่อยไปตามธรรมชาติ
4. ปริมาณน้ำฝนที่บางปี น้อย บางปีมาก

การทำนาในยุคกลางเยาวชนพบว่า ในหมู่บ้านกุดหินเริ่มเปลี่ยน

1. ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้นเพราะมีการใช้ปุ๋ยเคมี
2. ระยะเวลาในการทำนาน้อยลง เพราะเริ่มมีการจ้างแรงงาน
3. มีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ เช่น รถไถนาเดินตามที่ไถนาได้เร็วกว่าควาย การหว่านปุ๋ยเคมี ทำให้ข้าวเขียวงามเร็ว การกำจัดวัชพืชในแปลงด้วยสารเคมี
4. การเลี้ยง ควาย วัว เริ่มน้อยลง
5. ปริมาณน้ำฝนบางปีน้อย บางปีมาก

การทำนาในยุคปัจจุบัน

1. สภาพดินเริ่มเสื่อม ดินขาดธาตุอาหาร
2. มีการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมีนาข้าวอย่างกว้างขวาง
3. การผลิตมุ่งที่ปริมาณเพื่อการขาย

4. ผู้ที่ทำงานใหญ่จะเป็นวัยกลางคน ส่วนเด็กเยาวชนไม่สนใจ ส่วนใหญ่ติดเรียนและทำกิจกรรมอื่นๆ
5. อาชีพทำนาเริ่มลดน้อยลง มีการปลูกพืชเศรษฐกิจตัวอื่นในพื้นที่ทำนามากขึ้น เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา
6. ต้นทุนสูงขึ้น เพราะต้องใช้เงินเกือบทุกขั้นตอนในการทำนาแต่ละปี
7. ราคาผลผลิตไม่สามารถกำหนดได้เอง
8. อาศัยน้ำฝนในการทำนา ซึ่งในแต่ละปีปริมาณน้ำฝนไม่ค่อยแน่นอน

จากการเรียนรู้ถึงสภาพปัญหาของการทำนาในอดีต และ ปัจจุบัน ทั้งจากคำบอกเล่าของชาวนาในชุมชน ทำให้ได้รับรู้ข้อมูลต่างๆ สามารถนำมาเปรียบเทียบกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ที่นำไปสู่การจัดกิจกรรม ในการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน เพื่อให้เกิดความตระหนัก รับรู้ถึงตัวตนจริงในการเป็นชาวนาของพ่อ แม่ ที่ใครต่อใครขนานนามว่า กระดุกสันหลังของชาติ จึงจัดให้มีการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติในแปลงทดลอง การได้เห็นภูมิปัญญาดั้งเดิมในการไถนา โดยการใช้แรงงานควายในยุคก่อน และชาวนาสามารถผลิตข้าวได้ เยาวชนที่ได้เรียนรู้ในกิจกรรมนี้ ต่างแสดงความคิดเห็นว่า หากนำควายกลับมาไถนาเหมือนแต่ก่อน จะเป็นไปได้หรือไม่ และจะทำให้สามารถผลิตข้าวได้เหมือนแต่ก่อนหรือเปล่า ซึ่งหลายคนก็แย้งว่า คงเป็นไปได้ยากที่จะกลับไปเป็นเหมือนเดิม เพราะสังคมในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ชุมชนก็ก้าวตามเทคโนโลยีที่ทันสมัยขึ้น สถานการณ์ต่างๆเปลี่ยนไป ความสะดวกสบาย รวดเร็วในการทำนาได้ฝังเข้าไปในใจของชาวนาแล้ว แม้จะเห็นว่าผลผลิตผลเสียต่างกันอย่างไร ก็กลับไปเป็นเหมือนเมื่อก่อนได้ยาก เพราะชุมชนต้องอยู่กับปัจจุบัน การทำนาทุกวันนี้แม้จะพึ่งเทคโนโลยี ที่ทำให้ต้นทุนในการทำนาเพิ่มขึ้น แต่ถ้าเราวางแผนและมีแนวทางในการจัดการที่ดี รู้จักประยุกต์ให้กับชุมชน ก็จะสามารถลดต้นทุนในการเกษตรลงได้ ทั้งนี้สิ่งที่ต้องทำให้เกิดขึ้น ปัจจัยที่สำคัญ คือ คน การทำให้คนมีความตระหนัก การเปลี่ยนแนวคิดที่อยากจะพัฒนาตนเองไปสู่ทางเลือกที่ดีกว่า

ดังนั้นในการสร้างการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชนไปสู่การแก้ไขปัญหาทางการเกษตร จึงเน้นที่การทดลองปฏิบัติเพื่อสร้างทางเลือกใหม่ ด้วยการเรียนรู้แนวทางในการทำเกษตรอินทรีย์ การได้เรียนรู้บริบทชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ได้นำมาสู่การวิเคราะห์ร่วมกัน ซึ่งในแต่ละกิจกรรมจะมีการสรุป และวิเคราะห์ร่วมกันว่าได้อะไร มีความจำเป็นอะไรทำไมต้องทำใช้เอง ซึ่งเยาวชนได้คิดร่วมกันส่วนการเรียนรู้อีกอย่าง คือ การเชิญวิทยากรที่เป็นที่เคารพ นับถือในชุมชนมาเล่าประสบการณ์ และให้ความรู้ในเรื่องการทำนา การทำการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมี การรู้จักพึ่งตนเอง ตลอดจนสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อให้เยาวชนมองเห็นได้กว้างขึ้น สามารถกระตุ้นจิตสำนึกของเยาวชนได้อีกวิธีหนึ่ง และเมื่อเสร็จสิ้นในแต่ละกิจกรรม จากการติดตามของทีมวิจัย พบว่า หรือผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมจะนำไปเล่าต่อให้พ่อ แม่ หรือคนในครอบครัวฟัง การที่ได้รับรู้เรื่องราวและการเข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ทำให้เยาวชนมีความคิดหรือพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป อาทิเช่น

- เยาวชนชวนพ่อแม่ทำปุ๋ยเพื่อลดค่าใช้จ่าย ลดต้นทุนในการทำนา
- รวมกลุ่มปลูกผักเพื่อบริโภค เลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหาร
- ปลูกต้นไม้เพื่อช่วยฟื้นฟูลิ่งแวดล้อม

สำหรับพฤติกรรมของเด็ก เยาวชน ที่เปลี่ยนไป ส่วนใหญ่ได้ประสบการณ์จากการได้ปฏิบัติ โดยเฉพาะการทำนา เด็กเยาวชนได้รับรู้ว่า เมื่อมาสัมผัสด้วยตนเอง ถึงได้รับรู้ว่า การทำนาเหน็ดเหนื่อยเพียงไร กว่าจะได้เป็นเมล็ดข้าว พ่อแม่ต้องเหนื่อยมากเพียงไรกันๆ เกยๆทั้งวัน การที่ได้มาเรียนรู้วิธีการทำนาได้ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าของข้าวมากขึ้น เพราะจากคนที่ทำไม่เป็นเลย ได้ทดลองทำเห็นเป็นเรื่องสนุกสนาน คนที่ไม่เคยช่วยพ่อแม่ก็เริ่มไปนา ช่วยเหลือพ่อแม่มากขึ้น

สิ่งที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัย พบว่า เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมเริ่มมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลง และก่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้อื่นๆ เช่น

1. จากที่ดำนานี้ไม่เป็นเกี่ยวข้าวไม่เป็นหลังจากที่ได้มาศึกษาเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเด็กดำนานี้เป็นเกี่ยวข้าวเป็น ไปทำงานช่วยผู้ปกครองที่นา
2. เกิดแนวความคิดในการพึ่งตนเองลดรายจ่ายโดยการปลูกผัก ปลูกต้นไม้ในแปลงของตัวเอง มีการรวมกันเพาะกล้าแล้วแบ่งกันไปปลูกตามครัวเรือน
3. ทำน้ำหมักชีวภาพใช้ในครัวเรือน และขยายเข้าไปสู่โรงเรียนเนื่องจากนักเรียนเห็นว่าเศษอาหารที่เหลือจากอาหารกลางวัน น่าจะนำมาใช้ประโยชน์มากกว่าการชะล้างทิ้งโดยไม่มีประโยชน์
4. มีการขยายการทำเกษตรอินทรีย์เข้าสู่ระบบการเรียนที่โรงเรียนบ้านกุดหินซึ่งวิชาเกษตรจะให้ทำในระบบอินทรีย์
5. เด็กๆมีการรวมกลุ่มกันนำปุ๋ยคอกที่มีนำมาใส่แปลงนาของแต่ละคนช่วยกันเพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมี และมีการปลูกถั่วพรางในแปลงนาของตนเองเพื่อเป็นการปรับปรุงบำรุงดิน

เด็กชาย อรรถสิทธิ์ แก่นจำปา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกำแมดขันติธรรมวิทยาคม แต่ก่อนผมไม่เคยคิดอยากทำงานช่วยผู้ปกครองเลย มีแต่เที่ยวเล่น สร้างความเดือดร้อนให้คนในหมู่บ้านไปวันๆ หลังจากที่ได้มาเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนๆ ผมมีความสุข สนุกสนาน ผมเห็นทุกคนดำนานี้ช่วยกันจนเสร็จก็เกิดความคิดว่าถ้าผมเอาเวลาเที่ยวเล่นไปทำช่วยผู้ปกครองที่บ้านผมคงจะเสร็จเร็ว จากที่ผมทำไม่เป็นผมก็ทำเป็นซึ่งผมภูมิใจมาก ผมเป็นลูกชานาสักวันผมก็จะได้ทำนาเป็นอาชีพเหมือนกับพ่อแม่ เพราะถ้าเราไม่ทำไม่รู้ว่าจะใครจะมาทำให้เรากิน ทุกวันนี้ผมได้ออกมานอนอยู่ที่ทุ่งกับพี่สาว เพราะมีอะไรทำมากกว่าจะไปเที่ยวเล่นไปวันๆ ซึ่งมันก็ไม่ดีประโยชน์

เด็กชายธีรพงษ์ แก่นจำปา นักเรียนชั้น ป.6 โรงเรียนบ้านกุดหิน จากที่ผมได้เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการผมได้ความรู้หลายอย่างที่มันเป็นประโยชน์ ได้ดำนานี้เกี่ยวข้าว ร่วมกับเพื่อนๆถึงแดดจะร้อนแต่ก็มีความสุข ได้เห็นความสามัคคีของคน ได้ข้อคิดจากวิทยากร แนวทางที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งสิ่งที่

ผมได้เรียนรู้มาผมได้นำไปใช้ในครอบครัว ผมได้ทำบัญชีรายรับรายจ่ายให้กับครัวเรือนเพื่อเป็นสิ่งเตือนให้ เราใช้ในสิ่งที่จำเป็น ทุกวันนี้ผมห่อข้าวไปกินที่โรงเรียนเพื่อช่วยลดภาระของพ่อแม่

เด็กหญิงเบญจวรรณ ทองน้อย นักเรียนชั้นป.6 โรงเรียนบ้านกุดหิน หนูไม่เคยทำนามาก่อนเคยกิน แต่ข้าวที่เป็นเม็ดๆไม่เคยรู้ว่าคนที่ทำนามีความลำบากแค่ไหน เนื่องจากพ่อแม่ทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ หลังจากที่ได้มาลงแปลงทำกิจกรรมหลายๆอย่างหนูชอบการลงแปลงดำนาที่สุด ได้เรียนรู้การถอนกล้า การ ดำนา การเกี่ยวข้าว ซึ่งในโรงเรียนของหนูไม่มีการสอนวิชาแบบนี้หรอก มีแต่วิชาการ มันเป็นการเรียน นอกห้องเรียนที่สนุกมาก ได้รู้จักเรื่องข้าวมากขึ้น หนูจะไปดำนาช่วยน้าที่นาเพราะหนูดำนาเป็นแล้ว นอกจากนี้หนูได้แนวทางการพึ่งตนเองจากเกษตรกรรมแบบที่พวกพี่ๆพาไปศึกษา มีทุกอย่างในแปลง อยาก กินอะไรก็ได้กิน ไม่ต้องซื้อให้เปลืองเงิน

เด็กหญิงชนิษฐา แก้วพันตา นักเรียนชั้น ป.5 โรงเรียนบ้านกุดหิน หนูสนใจเรื่องการทำเกษตร อินทรีย์และรู้สึว่ากิจกรรมที่ได้เข้าร่วมน่าสนใจทุกอย่าง หลังจากที่หนูได้ความรู้มาหนูก็ได้นำมาเล่าให้กับ คนในครอบครัวฟังผู้ปกครองก็สนใจและให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี เช่น หนูและครอบครัวได้ช่วยกันทำ น้ำหมักใช้เองมีการปลูกผักหลังบ้าน คนในครอบครัวก็มีความสามัคคีกันมากขึ้น หนูและผู้ปกครองไปซื้อ ถั่วพริมาหวานเพื่อปรับปรุงบำรุงดินในช่วงฤดูแล้ง เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีและลดต้นทุนการผลิตลง ทุกคน ในครอบครัวมีความสุขเวลาผักหลังบ้านโตพอเก็บเราก็เก็บมาทำอาหารโดยไม่ต้องซื้อตามรถเร่เหมือนเดิม

นางสาวสุกัญญา แก่นจำปา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนกำแพงนครนิคมวิทยาคม หลังจากที่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆก็มีทั้งสนุกสนาน ดันดันความรู้ที่ได้มาก็จะนำมาทำที่แปลงนาของ ตนเองกับพ่อแม่ เช่น ทำปุ๋ยหมัก น้ำหมัก เวลาว่างก็จะหาต้นไม้มานำปลูก หาผักมาปลูกไว้กินในครัวเรือน จากแต่ก่อนแปลงนาเป็นแปลงโล่งๆทุกวันนี้เริ่มมีต้นไม้ขึ้นตามคันนา รอบๆคูสระ มีการทำบัญชีรับจ่ายของ ครัวเรือนร่วมกันซึ่งจะทำให้เรารู้ว่าแต่ละวันเรามีรายจ่ายเท่าไร พอกับรายรับหรือไม่ ปีนี้ครอบครัวเราได้ สมักรเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์ด้วย

จากการศึกษาพบว่า เด็กเกิดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการของกิจกรรมที่จัดขึ้น เช่น การศึกษา เกษตรกรรมแบบที่ทำให้เด็กเห็นแนวทางการพึ่งตนเอง เห็นว่าเกษตรกรรมแบบมีการใช้ควายไถนา ไม่ต้อง มีค่าน้ำมัน ไม่มีค่าปุ๋ยเคมี การเรียนรู้ในแปลงทดลอง ตลอดจนการศึกษาจากเกษตรกรรมแบบในการทำ เกษตรอินทรีย์ ทำให้มองเห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาทางการเกษตร ซึ่งถ้าทำได้ ชาวชนมองว่า จะ สามารถแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่ง จากการศึกษาสรุปแนวทางได้ดังนี้

1. การลด ละการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ การทำเกษตรแบบผสมผสาน ในระบบอินทรีย์
2. การสร้างแรงงานในภาคการเกษตรด้วยการคำนึงใหม่ให้กับลูกหลานรักในอาชีพการเกษตร สืบ ทอดอาชีพต่อ เพื่อลดปัญหาการแข่งขันการจ้างแรงงานในฤดูทำนา

3. หน่วยงานในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการปลูกฝังให้เยาวชนรักในอาชีพเกษตรกรรม เช่น โรงเรียน โดยการเปิดให้มีการเรียน การสอนวิชาเกษตรอย่างเป็นรูปธรรม โดยบูรณาการ การสอนเข้าด้วยกันระหว่าง ครู + พ่อแม่ (ชาวนา) + นักเรียน

4. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของเยาวชนในชุมชน ที่เน้นแนวทางการพึ่งตนเอง การใช้ชีวิตแบบพอเพียงตามวิถีเกษตร ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ควรมีส่วนร่วม เพราะผู้ใหญ่ในชุมชนเริ่มมองเห็นปัญหาที่เยาวชนไม่สนใจอาชีพเกษตรกรรม การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จะช่วยสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเห็นความสำคัญ และรักในอาชีพเกษตรกรรม เพราะได้คลุกคลีจะก่อให้เกิดความผูกพัน

ความคิดเห็นของทีมวิจัย

นางสาวรัตนพร พลชัย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนกุดชุมวิทยาคม หนูได้อาสาเข้ามาเป็นหนึ่งในทีมวิจัยของโครงการ ก็ได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่โครงการจัดขึ้น ทำให้หนูได้พัฒนาความรู้ของตัวเองที่มีให้มากขึ้นเช่น เริ่มจากการทำงานรวมกันเป็นทีม ได้ความรู้เรื่องการจดบันทึก การเขียนรายงาน การนำเสนอผลงาน และได้รู้จักกับงานวิจัยจากที่ไม่เคยเคยรู้จัก ได้เพื่อนใหม่ที่สำคัญได้รู้ได้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน สถานการณ์ในด้านต่างๆของชุมชนจากการลงเก็บข้อมูล รู้สึกดีใจ ภูมิใจที่ได้ทำประโยชน์ให้กับชุมชน ปัญหาต่างๆที่ผ่านมาทำให้หนูเข้มแข็งมากขึ้น

นายบุญมี มุละคิระ ผมดีใจที่เห็นเด็กและเยาวชนในชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนของเราและช่วยกันวิเคราะห์ให้ชุมชนเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและทุกคนก็ได้ร่วมหาทางแก้ไขปัญหานอกจากนี้เด็กและเยาวชนยังได้ความรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่สำคัญคือปลูกฝังให้เด็กเห็นคุณค่าในอาชีพของชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจมากต้องขอขอบคุณทางโครงการและผู้ให้การสนับสนุนเป็นอย่างสูง

นายจิตร จันทรไธ สมาชิก อบต. ได้บอกว่า “หลังจากที่มีโครงการเกิดขึ้นก็เข้าร่วมในกิจกรรมเป็นบางครั้ง ทำให้รู้จักการเปลี่ยนแปลงที่มันเกิดขึ้นกับชุมชนจากที่ไม่มีใครสนใจว่าชุมชนจะเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง ไม่เคยมีใครคิดวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นว่าเพราะอะไร จากที่จัดกิจกรรมทำให้ชุมชนเห็นถึงปัญหาพร้อมกับคิดหาวิธีทางแนวทางที่จะแก้ไขในสิ่งที่เกิดขึ้น ทำให้ลูกหลานในชุมชนได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ พบว่าลูกหลานมีความรับผิดชอบมากขึ้น กิจกรรมที่ทำเป็นประโยชน์ไม่ได้ไปสร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชนเหมือนเมื่อก่อน ที่ชอบเที่ยวเตร่ ขับรถเล่นไปวันๆ เวลาที่มีกิจกรรมในชุมชนเด็กเยาวชนมักมาร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี เพราะว่ามีกลุ่มมีผู้นำพาทำ นอกจากนี้หลังจากที่ไปร่วมกิจกรรมลูกๆก็ได้กลับมาเล่าสู่พ่อแม่ฟังว่าวันนี้ไปทำอะไรบ้าง ทำให้คนในครอบครัวมีความรู้ไปพร้อมๆกัน”

วันหนึ่งทางผู้ปกครองของเด็กหญิง ขนิษฐา ได้มาหาหัวหน้าโครงการที่บ้าน โดยบอกว่า “ลูกสาวได้เข้าร่วมกับโครงการก็ได้กลับไปเล่าให้พ่อกับแม่ฟังว่าได้ทำอะไรหลายๆอย่าง เลยสนใจที่พาเด็ก เยาวชน เรียนรู้แบบนี้ เวลาลูกกลับบ้านไปก็ไปหาปลุกผัก ปลุกต้นไม้ตามประสา พร้อมกับบอกให้พ่อกับแม่ทำปุ๋ยหมักใช้เองจะได้ไม่ต้องเสียมาก ปลุกผักไว้กินเอง เวลาแม่เห็นลูกไปเข้าร่วมกิจกรรม แม่ก็ดีใจที่ลูกสนใจแบบนี้สิ่งที่มีนัยเป็นประโยชน์”

ยายของเด็กหญิง เบญจวรรณที่บอกว่า “แต่ก่อนหลานไม่เคยดำนานะ เกี่ยวข้าว จักเทื่อ เพราะพ่อแม่ไม่ได้ทำนา หลังจากที่ได้ไปเข้าร่วมกิจกรรมแล้ว เห็นหลานไปนาไปดำนาด้วยน้ำ จากที่ดำนาไม่เป็น” ไปปลุกผักที่โรงเรียน นำเอาฝุ่น (ปุ๋ยคอก) ไปใส่ กลับมาก็ได้มาปลุกต้นไม้กับผักสวนครัวข้างบ้าน เห็นหลานขยันมากขึ้น

นอกจากนี้ก็มีผู้ปกครองบางคนที่บอกว่า “หลังจากที่ลูกหลานได้เข้าร่วมกิจกรรม ก็มีเวลาไปเที่ยวเล่นน้อยลง เวลาว่างก็ไปช่วยงานที่นาคนนั้น คนนี้ วันเสาร์ – อาทิตย์ ก็ได้ช่วยงานมากกว่าเดิม จากที่ชาวกันเที่ยว ก็ชวนกันไปทำกิจกรรม หรือช่วยงานที่มวิทย ทำให้อแม่ไม่ต้องห่วงว่าลูกหลานจะเถลไถล

ความคิดเห็นจากคุณครูที่โรงเรียนบ้านกุดหินซึ่งคุณครูเอื้ออารีย์บอกว่า

“หลังจากที่นักเรียนได้ไปเข้าร่วมกิจกรรมมา นักเรียนก็พากันมาปลุกผัก เลี้ยงปลา ซึ่งก็บอกว่าพวกหนูสืบทอดแบบป่ปู่เคมี แต่จะใส่ปุ๋ยคอก ก็เห็นว่านักเรียนมีความรับผิดชอบขึ้นลงมือทำเอง เศษอาหารกลางวันก็ไม่ได้ทิ้ง เด็กๆพากันหาถังมาใส่เพื่อหมักเป็นน้ำหมักไว้ใช้ มีการตั้งเวรกันเพื่อมาให้อาหารปลา ช่วยกันมารดผัก พากันมาถอนหญ้า หาปุ๋ยคอกมาใส่ คุณครูก็เห็นว่านักเรียนได้ความรู้หลายอย่างพร้อมกับนำมาปฏิบัติในทางที่ดีขึ้น”

จากการดำเนินงานโครงการ ที่มีเป้าหมายในการสร้างจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนต่ออาชีพเกษตรกรรม กระบวนการที่นำมาใช้เพื่อให้เด็กเกิดจิตสำนึกนั้น ทางทีมวิจัยได้ใช้วิธีการที่หลากหลาย ซึ่งสามารถถอดให้เห็นเป็นขั้นตอนดังนี้

1. การค้นหาผู้ที่จะมาร่วมเป็นกลุ่มเป้าหมายด้วยความสมัครใจ ซึ่งหลักๆ คือ เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านกุดหิน ซึ่งแยกได้เป็น 2 กลุ่ม

- เด็กและเยาวชนที่ผู้ปกครองทำการเกษตรแบบเกษตรอินทรีย์
- เด็กและเยาวชนที่ผู้ปกครองทำการเกษตรแบบเคมี

2. ทำความเข้าใจ วางแผนการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่าง เด็กและเยาวชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก ตลอดจนผู้ปกครองที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงการออกแบบเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล ซึ่งในแต่ละกิจกรรมนั้น ทีมวิจัยและแกนนำของกลุ่มเป้าหมายหลักจะมีการพูดคุย วางแผนก่อนเริ่มกิจกรรมทุกครั้ง

3. การเก็บข้อมูล เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้วิธีการเก็บข้อมูล การตั้งคำถาม ภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเองระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก ถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตของชุมชน เปรียบเทียบให้เห็นกับสภาพในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการลำดับเรื่องราวของผู้เล่าผ่านวงสนทนาที่ไม่เป็นทางการ การใส่ใจของคนเฒ่าคนแก่ ทำให้ได้เรียนรู้เรื่องราวของชุมชน ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อบ้านชุมชน ซึ่งทำให้เด็กเกิดจินตนาการตาม การศึกษาชุมชนทำให้เด็กมองเห็นสภาพปัญหาจากคำบอกเล่า ที่ทำให้อยากรู้อยากเห็นว่ามีทางแก้ไขหรือไม่ โดยเฉพาะเกี่ยวกับอาชีพการเกษตรที่เป็นมรดกของบรรพบุรุษ จากการเก็บข้อมูลข้อมูลทำให้พบว่าสาเหตุมาจากหลายปัจจัยที่เป็นต้นเหตุแห่งปัญหา ดังนั้นการรับรู้ข้อมูลจึงเป็นการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่สำคัญเพราะเป็นพื้นฐานที่นำมาซึ่งการวางแผนในกิจกรรมต่อไป

4. การสร้างการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมโรงเรียนชาวนาอินทรีย์ กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมมีความแตกต่างกัน เช่น เด็กที่มาจากครอบครัวที่ทำอินทรีย์ค่อนข้างมีประสบการณ์ที่ได้รับจากครอบครัวในเรื่องของการทำเกษตร แต่เด็กที่มาจากครอบครัวที่ทำในระบบเคมีพบว่ามีความประสบการณ์เกี่ยวกับการเกษตรน้อยมาก เช่น ไม่เคยทำนาตั้งแต่เกิด เพราะพ่อแม่ไม่ให้ทำ และนี่คือเป้าหมายหนึ่งของทีมในการหา กลุ่มเป้าหมายมาร่วมวิจัย เพื่อจะให้กระบวนการทำงานเป็นกลุ่มภายใต้พื้นฐานที่แตกต่างกัน จะสามารถช่วยเติมเต็มซึ่งกันและกัน โดยกิจกรรมหลักๆ เพื่อสร้างสำนึกของชาวนาให้เกิดขึ้นกับเยาวชนคนรุ่นใหม่ คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีของชาวนา เป็นการเรียนรู้ทุกขั้นตอนของการทำนา ด้วยการสัมผัส และปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้เยาวชนเห็นคุณค่าของการเป็นชาวนา ที่พ่อแม่สืบทอดมานานนม เมื่อได้ลงมือทำ ทำให้รู้ จึงนำไปสู่การนำไปใช้ ไปถ่ายทอดแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ปกครอง นอกจากนี้การแลกเปลี่ยนระหว่างเด็กเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมยังช่วยให้บรรยากาศในการเรียนรู้เข้มข้นขึ้น เพราะเด็กวัยเดียวกันมีความรู้ความสามารถที่แตกต่างกัน ทั้งที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน จึงอยากเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

การเรียนรู้ในแปลงนาแต่ละกิจกรรมทำให้เยาวชน ได้คิด ได้เห็น วิถีของการความเป็นเกษตรมากขึ้น เพราะปัจจุบันในชุมชนคงไม่ได้คิดการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว ปัญหาหลายอย่างเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิต ดังนั้นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกิจกรรมของโรงเรียนชาวนาจึงเพื่อสร้างสำนึกให้กับเยาวชน ให้รักความเป็นเกษตรกรที่สามารถพึ่งตนเอง มีความเป็นอยู่ที่พอเพียง ดังนั้นขั้นตอนและกิจกรรมต่างๆ ที่นำมาใช้เป็นแนวทางให้เยาวชนได้เรียนรู้ จึงออกแบบมาให้เชื่อมโยงกัน

- การเตรียมแปลง ดิน ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ มีการถ่ายทอดเทคนิคในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การทำปุ๋ยหมัก จากวิทยากรรวม กิจกรรมเหล่านี้ทำให้เด็กได้แลกเปลี่ยนกันระหว่างเกษตรอินทรีย์และเกษตรเคมีมีความแตกต่างกันอย่างไรด้วย

- เรียนรู้ ถอนกล้า ปักดำ ที่เด็กเยาวชนได้แลกเปลี่ยนวิธีการ คนที่ทำเป็นสอนคนที่ทำไม่เป็น ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน คนที่ทำไม่เป็นก็ได้ประสบการณ์ และสามารถจดจำนำกลับไปใช้ได้จริง ซึ่งพ่อแม่ของเยาวชนได้เห็นความเปลี่ยนแปลงในตัวลูกหลาน ไม่อยากเชื่อว่าลูกจะดำนา เกี่ยวข้าวได้

- เรียนรู้การเจริญเติบโตของข้าวในแปลงนา ฝึกการสังเกต การลงแปลงนาทำให้เด็กได้เรียนรู้ลักษณะของต้นข้าวแต่ละสายพันธุ์ ทำให้รู้จักพันธุ์ข้าวหลากหลายพันธุ์ผ่านกิจกรรมเสริมจากวิทยากร

- เกี่ยวข้าว เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทำนา ซึ่งเยาวชนได้เรียนรู้เทคนิคการเกี่ยวข้าวจากเพื่อนที่เคยเกี่ยวข้าว คนที่ไม่เคยเกี่ยวก็จะมีเพื่อนและผู้ปกครองที่มาร่วมกิจกรรมด้วยคอยสอน ตั้งแต่การจับเกี่ยว จับต้นข้าว การวางเป็นฟ่อน รวมถึงเทคนิคการเกี่ยวข้าวให้เร็ว การเกี่ยวจนข้าวที่ล้มลงพื้นดิน ซึ่งกิจกรรมนี้ เยาวชนที่เข้าร่วมได้สัมผัสถึงความยากลำบากกว่าจะได้ข้าวสักเม็ด ก้มๆ เงยๆ จนปวดหลัง พ่อ แม่คงเหนื่อยมาก จากประสบการณ์ครั้งนี้ทำให้เด็กๆ ตั้งปณิธานว่า ในปีต่อไปจะช่วยพ่อ แม่ทำนาเมื่อมีโอกาส

- การปลูกพืชหลังนา เป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็ก เยาวชนได้เรียนรู้การปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อปรับสภาพของดิน ซึ่งเป็นแนวทางของระบบเกษตรอินทรีย์ที่จะไม่ปล่อยให้ที่ดินว่างเปล่า การเรียนรู้ครั้งนี้เยาวชนได้ทดลองปลูกแตงโมอินทรีย์ การดูแลรักษา ซึ่งเป็นที่มาของการทำน้ำหมักสมุนไพร น้ำส้มควันไม้ไล่แมลง เพื่อใช้ในแปลงปลูกแตงโม โดยมีวิทยากรจากชมรมรักษ์ธรรมชาติเป็นวิทยากร

- การทำน้ำยาเอนกประสงค์เพื่อเรียนรู้การพึ่งตนเอง ลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว เป็นกิจกรรมที่สร้างการเรียนรู้ระหว่างเด็กเยาวชน ผู้ปกครอง ให้มีความรู้และได้แนวทางในการลดภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัว ด้วยการทำน้ำยาล้างจาน ยาสระผม สบู่ กิจกรรมนี้ได้ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก ผู้ปกครอง เนื่องจากเยาวชนเป็นส่วนสำคัญในการดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมได้เป็นอย่างดี

เมื่อกิจกรรมแต่ละครั้งจบลงทางทีมวิจัยและแกนนำเยาวชนจะมีการพูดคุย เพื่อสรุปผลการทำงานในแต่ละครั้งว่าเป็นอย่างไร มีอุปสรรคอะไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์แนวทางในการทำงานและนำมาปรับใช้กับการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป รวมทั้งการออกแบบการเรียนรู้ การเชื่อมประสานกับภาคีนอกชุมชนเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดกับเยาวชน นอกจากนี้การใช้ความยืดหยุ่นเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่ทีมวิจัยนำมาใช้กับเด็กเยาวชน เพราะการทำกิจกรรมกับเด็กจะค่อนข้างแตกต่างกับผู้ใหญ่ ความสนใจ การใจจดใจจ่อจะยังน้อยกว่าผู้ใหญ่ ดังนั้นในการทำกิจกรรมหลักแต่ละครั้ง จะต้องมีการสร้างหรือดึงความสนใจอยากเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย

กระบวนการต่างๆ ที่นำมาใช้ ทางโครงการ ฯ ได้ให้เยาวชนกลุ่มเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรม ทั้งการเรียนรู้ข้อมูล การปฏิบัติ นอกจากนี้ยังดึงการมีส่วนร่วมของผู้นำในหมู่บ้าน ผู้ปกครอง โรงเรียน เข้ามาร่วมกระบวนการ เพราะว่าการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับเยาวชน จำเป็นที่หลายหน่วยงานจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย

โครงการวิจัย กระบวนการสร้างสำนักชานาและการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญหายาของเด็กและเยาวชน บ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เริ่มดำเนินงานเมื่อ 1 มิถุนายน 2551 และสิ้นสุดตามสัญญาเมื่อ 31 พฤษภาคม 2552 รวมระยะเวลาในการดำเนินงาน 12 เดือน ในการศึกษาวิจัยได้ตั้งเป้าหมายเพื่อให้เยาวชนในชุมชนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ซึ่งเป็นวิถีของคนในชุมชน ซึ่งในปัจจุบันพบว่า การทำนาในชุมชนบ้านกุดหิน เยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่สนใจ มีพฤติกรรมเลียนแบบสังคมเมืองจนหลงลืมวิถีชีวิตเกษตรที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ลูกหลานเยาวชนในชุมชนห่างเหินวิถีเกษตรกรรม ซึ่งสาเหตุมาจากหลายปัจจัยทั้งจากเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ก้าวไปสู่เทคโนโลยี ผู้ปกครอง โรงเรียนและตัวเยาวชนเอง ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งหวังในการใช้กระบวนการวิจัยให้เยาวชนได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เรียนรู้วิถีการเกษตรเพื่อสร้างจิตสำนึกรักในอาชีพเกษตรกรรม โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานดังนี้

วัตถุประสงค์

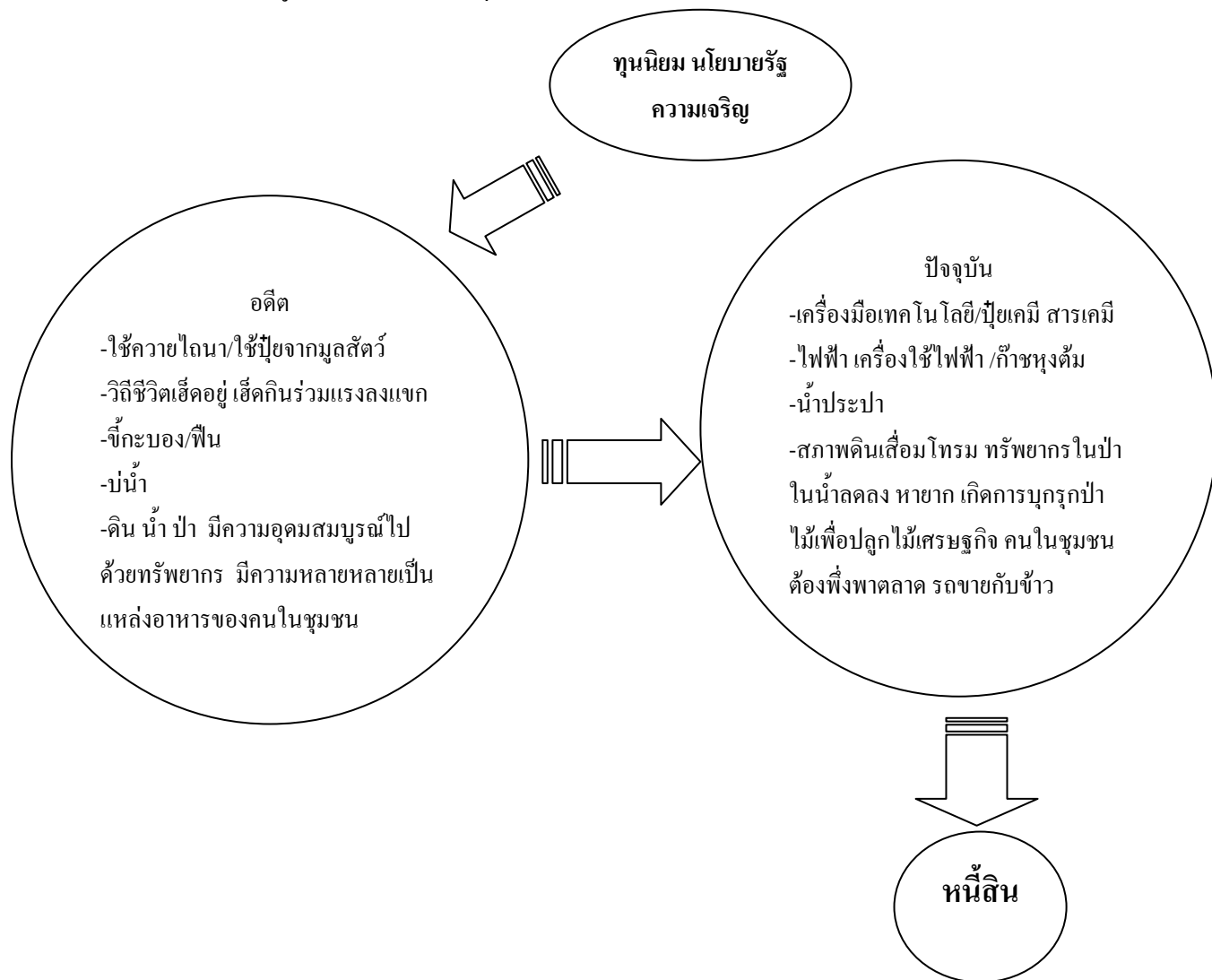
1. เพื่อศึกษาบริบทและการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรม และการทำนาของบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาของชาวนาในการทำนาของชุมชนบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ต่อการแก้ไขปัญหายาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

ในการดำเนินงานได้ทำตามแผนงานและวัตถุประสงค์เป็นที่ตั้ง มีการเพิ่มเติมกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของเยาวชนตามความเหมาะสม พื้นที่เป้าหมายคือ บ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร โดยกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมประกอบด้วย เยาวชนเป็นหลัก มีผู้ปกครอง ครูในโรงเรียน บ้านกุดหิน ตลอดจนอาสาสมัครรวม 50 คน มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ของชมรมรักษัธรรมชาติ และเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นที่ปรึกษาของโครงการคอยให้ความช่วยเหลือและช่วยจัดกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการศึกษาเริ่มที่การเรียนรู้ข้อมูลของชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลทำให้เยาวชนเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุค

สมัยที่เชื่อมโยงกัน การทราบสาเหตุและที่มาที่ไป ส่วนใหญ่ชุมชนสรุปว่า เพราะนโยบายรัฐ และกระแสการพัฒนาที่เดินหน้าไปเรื่อยๆ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สังคมชนบทเปลี่ยนแปลงจากเดิม ซึ่งชาวบ้านมักเป็นผู้วิ่งตามกระแสอยู่เสมอ โดยเฉพาะเยาวชนวัยรุ่นที่หลงใหลในกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้มีผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิต ที่เด่นชัดคือ พฤติกรรมที่แสดงออก การเลียนแบบตามสื่อต่างๆ ในชุมชนท้องถิ่นพบการละทิ้งถิ่นฐานเพื่อไปหากินในชุมชนเมือง ลูกหลานของเกษตรกรเริ่มห่างเหินจากเป็นผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรกรรม ไปเป็นลูกจ้างตามโรงงานอุตสาหกรรม ผู้ปกครองให้คำแนะนำต่อบุตรหลานต่ออาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่ต่ำต้อย ลำบาก จึงพยายามผลักดันให้บุตรหลานเรียนหนังสือ และเมื่อเรียนจบก็ออกจากชุมชนไปทำงานที่อื่น ไม่มีการปลูกฝังและมองคุณค่าของอาชีพเกษตรกรกรรมที่หล่อเลี้ยงสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

ซึ่งจากการสอบถาม การสัมภาษณ์ จากผู้รู้ในชุมชน ทำให้เยาวชนได้รับรู้ข้อมูลด้วยตนเอง จากการบอกเล่าของผู้เฒ่า ผู้แก่ ที่บอกเล่าด้วยแววตาแห่งความสุขที่ได้เล่าเรื่องราวในอดีต และบางครั้งก็ตัดพ้อถอนหายใจเมื่อพูดถึงเรื่องราวในปัจจุบัน

การศึกษาวิจัยมีเป้าหมายหลักของการดำเนินงานตรงที่การสร้างสำนึกให้กับเยาวชนต่ออาชีพเกษตรกรรม และการเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาทางการเกษตรที่เกิดขึ้นกับชุมชน ซึ่งกระบวนการที่นำมาใช้นอกจากจะมีการศึกษาข้อมูลแล้ว การทดลองปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้จากของจริงยังทำให้เยาวชนได้สัมผัสด้วยตนเอง ซึ่งในแต่ละกิจกรรมทำให้เยาวชนได้เรียนรู้หลายอย่าง ซึ่งเชื่อมโยงกับการทำการเกษตร การศึกษาปัญหาในการทำนา นำไปสู่การทดลองเพื่อสร้างทางเลือกใหม่ อาทิ การปรับเปลี่ยนจากการทำเกษตรแบบเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ ที่เยาวชนได้แนวทางจากการศึกษาจากเกษตรกรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ นำมาซึ่งการเกิดกิจกรรมทำปุ๋ยหมัก นำไปสู่ในแปลงนา การเรียนรู้ระบบนิเวศของนาอินทรีย์ ทำให้เยาวชนทราบถึงวงจรของพืช สัตว์ในธรรมชาติ การปรับปรุงบำรุงดินด้วยปุ๋ยพืชสด การปลูกพืชหลังนาเพื่อสร้างรายได้เสริม เป็นการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อใช้ประโยชน์จากแปลงนาให้คุ้มค่า รวมไปถึงการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ผลของการศึกษาตลอดโครงการ พบว่า หลังจากเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัย เริ่มมองเห็นคุณค่าของการเป็นชาวนา ถึงแม้จากกลุ่มเป้าหมายที่วางไว้จะทำได้ทั้งหมด ซึ่งมีผู้ปกครองสะท้อนมาว่า ลูกหลานช่วยงานในไร่นามากขึ้น บางคนก็นำเอาความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมวิจัยไปใช้ เช่น พาพ่อทำปุ๋ยทำบัญชีรายรับรายจ่าย ปลูกผักสวนครัว เรียนรู้การทำเกษตรแบบไร้สารพิษ และในบางรายบอกว่า หลานไปดำนา เกี่ยวข้าวช่วยพ่อแม่ จากที่เมื่อก่อนไม่เคยไปเลยและที่สำคัญก่อนหน้านี้ ดำนา เกี่ยวข้าวไม่เป็นเพราะพ่อแม่ไม่ให้ทำ (เด็กหญิงเบญจวรรณ) ดังนั้นจากการที่เด็ก เยาวชนได้เรียนรู้จากกระบวนการแล้วนำไปปฏิบัติ ถึงแม้จะเห็นผลได้น้อย แต่การที่เด็ก เยาวชนได้สัมผัสด้วยตนเอง ก็ทำให้ซึมซับแนวความคิดการทำเกษตร การสืบทอด ซึ่งผู้ปกครองเองเมื่อเห็นบุตรหลานได้เรียนรู้ ก็มีการส่งเสริม ใส่ใจ ใส่ใจที่ลูกหลานแสดงออกถึงเจตนาอยากเรียนรู้ พ่อแม่มีการถ่ายทอดเล่าสู่กันฟังในครอบครัวเกี่ยวกับการทำนามากขึ้น นอกจากนี้เยาวชนที่ผ่านกระบวนการวิจัยยัง เกิดแนวความคิดในเรื่องเกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน โดยมีครูคอยเป็นที่เลี้ยง ซึ่งเด็กมีการนำเอาความรู้ไปใช้ในโรงเรียน ซึ่งเด็กก็จะพากันนำเอาเศษใบไม้ที่เก็บใส่ถังหมักแล้วนำมาใส่แปลงผักในวิชาเกษตร วิชาเกษตรในโรงเรียนก็เปลี่ยนมาเป็นเกษตรในระบบอินทรีย์ ซึ่งแนวคิดแบบนี้ถึงแม้ไม่ได้เกิดขึ้นกับเด็กทุกคนที่เข้าร่วมโครงการ แต่นับได้ว่าเริ่มเห็นผล เพราะมีกลุ่มเยาวชน ผู้ปกครอง ผู้นำ และโรงเรียน คอยให้การสนับสนุนและส่งเสริม และพยายามผลักดันให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม ตลอดขยายไปสู่เยาวชนอื่นๆ ที่ไม่ได้เข้าร่วมกระบวนการด้วย

หลังจากสิ้นสุดโครงการ สิ่งของแต่ละฝ่ายได้เรียนรู้ อาทิ เด็กเยาวชน ได้เรียนรู้วิธีการทำนา และทราบถึงปัญหาทางการเกษตรที่พบในชุมชนทั้งระบบการจัดการ การผลิต ที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย และการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น เกษตรกรเองต้องสร้างทางเลือกใหม่ การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตใหม่ที่เน้นไปที่การพึ่งตนเองให้มากที่สุด จากกระบวนการพบว่า เยาวชนได้เรียนรู้เทคนิคต่างๆ โดยมีต้นแบบเป็นกรณีศึกษา ทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครองมองเห็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปบุตรหลาน เช่น รู้จักช่วยงานพ่อแม่มากขึ้น อาทิ ช่วยดำนาจากที่ไม่เคยทำเลย เพราะเมื่อเรียนรู้การทำนาแล้ว รู้สึกว่าเหนื่อยมาก พ่อแม่ก็จะต้องเหนื่อยมากเช่นกันกว่าจะได้ข้าว เยาวชนบางคนบอกว่า สงสารพ่อกับแม่ ต่อไปถ้าจากการเรียนก็

จะช่วยพ่อกับแม่ทำงานในไร่นา บางรายชักชวนพ่อแม่ให้เปลี่ยนจากการทำนาเคมีเป็นอินทรีย์เพื่อสร้างสุขภาพที่ดีและประหยัดต้นทุนในการทำนา จึงกล่าวได้ว่า ชาวชนเริ่มตระหนักและเห็นคุณค่าของการเป็นชาวนามากขึ้น ถึงแม้จะยังขยับไปอย่างช้าๆ แต่ก็เห็นว่ากระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้สร้างสำนึกใหม่ให้ชาวชนบ้านกุคหิน ซึ่งหากมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องคงเกิดรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น

ครอบครัวและชุมชน

การแก้ปัญหาหรือการสร้างสำนึกชาวนาให้เกิดขึ้นกับคนรุ่นใหม่เพื่อสืบต่ออาชีพเกษตรกรรม ต้องมีหลายฝ่ายช่วยกัน จะทำตามเพียงลำพังฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียวไม่ได้ โดยชุมชนมีความเห็นว่า ต้องเริ่มที่ครอบครัวเป็นอันดับแรก พ่อแม่ ผู้ปกครองควรมีบทบาทสำคัญในการสร้าง และสอนให้บุตรหลานเห็นคุณค่า และความสำคัญ เปิดโอกาสให้ลูกหลานเรียนรู้วิธีการทำนา เช่น ในสมัยก่อนพ่อ แม่มักนำลูกหลานไปนาด้วย ปล่อยให้ลงเล่นในแปลงนาหรือเอาบุตรหลานใส่เปลแขวนตามรั้วไม้ ทำให้ลูกเห็นสิ่งที่พ่อแม่ทำเกิดความอยากทำบ้าง ซึ่งพ่อ แม่มักปล่อยให้เล่น หรือหากลูกโตหน่อยก็มักจะสอนว่า ถอนกล้าอย่างไร ดำนา เกี่ยวข้าวอย่างไร ให้ลูกลองทำ จึงเห็นว่าเด็กรุ่นก่อนจะทำนาเป็น ช่วยงานพ่อ แม่ตั้งแต่ยังเด็ก หรือการที่เยาวชนบางคนทำนาเป็น เพราะเคยทำ พ่อแม่สอนให้ทำ และอีกคนทำไม่เป็น จากการศึกษาข้อมูลพบว่า พ่อ แม่ไม่ให้ทำ คนในครอบครัวไม่สนับสนุนให้บุตรหลานทำนา นั่นคือสาเหตุสำคัญที่พบชุมชนที่ทำให้เยาวชนไม่สนใจและทำนาไม่เป็น ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ว่า การที่บุตรหลานห่างเหินจากทำนา ส่วนหนึ่งครอบครัวมีส่วนผลักดัน ดังนั้นหากจะสร้างจิตสำนึกชาวนาให้เกิดขึ้นกับเยาวชนในชุมชน ต้องร่วมมือ ทั้ง ครอบครัว มีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ลูกหลานได้เรียนรู้ไปกับครอบครัว การทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง และให้ลูกหลานได้ลงทำ ชุมชน มีการออกแบบกิจกรรม ส่งเสริมให้มีรวมกลุ่มเยาวชนเพื่อทำประโยชน์ เช่น การลงแขกเรียนรู้วิธีการทำนา การแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการเกษตร ส่งเสริมให้เยาวชนมีบทบาทสำคัญในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างคามผูกพันกับชุมชน หากมีความผูกพันก็ไม่ยากเลยที่เป็นทางนำไปสู่การดำเนินชีวิตอยู่กับครอบครัวที่ทำเกษตร ซึ่งในที่สุดเยาวชนเหล่านั้นก็จะซึมซับและเรียนรู้วิถีของชุมชนอย่างไม่รู้ตัว

โรงเรียน สถานศึกษาเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญเช่นกัน เพราะเป็นหน่วยงานที่สามารถสร้างความเข้าใจ ถือว่ามีอิทธิพลต่ออนาคตของเยาวชน เนื่องจากในปัจจุบันพบว่า เยาวชนจะเชื่อครูอาจารย์เป็นส่วนใหญ่ การโน้มน้าวจะทำให้ดีกว่าพ่อแม่ด้วยซ้ำ ซึ่งการเรียนการสอนของครูควรจะสอดคล้องกับวิถีของชุมชน ซึ่งครูไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ปัจจุบันการศึกษามีส่วนผลักดันให้คนที่เรียนจบแล้วไปทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ ละทิ้งพื้นฐานเดิมของครอบครัว ทั้งที่รู้ว่า อาหารการกินส่วนใหญ่เกิดจากภาคการเกษตรเท่านั้น หากไม่มีเกษตรกรหรือมีการผลิตที่ไม่เพียงพอ ผลที่ตามมาคงเป็นเรื่องใหญ่แน่ ดังนั้น โรงเรียนควรมีบทบาทในการสร้างสำนึกให้เยาวชนต่อวิถีการทำเกษตร ส่งเสริมการเรียนรู้ให้เยาวชนมีทางเลือกสอดคล้องกับวิถีของชุมชน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

บทเรียนจากโครงการ

การดำเนินงาน “โครงการกระบวนการสร้างสำนึกชวาวาและการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญหของ เด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลก้าแมค อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร” เป็นระยะเวลา 1 ปี มีบทเรียนจาก การทำงานในหลายๆด้าน ดังนี้

บทเรียนในการหาทีมและบริหารทีม

ในตอนแรกก่อนเริ่มโครงการ หัวหน้าทีมยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยเลยสักนิด ซึ่งทางพี่เลี้ยงได้ แนะนำว่า ให้หาอาสาสมัครที่สนใจการเรียนรู้ ซึ่งอาจจะเป็นเยาวชน ผู้ปกครอง ผู้นำ ประมาณ 4-5 คน มาเพื่อรับฟังแนวความคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น มาร่วมประชุม ซึ่งการหาคนที่เหมาะสมที่จะมาทำงานด้วย ค่อนข้างยากเพราะไม่ค่อยมีใครให้ความสนใจถ้าไม่กล่าวถึง ค่าจ้าง หลังจากที่ได้ทีมมาก็ยังไม่มีใครเข้าใจ ในงานที่จะทำ บอกได้เลยว่าไม่สามารถช่วยอะไรได้เลย หลังจากนั้นก็มีภาระแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ พอลงจัดกิจกรรมในครั้งแรกก็ยังไม่เข้าใจที่เข้าทางเท่าไร หัวหน้าโครงการก็คิดว่าครั้งต่อไปมันคงจะดีขึ้นพอลงจัดครั้งที่สองก็ยังไม่เหมือนเดิมทีมวิจัยไม่มีความกระตือรือร้น ไม่รู้ว่าจะทำอะไรบ้าง ให้จดบันทึก ก็ได้ประมาณครึ่งหน้า มีการพูดคุยกันหลายครั้ง เพื่อจูนความคิดเห็นต่อการทำงานในครั้งนี้หลังจากที่ทำ กิจกรรมเสร็จก็ได้เรียกประชุม ในฐานะหัวหน้าโครงการพร้อมเชิญทีมที่ปรึกษามาทำความเข้าใจให้ ได้ มีการต่อว่ากันบ้าง หลังจากนั้นก็ดีขึ้น แต่เป็นบางคนบางคนก็เหมือนเดิมไม่ทำอะไรช่วยเพื่อน ยังทำให้ ทีมมีปัญหาอีก สุดท้ายทางพี่เลี้ยงได้ลงมาช่วยเหลือเพราะเห็นว่าทำให้งานดำเนินไปได้ช้า ทางทีมได้ ประึกษากันและได้ตัดออกจากการเป็นทีมหลักและเอาคนที่สนใจทำงานและปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาช่วย จากประสบการณ์จึงรู้ว่า การที่จะหาคนมาทำงานต้องหาคนที่มีความรับผิดชอบสูง เสียสละ เข้าใจใน งานที่จะทำ สนใจงานและไม่เอาเปรียบคนอื่น จึงจะทำให้งานบรรลุ และดำเนินไปได้ด้วยดี โดยไม่มอง ว่าเป็นเพื่อนแล้วจึงเข้ามา

บทเรียนในการจัดกระบวนการวิจัย

ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นประสบการณ์แรกของทีมทำงาน ดังนั้นในการจัด กระบวนการเรียนรู้ จึงเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยถนัดนัก เพราะส่วนใหญ่ทีมในการจัดกระบวนการเป็นเยาวชน ที่อยู่ในวัยเรียน และประสบการณ์ที่ผ่านมาไม่ได้สอนทักษะในเรื่องนี้เลย เมื่อมาเป็นผู้วางแผนในการ จัดกระบวนการเรียนรู้ ได้หมั่นฝึกฝน สังเกตผู้ที่มีประสบการณ์ เช่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ที่ ทำงานในชุมชน การเชิญนักพัฒนาท่านอื่นเข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งพี่เลี้ยงได้ช่วยถ่ายทอด และ มาร่วมจัดกระบวนการ ซึ่งสามารถทำให้กระบวนการเรียนรู้ผ่านไปด้วยดี เมื่อสิ้นสุดโครงการ จึงรู้ ว่าเป็นการทำงานในชุมชนท้องถิ่น จำต้องมีทักษะหลายด้าน และเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอเพื่อให้ทันต่อ

เหตุการณ์และสถานการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะคนที่เห็นหน้า การทำงานที่ผ่านมาทำให้รู้ว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดในชุมชน จะทำให้ชุมชนมีทางเลือกในการดำรงชีวิตมากขึ้น

บทเรียนจากทีมที่ปรึกษา และพี่เลี้ยง

ในการดำเนินงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากที่กล่าวข้างต้นว่า ทีมทำงานไม่ได้มีความรู้ในเรื่องงานวิจัยเลย ซึ่งถือเป็นความโชคดีที่มีพี่เลี้ยงที่คอยติดตามอย่างใกล้ชิด ให้กำลังใจ และเสริมสร้างเทคนิคกระบวนการต่างๆ ผ่านเวทีของพี่เลี้ยง การได้แลกเปลี่ยนกับกลุ่มหรือโครงการอื่นๆ ทำให้ได้แนวทางในการดำเนินงาน อีกทั้งในพื้นที่มีนักพัฒนา อาสาสมัครที่ทำงานพัฒนา มีรุ่นพี่ที่เคยผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาก่อน ทำให้สามารถให้คำปรึกษา ถือเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยให้งานสำเร็จลงด้วยดี ซึ่งจากการหนุนของพี่เลี้ยง ทำให้ทีมวิจัยมีพัฒนาการที่ดีขึ้น ได้เรียนรู้กระบวนการในการทำงาน เกิดการเชื่อมโยงกับกลุ่มงานวิจัยกลุ่มอื่นๆ ทำให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ในการทำงาน

ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาวิจัยต่อไป

การสร้างสำนักหรือการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดไม่ได้ทำได้อย่างรวดเร็วค่อยเป็นค่อยไปที่ละน้อย และทำได้ยากการทำโครงการระยะเวลา 1 ปี จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมีค่อนข้างน้อย ซึ่งถ้าหากมีการศึกษาวิจัยต่อไปก็อาจจะทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมากกว่านี้

ภาคผนวก

สรุปกิจกรรมดำเนินการ

เวทีชี้แจงโครงการ กระบวนการสร้างสำนึกขานาและการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญหาทางเกษตรของเด็กและ

เยาวชนบ้านกุดหิน ต.ท่าแมด อ.กุดชุม จ. ยโสธร

วันที่ 13 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมจาก 2โครงการรวม 72 คน

เริ่มประชุมเวลา 10.00 น. โดยการประชุมชี้แจงโครงการในครั้งนี้เป็นการประชุมชี้แจงโครงการพร้อมกัน 2โครงการ อีกหนึ่งโครงการก็คือ โครงการวิจัยการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนลำนํ้าโพงตอนกลางเพื่อฟื้นฟูแหล่งอาหารและรายได้ มีเด็กและเยาวชนได้ทยอยเดินทางมาที่หอประชุมอาคารเอนกประสงค์ชมรมรักษ์ธรรมชาติเรื่อย ๆ เด็กและเยาวชนที่เดินทางมาในวันนี้มาจาก 5 หมู่บ้าน โดยมี บ้านกุดหิน บ้านท่าลาด บ้านโสกชุมปูน บ้านสันติสุข บ้านหนองผือน้อย บ้านหนองแคนนอกจากเด็กและเยาวชนแล้วยังมีพ่อใหญ่ แม่ใหญ่ ที่เดินทางมาประชุมชี้แจงโครงการในวันนี้ด้วยมีการสวดมนต์ก่อนที่จะทำการประชุมชี้แจงโครงการ เพราะเป็นธรรมเนียมหอประชุมที่ปฏิบัติกันมา กล่าวเปิดประชุมชี้แจงโครงการโดยนาย ปรีดี ศรีวะอุไร จากนั้นก็ได้พูดถึงสภาพลำนํ้าโพงกับวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อน ด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน การทำการเกษตรที่ใช้ผลประโยชน์จากลำนํ้าโพง รวมถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับลำนํ้าโพงในปัจจุบัน และได้ให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้เสนอปัญหาที่ตนเองได้เห็นในปัจจุบันเกี่ยวกับลำนํ้าโพงว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง และได้ให้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้เกี่ยวกับลำนํ้าโพงเล่าประสบการณ์วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับลำนํ้าโพงในสมัยก่อน หลังจากนั้นคุณมณี หงส์พิพิธได้มาช่วยชี้แจงโครงการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนลำนํ้าโพงตอนกลางเพื่อฟื้นฟูแหล่งอาหารและรายได้ว่ามีความเป็นไปได้ไปเป็นมาอย่างไรทำไมต้องมีการวิจัยมีหลักการและเหตุผลอย่างไร รวมทั้งแผนงานที่ต้องทำว่ามีอะไรบ้าง ใครเป็นผู้ให้งบประมาณสนับสนุน ได้รับงบประมาณสนับสนุนเท่าไร แนะนำทีมวิจัยและที่ปรึกษาว่ามีใครบ้างมาจากหมู่บ้านไหน กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยในครั้งนี้วัตถุประสงค์ของโครงการรวมทั้งผลที่คาดว่าจะได้รับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ช่วงนี้เด็กๆค่อนข้างที่จะไม่อยู่กับที่แล้วเริ่มลุกเดินไปเข้าห้องนํ้าบ้างกระดุกกระดิก เริ่มที่จะคุยกันเสียงดังขึ้นเรื่อยๆ จึงได้มีการหยุดพักเพื่อที่จะเข้าห้องนํ้าและให้ไปดื่มนํ้า 20 นาที เพราะเด็กและเยาวชนถ้านั่งนานหรืออยู่กับที่เป็นเวลานานก็เริ่มที่จะเบื่อและไม่อยากรับรู้อะไร ทุกคนต่างลุกออกมายืดเส้นยืดสาย เดินไปตามรอบๆเพื่อสูดอากาศข้างนอก ประมาณ 20 นาที ทุกคนก็เริ่มกลับมานั่งที่และฟังการชี้แจงโครงการต่อและร่วมกันหากิจกรรมที่ต้องทำอย่างเร่งด่วน

หลังจากนั้นก็เริ่มประชุมชี้แจงโครงการที่ 2 คือโครงการ”กระบวนการสร้างสำนึกขานาและการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร” ซึ่งมี นางสาวพัชรินทร์ พิษผล หัวหน้าโครงการเป็นผู้ชี้แจงเกี่ยวกับความเป็นมาของโครงการว่ามีที่มาอย่างไรทำไมจึงมีโครงการนี้เกิดขึ้น ได้รับการสนับสนุนจากใคร ได้รับงบประมาณมาจากไหน มี

เป้าหมายหลักการเหตุผล วัตถุประสงค์อย่างไรบ้าง มีกลุ่มเป้าหมายคือใคร และหลังจากสิ้นสุดโครงการแล้ว ผลที่คาดว่าจะได้รับคืออะไร หลังจากนั้นก็ได้มีการแนะนำทีมวิจัยทั้งหมดรวมทั้งที่ปรึกษาของโครงการ แผนงานกิจกรรมที่วางไว้

บ้านกุดหินเป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการทำนาข้าวโดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ โดยจะผลิตข้าวเพื่อบริโภคและส่งขาย รายได้ส่วนใหญ่ได้มาจากการขายข้าวและผลผลิตทางการเกษตร นอกช่วงฤดูการผลิตก็จะเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ และปลูกผักบ้างเป็นบางครั้งคราวเพื่อเป็นอาชีพเสริมและเป็นอาหารบริโภคในครัวเรือน ครอบครัวยุคใหม่ที่มีที่ทำกินน้อยหรือไม่มีที่ดินทำกินเลยก็จะออกไปรับจ้างต่างจังหวัดหรือไปขายแรงงานตามเมืองใหญ่ บางปีฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ชาวบ้านต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อจับจ่ายในครอบครัว จนเกิดภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว แต่ก็มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมาช่วยสนับสนุนบ้างแต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เท่าที่ควร ในอดีตชาวบ้านอยู่กับท้องไร่ท้องนา แต่ปัจจุบันชาวบ้านที่อยู่ในวัยแรงงานต่างต้องเดินทางออกไปขายแรงงานในเมืองใหญ่จนต้องยึดอาชีพขายแรงงานเป็นหลัก ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก เกิดปัญหาการละทิ้งพื้นที่การเกษตร บางครอบครัวกลับมาขายพื้นที่การเกษตรย้ายครอบครัวไปลงหลักปักฐานอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ บางครอบครัวก็มีเพียงคนชราและเด็กนักเรียนที่อยู่กันตามลำพัง จากสภาพครอบครัวที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่ได้อยู่ดูแลบุตรหลาน ได้ส่งผลกระทบก่อให้เกิดปัญหาในสังคมหรือชุมชน อาทิ ปัญหาวัยรุ่นติดยาเสพติด มั่วสุมกัน เป็นสิ่งที่น่าจับตาว่าเด็กวัยรุ่นเหล่านี้อนาคตของพวกเขาจะเป็นอย่างไรต่อไปในวันข้างหน้า ถ้าเรียนจบก็ต้องจากบ้านเกิดตัวเองไปหางานทำรับจ้างในเมืองใหญ่

สภาพแวดล้อมในปัจจุบันทำให้เกิดดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนเราเปลี่ยนไปจากสังคมชนบทที่ก้าวเข้าสู่สังคมเมืองมากขึ้น จากระบบเกษตรกรรมก็ก้าวสู่อุตสาหกรรม พ่อแม่ผู้ปกครองก็เลี้ยงดูบุตรหลานแบบสังคมเมือง ในอดีตเด็กวัยรุ่นต้องคอยช่วยเหลือแบ่งเบาภาระการทำงานในแปลงนา อยู่ช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำนา ทุกวันนี้บางคนไม่เคยทำนา เพราะเรียนจบก็เข้าไปทำงานหรือเรียนต่อในเมือง เรียนจบแล้วก็ทำงานที่บริษัทเอกชนหรือหน่วยงานของรัฐ ไม่มีโอกาสที่จะกลับมาใช้ชีวิตทำไร่ทำนา บางคนพอเข้าไปอยู่ในเมืองก็รับเอาวัฒนธรรมคนเมืองมาใช้ที่บ้านเกิด ความผูกพันกับไร่นาแทบไม่มีเหลือเลย

จากสถานะที่ข้าวราคาสูงขึ้น น้ำมันมีราคาแพง ของใช้อย่างอื่นก็มีราคาแพงขึ้นมากด้วย โดยเฉพาะต้นทุนการผลิตในระบบเกษตรกรรม เช่น ปุ๋ยเคมีมีราคาแพง ปุ๋ยอินทรีย์ก็มีราคาแพงด้วยจากผลกระทบเรื่องราคาน้ำมัน ถ้าจะเปรียบเทียบระหว่างต้นทุนการผลิตกับผลผลิตที่ได้กำไรที่ได้จากการผลิตค่อนข้างน้อยมาก เขวชนจึงได้เล็งเห็นปัญหาทางการเกษตร ต้องการที่จะค้นหาแนวทาง วิธีการในการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรเพื่อให้มีการจัดการที่ง่ายและลดต้นทุนการผลิตไม่ให้สูงจนเกินไป เพราะอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนและเป็นอาชีพที่สำคัญกับทุกคน โดยเฉพาะประเทศไทย เพราะคนไทยกินข้าวเป็นอาหารหลัก

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาบริบทและการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรม และการทำงานที่บ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาของชาวนาในการทำงานของชุมชนบ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

วิธีการศึกษา

- การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงจากเด็ก/เยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลท่าแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวนประมาณ 40 ราย และผู้ปกครองจำนวน 30 ราย รวมทั้งสิ้น 70 ราย

- การศึกษาข้อมูล

- การศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้น เป็นการศึกษาที่ได้จากการศึกษาข้อมูลของชุมชนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย
- 1. ผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำธรรมชาติ ผู้เฒ่า ผู้แก่ในชุมชน
- 2. ศึกษาข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น วัด ป่า ลำน้ำ แหล่งน้ำ ฯลฯ
- 3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษาในครั้งนี้

- การสร้างเครื่องมือการวิจัยและการเก็บข้อมูล

การสร้างเครื่องมือในการศึกษานี้จะทำแบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลบริบทชุมชน สร้างแบบบันทึกเพื่อบันทึกกิจกรรมในแปลง ไร่สวนที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีแปลงทดลองในแปลงนาของนายดาวเรือง พิษผล ซึ่งจะมีการออกแบบร่วมกับเด็ก/เยาวชน ทุกขั้นตอน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ทราบถึงสภาพบริบทชุมชนบ้านกุดหิน ต. ท่าแมด อ. กุดชุม จ. ยโสธร รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงจากอดีต ไปสู่ปัจจุบันในเชิงนิเวศวัฒนธรรม
- ทราบถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรในรูปแบบของการเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุนการผลิต
- เด็ก/เยาวชนเกิดการเรียนรู้และเกิดจิตสำนึกชาวนานำไปสู่การปรับเปลี่ยนการทำเกษตรอินทรีย์ในระดับครัวเรือนของเด็กและเยาวชน

กิจกรรมที่ต้องทำอย่างเร่งด่วน

- ศึกษาบริบทชุมชนบ้านกุดหิน การเปลี่ยนแปลง
- กิจกรรมการทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ สมุนไพรไล่แมลง
- เรียนรู้วิถีเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ใช้ควายไถนา

ข้อเสนอแนะหลังจากที่มีการประชุมชี้แจงโครงการ

- พ่อแม่มีที่นา มีข้าวกิน สำคัญในคุณค่าของชาวนา มีความภาคภูมิใจในการเป็นลูกชาวนา
- ลูก/เยาวชนต้องทำนาเป็น
- ลูกต้องรักษาที่ดินไว้ อนุรักษ์ พัฒนาและปรับปรุงที่ดิน
- ไม่ใช่สารเคมีในระบบเกษตรกรรม
- เยาวชนเป็นคนรุ่นใหม่ที่ต้องสานต่อระบบเกษตรกรรมแทนพ่อแม่ ผู้ปกครอง ถ้าไม่มีการสานต่อ ชาวนารุ่นพ่อแม่จะเป็นชาวนารุ่นสุดท้าย
- ตระหนักถึงคุณค่าในชุมชน ดิน น้ำ ป่า
- เยาวชนต้องสืบทอดเจตนารมณ์ของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า
- ต่อไปน้ำมันมีราคาแพงขึ้น เราจะแก้ไขปัญหาอย่างไร เยาวชนต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เพื่ออนาคตของทุกคน
- เราต้องศึกษาชุมชน รักบ้านเกิด พัฒนาบ้านเกิด และอาชีพของพ่อแม่ สำคัญอีกแห่งชุมชน และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

หลังจากที่มีการประชุมชี้แจงโครงการเสร็จก็ได้มีการรับประทานอาหารเที่ยงร่วมกัน เด็กและเยาวชนบางส่วนก็เดินทางกลับบ้านเลยมีการพูดคุยในระหว่างที่รับประทานอาหารและช่วยกันเก็บล้างถ้วยจาน หลังจากที่มีการรับประทานอาหารเสร็จและแยกย้ายกันเดินทางกลับบ้าน

เรียนรู้การทำสมุนไพรไล่แมลงเพื่อทดแทนสารเคมี/การทำปุ๋ยหมัก/น้ำหมักชีวภาพ/น้ำหมักไล่แมลง วันที่

26 กรกฎาคม 2551 ณ. อาศรมเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธร

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 65 คน

เวลาประมาณ 07.00 น. ทางทีมวิจัยได้เดินทางมายังอาศรมเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธรเพื่อดูแลความเรียบร้อยของสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ พร้อมทั้งเตรียมลงทะเบียนผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม การจัดกิจกรรมในครั้งนี้ ทางผู้ประสานงานโครงการได้รับแจ้งว่าจะมีนักเรียนจากโรงเรียนกำแพงนครพนมวิทยาคมเข้าร่วมประมาณ 20 คน หลังจากนั้นไม่นานเด็กาก็เริ่มทยอยมาลงทะเบียนและเข้านั่งที่ที่ทางทีมเตรียมไว้ประมาณ 10.00 ทุกคนก็มาครบทางหัวหน้าโครงการ น.ส พชรินทร์ ได้แจ้งกับเด็กๆว่าวันนี้เราจะมีการทำปุ๋ยหมัก

น้ำหมักชีวภาพ น้ำส้มควันไม้และเรียนรู้เรื่องสมุนไพรไล่แมลงเพื่อทดแทนสารเคมี ในช่วงเช้าจะเป็นการให้ความรู้ในแต่ละเรื่องโดยมีวิทยากร 3 คนที่จะมาให้ความรู้หลังจากนั้นทางหัวหน้าโครงการก็ได้เชิญวิทยากรคนแรกคือ พ่อผดุง เวฬุวนารักษ์ มาให้ความรู้กับเด็กๆในเรื่องการเผาถ่านด้วยถัง 200 ลิตรและการดักเก็บน้ำส้มควันไม้ ว่า พวกเด็กๆเคยเผาถ่านหรือเปล่า ทุกคนตอบว่าเคย บ่แม่นเผาแบบเตาใหญ่ เฮเผาถ่านน้ำมัน 200 ลิตรหลังจากนั้น พ่อผดุงได้วาดรูปให้ดูเป็นตัวอย่างพร้อมทั้งอธิบายวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับเผาถ่าน

น้ำส้มควันไม้ คือ ควันที่เกิดจากการเผาถ่านในช่วงไม้ที่กำลังเปลี่ยนเป็นถ่าน เมื่อทำให้เย็นลงจนควบแน่นแล้วกลั่นตัวเป็นหยดน้ำซึ่งจะเป็นในช่วงที่ อุณหภูมิในเตาอยู่ในระหว่าง 300-400 องศา และอุณหภูมิที่ปากปล่องควันอยู่ระหว่าง 80-150 องศา ของเหลวที่ได้นี้เรียกว่า น้ำส้มควันไม้ มีกลิ่นไม้ ส่วนประกอบส่วนใหญ่เป็นกรดอะซิติก มีความเป็นกรดต่ำ มีสีน้ำตาลแกมแดง

วิธีการดักเก็บน้ำส้มควันไม้จะปล่อยให้ควันไม้วิ่งผ่านท่อไม้ไผ่ยาว 4-6 เมตร เมื่อได้น้ำส้มควันไม้แล้วทิ้งไว้ในภาชนะพลาสติกเป็นระยะเวลา 3 เดือน ในที่ที่ไม่ถูกแสงแดด ไม่สัมผัสเทียน เพื่อให้สารที่เป็นน้ำมันทาร์ ตกตะกอนเสียก่อน

อุปกรณ์

1. ถังน้ำมัน 200 ลิตร ตัดฝาดังให้ขอบถังอยู่ระยะห่างจากถัง 2 นิ้ว
2. ตัดฝาดังกว้าง 20 ซม. เพื่อเป็นประตูปากความร้อนเข้าไปในถัง
3. เจาะด้านล่างของถัง เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 นิ้ว
4. ใช้ช่องอปูนขนาด 4 นิ้ว 1 ท่อ เชื่อมด้วยดินเหนียวตรงช่องระบายควัน
5. เจาะรูที่ช่องอปูนขนาด 1 นิ้ว ตรงส่วนที่ต่ำที่สุด ใช้ระบายน้ำที่เกิดจากการระเหยขึ้นในเตา
6. ใช้ท่อปูนขนาด 4 นิ้ว ต่อให้ยาว 1 เมตร สูดอากาศโดยตรงจากช่องที่จุดระบายควัน
7. เตรียมไม้ไผ่เจาะทะลุปล้องยาว 4-6 เมตร โดยเหลือปล้องสุดท้ายไว้กักน้ำควันไม้
8. บากไม้ไผ่เป็นช่องให้ควันถ่านเข้า และเจาะตรงช่องดักน้ำโดยใช้ชันกั้นข้าวเลียบไว้

วิธีการเผาถ่านและวิธีเก็บน้ำส้มควันไม้

1. ใช้อิฐบล็อกจากหินปูนปากถัง 1 ก้อน
2. ใช้ไม้ฟืนท่อนสั้น 10 ซม.วางรองเป็นหมอน 3 ท่อน
3. เรียงฟืนยาว 80 ซม. ขนาด 2-3 นิ้ว ให้ท่อนเล็กอยู่ล่าง โดยอยู่ปากถัง
4. ใช้ฟ้าน้ำมันที่ตัดไว้ ปิดแล้วยัดด้วยดินเหนียวผสมขี้เถ้าเกลบ
5. ต่อท่อระบายอากาศ และใช้ดินเหนียวยาให้มิดชิด
6. เอาอิฐบล็อกจากเรียงปากเตา สำหรับจุดไฟ 4 ก้อนและเอาทรายหรือดินถมถึง 200 ลิตรให้มิดชิด
7. ใช้ฟืนจุดปากเตา

8. ประมาณชั่วโมงที่ 5 ของการจุด ให้เริ่มเก็บน้ำส้มควันไม้หลังจากเกิดควันสีขาวปนน้ำตาล
9. ประมาณชั่วโมงที่ 9 เริ่มหยุดเก็บน้ำส้มควันไม้ หรือสังเกตจากควันสีขาวปนเทาออกน้ำเงิน อุณหภูมิในเตาประมาณ 400 องศา
10. พอควันสีขาวเริ่มใช้กระบี่แฉียงวางปากปล่องและหน้าเตา และโกยดินออกจนถึงเย็น เปิดเอาถ่านออกได้

การใช้ประโยชน์ทางการเกษตร

1. ผสมน้ำส้มควันไม้กับน้ำให้เจือจาง 1 ต่อ 1,000 เท่า รดไม้ผลจะช่วยเพิ่มความหวาน
2. ช่วยย่อยสลายปุ๋ยคอก และลดกลิ่นจากคอกสัตว์
3. การใช้น้ำส้มควันไม้กับต้นพืชควรใช้เวลาเย็น จะเกิดประโยชน์ต่อต้นพืชมากกว่าตอนกลางวัน
4. มะเขือเทศ ป้องกันเชื้อรา ใช้ผสมน้ำ 1 ต่อ 200 เท่า ฉีดพ่นอาทิตย์ละครั้ง
5. แตงกวา ป้องกันเชื้อรา ใช้ผสมน้ำ 1 ต่อ 200 เท่า ผสมกับกระเทียมฉีดพ่นใบ
6. หอมหัวใหญ่ /กระเทียม กำจัดศัตรูพืชช่วงที่เป็นต้นอ่อน ใช้ผสมน้ำ 1 ต่อ 800-1,000 เท่า รดผัก 2-3 เดือนต่อครั้ง
7. กะหล่ำปลีผักกาดขาว กำจัดศัตรูพืชช่วงที่เป็นต้นอ่อน ใช้ผสมน้ำ 1 ต่อ 1,000-2,000 เท่า รดผักทุกๆ 7 วัน
8. พริก แก้ปัญหาดอกกร่วง ทำให้พริกเม็ดโตและเพิ่มจำนวนเม็ดมากขึ้น ใช้ผสมน้ำ 200-300 เท่า รดที่ใบและผสมน้ำ 1 ต่อ 200 เท่า รดโคนต้นอย่างน้อยเดือนละครั้ง
9. ข้าว เมื่อออกดอกช่วยให้ดีดรวง ใช้ผสมน้ำ 1 ต่อ 200-300 เท่า รด 2-3 ครั้งต่อเดือน
10. ข้าวโพด กำจัดศัตรูพืชระยะเป็นต้นอ่อน ผสมน้ำ 1 ต่อ 500 เท่า รด 2-3 ครั้งต่อเดือน

หลังจากที่พ่อผดุง พุดจบทางทีมได้ให้เด็กๆ ไปพักคืนน้ำเข้าห้องน้ำ เพราะนั่งฟังนานๆ เด็กก็เริ่มคุยกันกลังจากที่พักประมาณ 15 นาทีทุกคนก็กลับมานั่งที่ ทางหัวหน้าโครงการได้เชิญวิทยากรคนที่ 2 คือ คุณเกรียงศักดิ์ เวฬุวนารักษ์ มาให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรไล่แมลงโดยทางคุณเกรียงศักดิ์ ได้นำเสนอผ่านทางจอฉาย โดยในตอนแรกได้พูดถึงทำไมต้องใช้สมุนไพร เนื่องจากหลักเลี้ยงที่จะใช้สารเคมีเราจึงได้หาสิ่งที่จะมาทดแทนที่มีความปลอดภัยและมีในท้องถิ่นจากนั้นก็ได้ยกตัวอย่างสมุนไพรที่มีสารไล่แมลงได้จำนวน 20 ชนิด ได้แก่

1. สะเดา (สารสารพิดแมลง)
2. สาบเสือ (ฆ่าแมลงไล่หนอนผีเสื้อ)
3. หนอนตายยาก(ฆ่าหนอนกำจัดแมลง)
4. บอระเพ็ด(กำจัดแมลงศัตรูพืชในนาข้าว)
5. ตรีโครีหอม(กำจัดยุงและแมลง)

6. พริก (กำจัดยุง เชื้อรา ไวรัส)
7. พริกไทย(เครื่องเทศกำจัดแมลง)
8. กระเทียม(สารกำจัดแมลง)
9. คาวเรือง(ความสวยที่อวดสรรพคุณได้)
10. ผกากรอง(พืชคลุมและหนอนกระทุ้ง)
11. ขมิ้นชัน(ฆ่าไล่แมลง)
12. ข่า(ขับไล่แมลงวันทอง)
13. ตะขุม (ป้องกันและขับไล่ศัตรูพืช)
14. แคลฟรัง (ไล่แมลงกำจัดเห็บ)
15. คีปาลี (ป้องกันแมลงศัตรูข้าวในโรงเก็บ)
16. คุณ (ทำลายระบบประสาทของแมลง)
17. น้อยหน่า (ฆ่าเชื้อ แมลง แทนสารเคมี)
18. มะละกอ (สารฆ่ารา)
19. ไพล (ยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อรา)
20. มะรุม (หยุดเชื้อรา)

สมุนไพรบางชนิดทางวิทยาการได้นำตัวอย่างจริงๆ มาให้เด็กๆดูด้วยพร้อมทั้งดูจากจอฉายไปพร้อมๆกับการบรรยายสรรพคุณของสมุนไพร หลังจากทิวทยาการได้ให้ความรู้จบก็เป็นการพักรับประทานอาหารเที่ยงซึ่งแม่ครัวได้ทำต้มไก่บ้าน ทอดปลา และส้มตำ

ในช่วงบ่ายทางทีมได้มีการปรึกษากันในเรื่องของเวลาเพราะยังเหลือวิทยากรอีก 1 ท่านที่จะมาให้ความรู้ในเรื่องการทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ ทางทีมจึงได้ตกลงเปลี่ยนแผนว่าจะให้เด็กลงเรียนรู้ที่ฐานเลย เพราะกลัวไม่ทันเวลา ดังนั้นในช่วงบ่าย ทางทีมได้แบ่งเด็กออกเป็น 3 กลุ่ม แล้วแยกย้ายลงเรียนปฏิบัติจริงตามฐานที่เตรียมไว้ โดยกลุ่มที่ 1 ไปเรียนรู้เรื่องการทำน้ำส้มควันไม้ กลุ่มที่ 2 ไปเรียนรู้เรื่อง การทำน้ำหมักสมุนไพรไล่แมลง กลุ่มที่ 3 ไปเรียนรู้เรื่องการทำปุ๋ยหมัก และน้ำหมักชีวภาพ ซึ่งทางทีมได้แบ่งกันไปเป็นพี่เลี้ยงช่วยวิทยากรด้วย พร้อมทั้งแจกกระดาษให้กลุ่มละ 1 แผ่น เพื่อเตรียมข้อมูลมานำเสนอให้เพื่อนฟัง หลังจากที่ได้ลงเรียนรู้ในแต่ละฐานเด็กๆต่างพากันตั้งคำถาม ถามเทคนิคต่างๆจากทางวิทยาการและช่วยกันทำกิจกรรมในฐานของตนเองจนเสร็จและกลับมานั่งเพื่อที่จะสรุปในช่วงท้ายกิจกรรม

กลุ่มที่ 1 ได้ให้นายวุฒิพงษ์ ออกมานำเสนอให้เพื่อนฟังเกี่ยวกับข้อดีของการเผาถ่านด้วยถัง 200 ลิตร และประโยชน์ของน้ำส้มควันไม้ว่า “ ข้อดีคือเราสามารถนำเศษไม้เล็กๆมาเผาได้ ง่าย ง่าย เสร็จเร็ว ประหยัดเวลา น้ำส้มควันไม้จะใช้ได้ต้องทิ้งไว้ในขวดพลาสติกเป็นเวลา 3 เดือน เวลาใช้ก็ใช้ตามอัตราส่วน

1. ได้เรียนรู้เรื่องการทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมักชีวภาพ ว่ามีอุปกรณ์วิธีการทำอะไรบ้าง
2. ได้รู้จักสมุนไพรที่มีสรรพคุณไล่แมลงที่ใกล้ตัวและมีในท้องถิ่น
3. ได้เรียนรู้วิธีการเผาถ่านจากถังน้ำมัน 200 ลิตร
4. ได้รู้ว่าน้ำส้มควันไม้คืออะไร มีประโยชน์อย่างไร รวมทั้งวิธีการใช้ในครัวเรือน
5. ได้รู้จักการใช้สมุนไพรเพื่อทดแทนสารเคมี ทำให้มีความปลอดภัย

6. ได้รู้จักการพึ่งตนเองจากสิ่งของที่มืออยู่โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

หลังจากที่ร่วมกันสรุปกิจกรรมแล้วทางทีมก็มีการแข่งกับเด็ก ๆ ว่าในวันที่ 10 สิงหาคม 2551 เราจะมีการลงแปลงเพื่อดำนาให้ทุกคนเตรียมชุดที่จะมาลงดำนาด้วยจากนั้นก็ปล่อยให้เด็ก ๆ กลับบ้าน

เรียนรู้วิถีการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยการใช้ควายไถนา ณ. แปลงทดลองเพิ่มผลผลิตในระบบอินทรีย์

แปลงนาย ดาวเรือง พืชผล วันที่ 10 สิงหาคม 2551

กลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนเข้าร่วม 45 คน

ในตอนเช้าของวันที่ 10 สิงหาคม 2551 เวลาประมาณ 07.00 น. ทางทีมวิจัยและวิทยากรทั้ง 2 ท่านซึ่งทางทีมวิจัยได้ติดต่อไว้เพราะเป็นบุคคลที่ยังมีการอนุรักษ์การทำนาแบบดั้งเดิมไว้โดยจะใช้ควายไถนามาตลอดได้เดินทางมาถึงแปลงทดลองที่จะใช้ทำกิจกรรมในวันนี้ เพื่อปรึกษาหารือตกลงกันว่าจะเริ่มยังงัยในตอนแรกทางทีมวิจัยได้ประสานไปยังวิทยากรว่าจะมีการลงมือไถนาในช่วง 09.00 น. แต่ตอนนี้วิทยากรได้เสนอว่าควรจะทำกรไถนาแต่เช้าเพราะกลัวว่าจะไม่เสร็จต้องใช้เวลาก่อนข้างนาน ทางทีมจึงได้ทำตามกับทางวิทยากรเสนอ หลังจากนั้นทางวิทยากรได้ลงมือไถนาไปเรื่อยๆ ส่วนทางทีมวิจัยเองก็มาจัดสถานที่ตามหน้าที่ของตนเองที่อาศรมการเรียนรู้เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธรซึ่งจะใช้ในการสรุปกิจกรรมที่จัดขึ้นรวมทั้งลงทะเบียน หลังจากนั้นเวลาประมาณ 08.00 น. เด็กๆ เริ่มทยอยเดินทางมาถึง มีบางส่วนที่เดินทางมาถึงก่อนหน้าเพราะพักอยู่ใกล้โดยมีคนก็ปั่นจักรยานมาเหมือนเดิมซึ่งก็จะมาแต่เช้าหน่อย และขับรถมอเตอร์ไซด์มา พอมาถึงก็ได้เดินทางไปด้วยไถนาภายใต้เงื่อนไขข้อตกลงเล็กน้อย เพราะทางวิทยากรได้บอกกับทางทีมวิจัยไว้แล้วว่าถ้าเด็กๆ จะไปดูการไถนาต้องไปที่ละน้อยคน และสงบ ไม่เช่นนั้นควายที่นำมาไถนาจะตื่นตกใจเวลาที่เห็นคนมากๆ เสียงดัง รวมทั้งสีสนของเสื้อผ้าที่ใส่ด้วยซึ่งทางวิทยากรมีความเป็นห่วงในเรื่องนี้พร้อมทั้งความปลอดภัยของเด็กๆ ด้วย ทางทีมวิจัยได้เรียกให้เด็กๆ ที่เดินทางมาถึงแล้วมาลงทะเบียนให้เรียบร้อยและบอกให้เด็กๆ ไปดูการใช้ควายไถนาที่แปลงทดลองโดยค่อยๆ ทยอยกันไป โดยทางทีมวิจัยส่วนหนึ่งได้ดูแลอยู่ทางแปลงทดลองในช่วงนี้เด็กก็เริ่มมาเรื่อยๆ จนเวลาประมาณ 10.00 น. ทางทีมวิจัยก็ได้เรียกเด็กๆ มาคุยทำความเข้าใจกันก่อนว่ามีการวางแผนกิจกรรมไว้อย่างไรจะทำอะไรก่อนในช่วงเช้าทางทีมวิจัยได้วางแผนการจัดกิจกรรมไว้ว่าในตอนเช้าจะเป็นการดูการสาธิตการใช้ควายไถนาและจะให้เด็กๆ ลงแปลงถอนกล้าที่จะนำมาใช้ปักดำในช่วงบ่ายและมีการตกลงร่วมกันว่าให้ทุกคนถอนกล้าคนละ 4 มัด และทุกคนก็ได้เดินทางไปยังแปลงกล้าซึ่งอยู่ไม่ไกลจากแปลงทดลองมากนักมีที่เลี้ยงจากทีมวิจัยส่วนหนึ่งที่คอยดูแลให้ความรู้และคำปรึกษากับเด็กๆ พอมาถึงแปลงกล้าทุกคนต่างเลือกที่เพื่อที่จะถอนกล้าและลงมือถอนกล้ากันอย่างสนุกสนาน โดยมีทีมวิจัยซึ่งเป็นพี่เลี้ยงคอยสังเกตการณ์ไปเรื่อยๆ มีการแนะนำวิธีการถอนกล้า และได้ให้ความรู้เกี่ยวกับชนิดของข้าวที่ทุกคนกำลังถอนว่าเป็นข้าวพันธุ์อะไร ต้องมีอายุเท่าไรถึงจะถอนไปปักดำได้ วิธีการขั้นตอนในการถอนกล้าว่าต้องถอนรวมกันไว้เพื่อที่จะมัดและนำไปแช่น้ำไว้ในสระเพราะแปลงกล้าแห่งนี้ไม่มีน้ำถ้าไม่นำไปแช่น้ำไว้รอเพื่อที่จะปักดำรากจะแห้ง และใบกล้าก็จะ

เหี่ยวทางพีเลียงก็จะเดินดูเด็กๆไปรอบๆและมีหน้าที่มัดกล้าให้กับเด็กๆหลังจากที่เดินดูก็จะสามารถรู้ได้เลยว่าใครเคยทำหรือไม่เคยทำเลย ซึ่งดูจากลักษณะท่าทางหรือเริ่มตั้งแต่การแต่งตัว ที่จะมาลงแปลง ถ้าดูแล้วคนไหนที่ทำไม่เป็นไม่เคยทำพีเลียงก็จะเข้าไปบอกและลงมือทำให้ดูและให้เด็กๆทำจากบางคนที่ไม่เคยทำมาก่อนเลยพอ-แม่ ผู้ปกครองไม่ได้มีอาชีพทำนาไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเขามีขั้นตอนในการทำอย่างไรจากที่มาถึงในช่วงแรกได้ถอนกล้าปรากฏว่าต้นกล้าขาดเหมือนมีสัตว์มากัดกินซึ่งเกิดจากการจับและดึงที่ไม่ถูกต้องก็ได้ปฏิบัติไปเรื่อยๆ ซึ่งจะเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเองจากการที่ลงมือปฏิบัติจริงและเกิดการเรียนรู้จากเพื่อนรอบข้างบ้าง พีเลียงบ้าง จากการสรรหาวิธีการของตัวเองบ้าง ในที่สุดก็ทำได้และได้รู้จักเทคนิควิธีการที่ถูกต้อง หลังจากที่ได้เห็นว่ากล้าที่เด็กๆถอนพอที่จะมัดเป็นมัดแล้วพีเลียงก็เดินมัดกล้าโดยได้มีการหาอาสาสมัครใครที่มดเป็นมาช่วยมัดกล้าส่วนมากก็จะไม่มีใครทำเป็นมีเพียงคน สองคนที่ทำเป็นและช่วยมัดให้กับเพื่อนๆคนอื่น ในขณะที่ลงมือถอนกล้าทุกคนต่างก็เหงื่อไหลไคลย้อยเนื่องจากวันนี้แดดค่อนข้างแรง เด็กๆมีการพูดคุยตะโกนกันไปมาตามประสา หยอกล้อเล่นกันบ้าง ทะเลาะกันบ้างเนื่องจากเตะกล้าแล้วดินกระเด็นโดนกัน เข้าตาบ้าง แต่ทุกคนต่างก็ตั้งใจตั้งตาถอนกล้ากันอย่างจริงจังเพื่อที่จะได้ครบตามจำนวนที่ตกลงกันไว้และสามารถที่จะไปเข้าร่วมพักได้ สักพักทีมวิจัยส่วนหนึ่งก็วิ่งกระดิกนำมามาให้พวกเด็กๆได้กินกัน มีบางคนก็ถอนกล้าได้ครบตามจำนวนแล้วและได้นำกล้าที่ตนเองถอนลงไปแช่น้ำไว้ในสระและเข้าร่วมพักเพื่อรอคนอื่นๆ ที่ยังไม่ครบ ใช้เวลา 1 ชั่วโมงครึ่งทุกคนก็ถอนเสร็จตามจำนวนที่ตกลงกันไว้ บางคนเพื่อนๆก็ถอนช่วยบ้างเพราะไม่เคยทำมาก่อนและเป็นการลงมือทำและได้เรียนรู้ครั้งแรกจึงค่อนข้างช้า หลังจากทีทุกคนได้นั่งพักได้ร่มไม้กลางทุ่งนาและหายเหนื่อยแล้วก็ได้กลับมาอยู่ที่ประชุมและดูการใช้ควายไถนาและต่อมาไม่นานก็ใกล้เสร็จ ช่วงนี้เป็นช่วงที่ฝนทิ้งช่วง ทุ่งนาไม่มีน้ำขังเลยจึงเป็นปัญหาและมีการจัดการค่อนข้างยากในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ ก็เลยจำเป็นต้องพึ่งพาเครื่องมือทางเทคโนโลยีบ้าง ก็คือเครื่องสูบน้ำเพื่อที่จะสูบน้ำขึ้นจากสระมาขังแปลงทดลอง โดยได้รับความอนุเคราะห์จากเจ้าของแปลงทดลองและเป็นที่ปรึกษาของโครงการด้วยที่คอยให้ความช่วยเหลือมาตลอด ช่วงที่รอเพื่อที่จะลงปักดำและรอเครื่องสูบน้ำใส่แปลงก่อนที่วิทยากรจะทำการคราดต่อไป

ทางทีมวิจัยได้ให้เด็กๆแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่มเพื่อทำกิจกรรมรอบ กิจกรรมที่ทำคือช่วยกันสร้างแปลงนาในฝันของแต่ละกลุ่มว่าเป็นอย่างไร ทางทีมวิจัยได้กำหนดพื้นที่ให้กลุ่มละ 20 ไร่ และแจกกระดาษปากกาเคมี ให้ช่วยกันวาดรูปออกมา จะทำอะไรก็ได้ตามใจชอบหลังจากเสร็จแล้วก็ส่งตัวแทนนำเสนอให้เพื่อนๆฟัง แต่ละกลุ่มที่มานำเสนอก็แตกต่างกันไปตามความคิด มีทั้งปลูกข้าวพันธุ์พื้นบ้าน เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผัก ปลูกต้นไม้ เลี้ยงปลา ฟาร์มเห็ด บางกลุ่มก็ทำแบบผสมผสาน บางกลุ่มก็มีการแบ่งพื้นที่ชัดเจนเป็นส่วนๆ มีการแลกเปลี่ยนซักถามในสิ่งที่ไม่เข้าใจหลังจากที่นำเสนอจบของแต่ละกลุ่ม หลังจากนั้นทางทีมวิจัยได้มาสรุปกิจกรรมที่ทำว่ากิจกรรมที่ทำไปเป็นการให้เด็กๆรู้จักการวางแผนในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อสิ่งที่เราทำสามารถบรรลุผลตามที่วางไว้ และถ้าหากลงมือทำอะไรก็ย่อมได้สิ่งนั้น เช่น ทำนาก็มีข้าวกิน ปลูกผลไม้ก็มีผลไม้กิน ปลูกผักก็มีผักกิน เพื่อให้เด็กๆเห็นและเชื่อมโยงไปถึงการใช้ชีวิตแบบพอเพียงและพึ่งพาตนเอง

หลังจากนั้นพ่อ ทองอวน เทศไทยซึ่งเป็นวิทยากรในวันนี้ได้มาพูดเพื่อที่จะให้เด็กๆเกิดความสำนึกรัก และภูมิใจในอาชีพของตนเองว่า “เราทุกคนเกิดมาต้องกินข้าว คนไทยกินข้าวเราไม่ใช่ฝรั่งที่จะกินขนมปัง นม เนย ที่สำคัญลูก-หลานเป็นลูกของชาวนาผู้ผลิตข้าวให้คนทั้งประเทศหรือแม้แต่ต่างประเทศที่ข้าวถูก ส่งออกไปได้รับประทานกัน เราทุกคนจงภูมิใจว่าอาชีพของเราหล่อเลี้ยงคนในสังคม ชาวนาถือว่ามิบุญที่ ผลผลิตเปรียบเสมือนเส้นโลหิตที่นำไปหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าวันใดที่เส้นโลหิตหยุดทำงาน ร่างกายก็ไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้ อย่าอายที่เราเป็นลูกชาวนาบ้านนอกให้ภูมิใจในอาชีพบรรพบุรุษที่ทำ สืบทอดกันมายาวนาน อาชีพชาวนาก็สามารถส่งลูกหลานเรียนสูงๆได้เป็นข้าราชการ ได้ทำงานดีๆ ดังนั้น เราควรให้ความสำคัญเพราะสิ่งที่ทำให้เราก้าวไปถึงจุดนั้นก็คืออาชีพชาวนาที่ในปัจจุบันลูกหลานเยาวชนไม่ ค่อยให้ความสำคัญและไม่ค่อยมีความภูมิใจเท่าไร และนอกจากนี้ได้พูดถึงกระแสเทคโนโลยีต่างๆที่เข้ามา เรื่อยๆรวมทั้งเหตุผลที่ยังคงมีการใช้ควายไถนาจนถึงปัจจุบันแทนที่จะเปลี่ยนไปใช้รถไถนาเหมือนคน อื่นๆ พ่อเคยคิดว่าสี่ล้อรถไถนาเลย คนอื่นว่าเฮ็ดแล้วไวมันกะแม่นอยู่ดอก แต่อย่าลืมว่ารถไถนามันขับเคลื่อน เป็นล้อคือควาย มันกินหญ้าเป็นมันกินเป็นแต่น้ำมัน เขาต้องซื้อมาใส่มันจั่งแล่นมันบ่นอนน้ำมันคือควาย ถ้ามันนอนน้ำจะต้องเสียเงินซ่อมอะไล คนสู่มือนี่บักเฮ็ดนาสิฟาวไปโส แต่พ่อแต่แม่พาเฮ็ดเพิ่นกะพาเฮ็ด ไปเรื่อยๆจะได้กินได้ขายคือกัน บ่ได้ไปหาซื้อปุ๋ยมาใส่บ่ต้องเป็นหนี้เป็นสินประสบการณ์ที่หันมาทำเกษตร อินทรีย์และการใช้ชีวิตแบบพอเพียงและการพึ่งพาตัวเองเพื่อลดการใช้ปัจจัยภายนอกและปัญหาต่างๆที่ เกิดขึ้น”หลังจากที่จะมีการพักรับประทานอาหารเที่ยงเพราะเวลาที่เที่ยงเศษแล้ว แม่ครัวเริ่มขนกับข้าวมา เตรียมเด็กๆก็ช่วยกันจัดเตรียมสถานที่เสร็จแล้วก็พากันเดินไปล้างมือจะยกอาหารมาตั้งโต๊ะช่วยกันก่อนที่จะ มีการลงมือกินข้าวเที่ยงพ่อทองอวนได้ขอเวลาเล็กน้อยเพื่อพาเด็กๆกล่าวบุญคุณข้าวพร้อมกันโดยพ่อทอง อวนเป็นผู้กล่าวนำและเด็กๆกล่าวตามว่า “ เสร็จแล้วก็ลงมือกินข้าวกัน

หลังจากที่กินข้าวเสร็จแล้วทุกคนก็พักผ่อนกันตามสบาย บางคนก็เดินไปดูที่แปลงทดลองเพราะช่วง นี้วิทยากรกำลังคราดแปลงทดลองหลังจากที่คราดเสร็จแล้วก็จะมีการปักดำ บางคนก็นั่งเล่น พูดคุย หยอก ล้อกัน บ่ายโมงครึ่งทางทีมวิจัยได้เห็นว่าวิทยากรได้ทำการคราดเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงได้เรียกเด็กๆให้ทุกคนไป นำกล้าของตัวเองที่แช่น้ำ ไว้ในสระมาที่แปลงทดลองเพื่อที่จะทำการปักดำ เด็กๆต่างรีบวิ่งไปนำกล้าของ ตนเองมาที่แปลง บางคนก็หิ้วมา บางคนหอบมาเหมือนที่สมัยก่อนทำแต่ทุกวันนี้ก็ยังมิแต่ไม่ค่อยเห็น แล้ว นำมาตัดไปออกจะมีเด็กบางส่วนที่มารู้การตัดใบกล้าและพื้เลี้ยงที่คอยตัดใบกล้าให้ หลังจากนั้นทีมวิจัย ส่วนหนึ่งก็ได้นำเอาเครื่องมือที่จะใช้ในการปักดำในวันนี้คือ เชือกที่ผูกปมไว้ในระยะห่างที่เท่ากันคือ 25 เซนติเมตร โดยจะมีผู้ถือเชือก 2 คนแล้วให้เด็กๆเข้าแถวตามเชือกเรียงหน้ากระดาน ทีมวิจัยส่วนหนึ่งมีหน้าที่ เสริฟกล้าให้กับเด็กๆเหตุผลที่ทางทีมวิจัยใช้เชือกผูกปมเข้ามาช่วยคือ ก่อนหน้านี้มีศูนย์วิจัยข้าวได้มาทำการ ทดลองเกี่ยวกับข้าวและมีการมาลงปักดำซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้กับแปลงทดลอง เราจึงได้ไปดูจากนั้นมีที่ปรึกษา ของโครงการได้เสนอให้ใช้วิธีดังกล่าวเพราะเห็นว่าเป็นระเบียบและรวดเร็วใช้เวลาไม่มาก ทางทีมวิจัยก็ ได้มาคุยกันและคิดกันว่าถ้าพึ่งเด็กถ้าจะให้ทำใครทำมันคงไม่เสร็จแน่ๆและผลงานที่ออกมาก็ไม่รู้ว่าจะเป็น ยังไง เราจึงตัดสินใจใช้วิธีนี้ควบคุมเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดตามมาซึ่งก็สอดคล้องกับแผนงานต่อไปพอดี

คือการศึกษาการเพิ่มผลผลิตในแปลงเกษตรอินทรีย์ หลังจากที่ได้เด็กๆเข้าแถวเรียงหน้ากระดานและมีต้นกล้าในมือแล้วทางทีมวิจัยก็ได้ทำความเข้าใจอีกครั้งเพื่อความเข้าใจและพร้อมเพรียงกัน โดยจะมีจังหวะในการก้มและเงย ให้ปักดำลงบริเวณที่มีการผูกปมเอาไว้ ถ้าบอกก้มปักก็ปักดำพอเสร็จก็เงยขึ้นพร้อมกับถอยหลังไปเรื่อยๆผู้ที่ทำหน้าที่จับเชือกก็จะวัดระยะและเลื่อนไปเรื่อยๆ ช่วงแรกเด็กๆยังไม่ค่อยเข้าใจ อาจจะไม่ได้ยินบ้างเพราะมีทั้งเสียงทีมวิจัยและเสียงเครื่องสูบน้ำจึงมีทั้งคนก้มปักดำ คนยืนอยู่เฉยๆ ทางทีมวิจัยจึงมีการทำความเข้าใจกันใหม่และให้ทีมไปเป็นพี่เลี้ยงยืนเป็นจุดๆไปเพื่อคอยดูแลและช่วยเหลือหลังจากนั้นก็เริ่มเข้าที่ทีมวิจัยคนหนึ่งทำหน้าที่ให้จังหวะในการก้มและเงยขึ้นกับเด็กๆบางครั้งก็ใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษโต้ตอบกันอย่างสนุกสนาน ทุกคนต่างตั้งใจทำและมีความสุขสนุกสนาน บางคนก็มีอุปสรรค เช่น ได้ปักดำในส่วนที่ดินแข็ง ต้องให้ทีมวิจัยช่วยทำรู้เพื่อที่จะปักดำได้ บางคนกลัวเดือนจันต์แล้วไม่กล้าที่จะลงแปลงเลยจึงต้องมีหน้าที่ไปชนกระดิกน้ำมาให้เพื่อนๆดื่มกัน ส่วนบางคนกว่นเพื่อนอย่างเดียวที่เขามาเมื่อไปเหย้งกันเพื่อนเวลาที่ก้มดำนา พอทำไปได้สักพักหนึ่งเริ่มมีการขัดแย้งในเรื่องพื้นที่การปักดำทำให้เกิดการทะเลาะกันทางทีมวิจัยจึงได้จับแยกไปอยู่คนละที่กัน มีช่วงหนึ่งที่ต้องหยุดการปักดำชั่วคราวเพราะทางวิทยากรจะนำควายออกมากินน้ำจึงต้องอยู่ในอาคารสงบชั่วคราวเพราะคนเยอะทางฟอทองอวนกลัวควายจะตื่นตกใจ

หลังจากนั้นก็มีการปักดำไปเรื่อยๆ ทางทีมวิจัยได้สังเกตวิธีการปักดำของเด็กแต่ละคนซึ่งก็มีทั้งถูกวิธีและไม่ถูกบ้าง ซึ่งก่อนจะปักดำทางทีมวิจัยก็ได้ทำความเข้าใจในวิธีการปักดำว่าทำอย่างไร ต้องใส่ต้นกล้าที่ต้น วิถีจับต้นกล้าทำอย่างไร จากนั้นทางทีมวิจัยก็ได้เข้าไปแนะนำสำหรับคนที่ไม่เคยทำมาก่อนพร้อมทั้งลงมือทำเป็นตัวอย่างและให้ลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และนำไปสู่การพัฒนาไปเรื่อยๆพร้อมทั้งให้เด็กๆสามารถพลิกแพลงหาแนวทางด้วยตัวเองโดยมีทางทีมวิจัยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยดูแล ซึ่งเด็กๆก็ได้เรียนรู้วิธีการกระบวนการปักดำจากการปฏิบัติเองจริง เช่น การปักดำยังงี้ไม่ให้ต้นกล้าเอียงไปด้านใดด้านหนึ่งและค่อยๆเรียนรู้จากประสบการณ์ของตัวเองที่เริ่มต้นจนปักดำเสร็จ นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของชาวนาที่แท้จริงถึงความยากลำบากกว่าที่พอ-แม่จะเลี้ยงลูกหลานจนเติบโตใหญ่ ต้องมีความอดทน ทนต่อความเหนื่อย ทนต่อความร้อน ทนแดดทนฝน เพราะบางคนบ่นว่าเหนื่อย ร้อน ทางทีมวิจัยจึงบอกกับเด็กๆว่ากว่าที่จะเป็นชาวนาให้เรากินกันพอ-แม่เราก็ต้องเหนื่อยแบบนี้ ร้อนแบบนี้ และมากกว่าพวกเราเป็นหลายเท่า เสียเหงื่อไม่รู้เท่าไร ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมงก็ปักดำเสร็จเรียบร้อยทุกคนต่างดีใจและพากันลงไปล้างตัวในคลองที่ติดกับแปลงทดลองอย่างสนุกสนานพร้อมทั้งช่วงนั้นมีฝนตกลงมาด้วยทุกคนส่วนมากจึงเปียกและรีบวิ่งเข้ามายังอาคารเพราะฝนตกแรงมากทุกคนไม่ได้ยืนช่วงนี้จึงเป็นการให้หยุดพักผ่อนก่อนและเป็นการเล่นเกมส่วนคนที่เล่นไม่ผ่านก็ต้องออกมาเต้นประกอบเพลงไปอย่างถูกเผอย่างสนุกสนาน พอฝนเริ่มซาทางทีมจึงได้สรุปกิจกรรมที่ทำในวันนี้ว่าเด็กๆได้อะไรจากการจัดกิจกรรมในวันนี้และได้ถามเด็กๆว่ามีความรู้สึกละอย่างไรเด็กๆตอบว่าได้มาเรียนรู้ ได้มาดูการใช้ควายไถนา ได้รู้ว่าไถในสมัยก่อนมีรูปร่างหน้าตาเป็นยังไง มีอุปกรณ์อะไรบ้าง เรียนรู้การดำนา การถอนกล้า ได้เรียนรู้กระบวนการทำนาอย่างคร่าวๆจากที่บางคนไม่รู้เลย ก่อนจะจากกันทางทีมวิจัยได้ให้การบ้านเด็กๆให้ไปเขียนเรียงความว่าได้ทำอะไรบ้างใน

วันนี้รู้สึกอย่างไรและมีการเล่าเรื่องการนำปลุกผักที่โรงเรียน โดยให้เตรียมหาอุปกรณ์ไว้หลังจากนั้นก็ปล่อยให้เด็กๆกลับบ้าน

การศึกษาทดลองเพิ่มผลผลิตในระบบอินทรีย์

ณ. แปลงทดลอง แปลงนานาชาติ ดาวเรือง พืชผล

วัตถุประสงค์

- เพื่อให้เด็ก/เยาวชนทดลองแนวทางการแก้ไขปัญหาในแปลงทดลอง
- เพื่อปลูกจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญในอาชีพของบรรพบุรุษ

ลงแปลงครั้งที่ 1 มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 32 คน ในตอนเช้าเด็กๆก็เริ่มทยอยเดินทางมาลงทะเบียนทางทีมได้วางแผนงานร่วมกันว่าจะให้เด็กๆศึกษาในเรื่องที่อยากรู้ที่อยู่ในแปลงทดลองหลังจากที่เห็นว่าเด็กๆมาครบกันทุกคนแล้วทางหัวหน้าโครงการได้แจ้งกับเด็กๆว่าในวันนี้เรามีกิจกรรมสำรวจแปลงทดลองหลังจากที่เราได้มาปักดำไว้ จะมาดูการเติบโตของต้นข้าว ระบบนิเวศน์ภายในแปลงหลังจากนั้นทางหัวหน้าโครงการได้ให้เด็กๆแบ่งกลุ่มกันออกเป็น 3 กลุ่ม โดยขึ้นหัวข้อที่จะลงสำรวจในแปลงลงกระดาษให้เด็กๆดูและแบ่งจุดสำรวจออกเป็น 5 จุดแบ่งให้แต่ละกลุ่มไปสำรวจมาซึ่งหัวข้อที่ให้ไปศึกษา/สำรวจคือ

1. โรคข้าว
2. แมลง/สัตว์ที่พบในแปลง
3. การแตกกอของต้นข้าว
4. ความสูงของต้นข้าว / ความยาวของใบ
5. ระดับน้ำในแปลง
6. พืชที่พบในแปลงพร้อมทั้งเก็บตัวอย่างมาด้วย
7. ลักษณะทั่วไป/ภาพรวมของแปลงเป็นอย่างไร ดิน/ราก

หลังจากที่แบ่งจุดสำรวจแล้วทางทีมวิจัยได้แจกเครื่องมือที่ใช้ศึกษาให้กับแต่ละกลุ่ม มีไม้บรรทัด สมุดของแต่ละคนเพื่อจดบันทึก จากนั้นแต่ละกลุ่มก็ได้ลงสำรวจในจุดของตนเองต่างคนต่างช่วยกันศึกษาภายในกลุ่ม มีการพูดคุยปรึกษากัน มีการวัดระดับน้ำในแปลง ดูการเจริญเติบโตของต้นข้าว ดูลักษณะใบเป็นใบตาย ดูวัชพืชและแมลงในจุดที่สำรวจ คนหนึ่งเป็นคนวัด และช่วยกันบันทึกสิ่งที่ได้ศึกษาโดยมีทีมวิจัยที่คอยเป็นที่ปรึกษาให้คำปรึกษาในแต่ละกลุ่ม หลังจากที่เราสำรวจกันเสร็จแล้วทุกกลุ่มก็มาช่วยกันรวบรวมข้อมูลที่ได้เพื่อเตรียมนำเสนอในช่วงบ่ายจากนั้นก็พักรับประทานอาหารเที่ยง

หลังจากนั้นในช่วงบ่ายก็เป็นการนำเสนอของแต่ละกลุ่มที่ได้ไปศึกษามากกลุ่มที่ 1 ได้ส่งเด็กชาย ฅชรัตน์ ไปนำเสนอมีการวาดรูปต้นข้าว แมลงที่พบ บรรยากาศในขณะที่สำรวจ ตัวแทนของกลุ่มที่ 1 ได้นำเสนอว่า “ กลุ่มของพวกผมได้ไปศึกษาในจุดที่ 1,2 ได้พบว่า ลักษณะทั่วไปของอากาศวันนี้ร้อนมากพวก

ผมได้พบแมลง มีทั้งแมลงศัตรูพืชและแมลงธรรมชาติ แมลงศัตรูพืชที่พบคือ มดดำ แมงมุม ส่วนแมลงศัตรูธรรมชาติที่พบก็คือ หนอน แมงตับเต่า นอกจากจากนั้นยังพบ ลูกอ๊อด ปลาลูกคอก วัชพืชที่พบในจุดสำรวจได้แก่ หญ้าหาวาย หญ้าไข่มุก ผักแขยง ผักบุ้ง ต้นจั่นแดง หญ้าตีนตุ๊กแก หญ้าก้องแขน ระดับน้ำเฉลี่ย 11 ซม. ระดับต้นข้าวสูง เฉลี่ย 82 ซม. จำนวนต้นข้าวเฉลี่ย 8.5 ต้น/กอ จำนวนใบตายเฉลี่ย 8.5 ใบ/กอ จำนวนใบเป็นเฉลี่ย 28.1 ใบ/กอ ระดับรากเฉลี่ย 16 ซม. ส่วนระดับของดินเป็นดินร่วนปนทราย” หลังจากนั้นก็เป็นกลุ่มที่ 2 มานำเสนอโดยได้ส่งตัวแทน คือ เด็กหญิงรัตนมา นำเสนอว่า “ สำหรับกลุ่มที่ 2 เราได้ไปสำรวจในจุดที่ 3,4 เราได้พบแมลงศัตรูพืช ได้แก่ ตั๊กแตน เพลี้ยสีขาวย หนอน กูดจี และพบแมลงธรรมชาติ ได้แก่ แมงปอ แมงมุม แมงมั่ว วัชพืชที่พบคือ ต้นหม่นน้ำ หญ้าหาวาย ผักแขยง ระดับน้ำในแปลงเฉลี่ย 11 ซม. ความยาวของรากเฉลี่ย 20 ซม. ข้อเสนอแนะของกลุ่มที่ 2 หลังจากที่ได้สำรวจแปลงมา คือ ควรมีการถอนหญ้าในแปลง และควรมีการใส่ปุ๋ยในแปลงด้วย” หลังจากที่ได้กลุ่มที่ 2 นำเสนอเสร็จก็เป็นกลุ่มที่ 3 ต่อโดยให้เด็กชาย พิรพล นำเสนอให้เพื่อนฟัง “ กลุ่มของผมได้ไปศึกษาในจุดที่ 5,6 ซึ่งได้พบว่า มีแมลงศัตรูพืช เช่น ตั๊กแตน หนอน และมีแมลงศัตรูธรรมชาติ เช่น แมงมุม ลูกอ๊อด สภาพนิเวศน์ในแปลงมีความหลากหลาย นอกจากนั้นยังพบวัชพืชที่ขึ้นในจุดที่สำรวจ เช่น หญ้าตีนตุ๊กแก ผักบุ้ง หญ้าไข่มุก ที่เยอะที่สุดคือ หม่นน้ำ อัตราการเติบโตเฉลี่ยของต้นข้าว 6.5 ต้น/กอ ดินในแปลงเป็นดินร่วนปนทราย ข้อเสนอแนะของกลุ่มที่ 3 คือ ถอนหญ้าที่อยู่ในแปลง และกำจัดแมลงที่ทำลายต้นข้าวครับ” หลังจากที่ได้ทุกกลุ่มได้นำเสนอจบทางหัวหน้าโครงการก็ได้ถามว่า มีใครสงสัยอยากจะถามคำถามหรือไม่ เด็กหญิงชวนชื่นถามว่า “ แมลงธรรมชาติกับแมลงศัตรูพืชต่างกันอย่างไร” เด็กหญิงรัตนมาตอบว่า “ แมลงธรรมชาติคือแมลงที่เป็นประโยชน์ช่วยทำลายแมลงที่เป็นศัตรูพืช” หลังจากนั้นก็ได้ช่วยกันสรุปว่าสิ่งที่ได้ในการศึกษาแปลงทดลองวันนี้มีอะไรบ้าง ทุกคนก็ช่วยกันตอบว่า

1. ได้รู้จักแมลงศัตรูพืชกับแมลงธรรมชาติ
2. ได้รู้ความยาวของรากข้าว / ความยาวของใบ/ความยาวของลำต้น
3. ได้รู้จักชื่อวัชพืชที่ขึ้นในแปลง
4. ได้รู้จักระดับน้ำในแปลง/การแตกกอของต้นข้าวว่าข้าว 1 กอ ประมาณมีกี่ต้น
5. ได้รู้จักใบเป็นใบตาย
6. ได้เห็นการทำงานเป็นกลุ่มเป็นทีม
7. เห็นสภาพหรือลักษณะของดินในแปลง
8. ได้เห็นลักษณะและชนิดของแมลง
9. สภาพอากาศในขณะที่ลงสำรวจแปลง
10. ได้รู้จักลักษณะของลำต้นหรือใบข้าวที่ผิดปกติ
11. ได้รู้จักวิธีการสำรวจและการกำหนดจุดในการสำรวจแปลงข้าว
12. ได้เห็นการเจริญเติบโตของต้นข้าว
13. ได้เรียนรู้การหาค่าเฉลี่ย

14. ได้เรียนรู้พันธุ์ข้าวหอมมะลิ105ว่ามีลักษณะพันธุ์เป็นอย่างไร

15. ได้เห็นความสามัคคีในกลุ่ม

หลังจากที่สรุปกันเสร็จทางหัวหน้าโครงการก็ได้แจ้งว่ากิจกรรมที่เราจะทำต่อไปคือการถอนวัชพืชในแปลงและการใส่ปุ๋ยและจบการทำกิจกรรมในวันนี้

ลงแปลงครั้งที่ 2-3

มีจำนวนผู้เข้าร่วม 30 คน เป็นการช่วยกันถอนหญ้าที่อยู่ในแปลง ทุกคนต่างช่วยกันเป็นอย่างดี สภาพอากาศในวันนี้ร้อนมากหลังจากที่ถอนหญ้าเสร็จก็พักรับประทานอาหารเที่ยง ในช่วงบ่ายช่วยกันขนปุ๋ยหมักมาหว่าน จำนวน 18 กระสอบ ตามด้วยน้ำหมักชีวภาพจำนวน 100 ลิตร พอเสร็จก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

ลงแปลงครั้งที่ 4

เวลา 06.30 ทางทีมวิจัยได้เดินทางมาถึงแปลงทดลองพร้อมกับอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการจัดกิจกรรม เพื่อที่จะทำความสะอาดจัดเตรียมสถานที่ช่วงเวลาประมาณ 08.20น. เด็กๆเริ่มทยอยเดินทางมาถึงแปลงทดลองพร้อมทั้งเที่ยวคนละ 1 อันทีมที่มีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องการลงทะเบียนได้เรียกให้เด็กๆมาลงทะเบียนช่วงนี้เป็นช่วงที่อากาศหนาวมากหลังจากที่ลงทะเบียนเสร็จเด็กๆก็จะไปนั่งจับกลุ่มคุยกันตากแดด หลังจากนั้นไม่นานทางทีมก็ได้เรียกเด็กๆเข้ามานั่งรวมเพื่อทำความเข้าใจกันก่อนเพราะทางเจ้าของแปลงนาได้แจ้งกับทางทีมว่าเด็กๆได้เดินไปเหยียบข้าวที่ตากไว้บริเวณใกล้ๆกับแปลงทดลองทำให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวง ซึ่งทางทีมก็ได้แจ้งกับเด็กๆว่าให้ทุกคนดูด้วยว่าตรงไหนที่มีข้าวตากอยู่ก็ให้อยู่ห่างๆอย่าพากันเข้าไปเล่นใกล้ เพราะที่เรามาคือมาทำกิจกรรม ไม่ได้มาสร้างความเดือดร้อน เจ้าของแปลงนาท่านเห็นความสำคัญของพวกเราเราจึงได้แปลงนานี้มาทำการศึกษาทดลอง ดังนั้นเราก็ควรจะเห็นความสำคัญของท่านเช่นกัน หลังจากนั้นก็ได้ให้เด็กนับว่ามีมากน้อยแค่ไหนแล้วยังเหลือใครบ้างที่ยังไม่มา ในขณะที่รอเพื่อนคนอื่นๆที่ยังมาไม่ถึงทางทีมได้พาเด็กออกกำลังกายก่อนเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อม และสร้างความอบอุ่นให้กับร่างกาย โดยการเดินใส่เพลง ซึ่งมีพี่ทีมวิจัยเป็นคนนำเดินแล้วให้เด็กๆทำตามหลังจากที่ออกกำลังกายแล้วก็มีการเล่นเกม ชื่อเกมว่าเกมโลกแตก ซึ่งจะมีการสมมุติว่าโลกจะแตกในวันพรุ่งนี้ ในวันนี้ให้ทุกคนเตรียมของที่จะไปอยู่ที่อื่น โดยมีเงื่อนไขว่าของที่เอาไปต้องมีความสัมพันธ์กับตัวเอง ทางพี่ทีมวิจัยก็เริ่มถามไปที่ละคนว่าใครจะเอาอะไรไปบ้าง ทุกคนที่เล่นเกมไม่มีใครได้นำสิ่งของไปเลย ทางพี่ทีมวิจัยจึงเล่นเป็นตัวอย่างให้ดู ก็เริ่มมีคนทยอยตอบถูกทางทีมจึงบอกให้เด็กๆสังเกตว่าที่เพื่อนตอบมาทำไมจึงอนุญาตให้นำสิ่งของเหล่านั้นไปได้และได้ย้ำว่าต้องมีความสัมพันธ์กับตนเอง พอเล่นไปเรื่อยๆทุกคนก็เข้าใจทางพี่ทีมวิจัยจึงอธิบายว่าเกมนี้เป็นเกมที่ฝึกให้เรารู้จักคิดรู้จักสังเกต สังเกตจากเพื่อนๆที่ตอบถูกว่าทำไมเขาตอบถูกภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด

หลังจากที่เล่นเกมเสร็จแล้วทางทีมวิจัยก็ได้เชิญทาง พ่อดาวเรือง พืชผล ซึ่งเป็นเจ้าของแปลงและเป็นวิทยากรในวันนี้มาให้ความรู้เกี่ยวกับการเกี่ยวข้าวว่าจะเกี่ยวอย่างไร วางอย่างไร ก่อนที่เด็กๆจะลงแปลงกัน เพราะบางคนก็ยังไม่เคยเกี่ยวข้าวเลยตั้งแต่เกิดมา ในตอนแรกพ่อดาวเรือง ได้ถามเด็กๆว่ามีใคร

บ้างที่เคยเกี่ยวข้าวช่วยพ่อ-แม่ที่บ้านบ้าง เด็กๆที่เคยเกี่ยวก็ยกมือขึ้นพร้อมกับบอกว่าเคยเกี่ยว แล้วคนที่ไม่เคยหว่าน เป็นหยั่งคือบ่เคยเกี่ยวข้าว กาเห็ดการบ้านหรือว่าพ่อแม่ออยู่กรุงเทพฯ หรือว่าบ่มีนา เด็กๆก็ยิ้ม แล้วคนที่เกี่ยวเป็นหว่านเป็นหยั่งคือเกี่ยวเป็น เด็กชายทอมตอบว่า ดูเวลาที่พ่อ-แม่เกี่ยว พ่อแม่สอนจึงเกี่ยวข้าวเป็น พ่อดาวเรือง จึงบอกว่า “เว้ง่ายๆก็คือวิธีสังเกตแล้วก็เกิดการเรียนรู้ เฮาเคยเฮ็ดเฮาเห็นพ่อ-แม่เฮาเฮ็ด ถ้าใครเกี่ยวไม่เป็นก็ดูจากเพื่อนบ้าง อาจจะใช้การทำไปเรื่อยๆ ค่อยๆทำไปเราก็จะเกิดการเรียนรู้กับมันเอง เมื่อทำไปนานๆก็จะรู้จักเทคนิค รู้จักการพลิกแพลง เกิดความชำนาญไปเอง คนที่ไม่ลงมือทำคนนั้นก็จะทำอะไรไม่เป็นไปตลอด คนเราไม่ได้ทำอะไรเป็นมาตั้งแต่อยู่ในท้องแม่แม่นบ่” ต่อมาได้พูดถึงวิธีการเก็บเกี่ยว การทำนาในแต่ละพื้นที่จะมีการทำนาที่แตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ในแต่ละแห่ง เช่นภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และอีสานบ้านเรา การทำนาของภาคกลางส่วนมาจะเน้นเทคโนโลยี ส่วนมากเราจะเห็นเป็นทุ่งโล่งๆ ไม่มีคันไ้ มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยเพราะเน้นทำกันเป็นกิจการ เสร็จเร็ว เวลาทำนา 2-3 วันก็เสร็จ ใ้ปุ๋ยมาก เวลาเกี่ยวขึ้นก็เอาขาม่าหว่านมาฉีดพ่น อยู่บ้านเรานับว่าดีที่เราได้กินข้าวที่เราปลูกเองไม่ต้องเสี่ยงกับการกินสารเคมีที่ปนเปื้อนเพราะเราไม่ได้ซื้อข้าวกิน เราทำกินเอง หรือมีไ้สอยข้าวที่แถมสารเคมีกินอยู่บ่ ส่วนการทำนาทางภาคใต้ จะมีส่วนน้อย เพราะส่วนมากก็จะเป็นยางพารา ทางภาคใต้เวลาเกี่ยวข้าวจะเกี่ยวเอาเฉพาะรวงข้าว จากนั้นก็นำมามัดแขวนไว้ในเล้าที่โปร่งๆ จะทำเหมือนบ้านเราไม่ได้ เพราะทางใต้อากาศชื้น เกี่ยวที่ใช้เกี่ยวข้าวก็ไม่เหมือนทางบ้านเรา เพราะต่างพื้นที่วิถีชีวิตก็แตกต่างกันออกไป หลังจากนั้นก็ได้เข้ามาพูดคุยเรื่องวิธีการเกี่ยวข้าวว่าให้พวกลูกเกี่ยวเอาประมาณครึ่งคันของคันข้าว ถ้ากะประมาณก็ประมาณ 50 เซนติเมตรเกี่ยวไปด้วยทอไปด้วยกำข้าวจะได้เสมอกัน หลังจากนั้นก็นำไปวางเป็นพ่อนๆ ตากไว้รอมัด เวลาเกี่ยวข้าวให้เกี่ยวเอาทุกต้นทุกรวงทำดีๆ ไม่ต้องรีบเพราะกว่าข้าวจะออกดอกออกรวงมาแต่ละรวงนับว่าใช้เวลาานเกือบปีที่ข้าวจะต้องดูแลคันข้าวเพื่อให้เราได้กินกัน การทำนาไม่ใช่เพียงทำเล่นๆ

หลังจากนั้นทางพี่ทิมวิจัยจึงได้ชี้แจงว่าจะเริ่มต้นตรงไหนยังงี้ โดยให้ทางทิมเป็นพี่เลี้ยงที่คอยดูแล สลับกับเด็กเป็นช่วงๆ คอยดู สอนวิธีการเกี่ยว เด็กๆก็เรียงแถวหน้ากระดานแล้วลงมือเกี่ยวข้าวกันอย่างสนุกสนาน บางคนเกี่ยวข้าวเป็นก็เกี่ยวออกหน้าเพื่อน บางคนก็เกี่ยวคันยาว บางคนก็เกี่ยวคันสั้น เอาไม่หมดบ้างต้องมีคนหนึ่งติดตามหลังมีหน้าที่เกี่ยวในส่วนที่ยังหลงเหลืออยู่ จากเด็กบางคนก็พ่อแม่ไม่ได้ทำนา หรือคนที่ไม่เคยทำก็ได้มามีประสบการณ์ร่วมกับเพื่อนๆ ได้รู้ว่าเป็นอย่างไร จากที่เกี่ยวไม่เป็นก็เริ่มเกี่ยวเป็นซึ่งมีพี่ๆมีเพื่อนๆที่คอยแนะนำ แม้กระทั่งจากการสังเกตแล้วลงมือทำของตนเอง ซึ่งดูจากการเริ่มเกี่ยวครั้งแรกแล้วก็เริ่มชำนาญไปเรื่อยๆ รู้จักเทคนิค การพลิกแพลงแก้ปัญหาต่างๆ เช่นเวลาเจอข้าวยุ่ง ข้าวล้ม ก็สามารถแก้ปัญหาได้ พอเกี่ยวไปได้สักพักหนึ่งทางทิมก็ได้ไปเรียกให้เด็กๆหยุดและให้นำเกี่ยวไปเกี่ยวคันข้าวมาคนละกอเพื่อจะนำขึ้นมาสืกษาที่บวิทยาการอีกครั้งหนึ่งในช่วงที่คันข้าวออกเมล็ดแล้ว

หลังจากที่ทุกคนขึ้นมาจากแปลงทดลองแล้วและได้นำคันข้าวขึ้นมากล่อแล้ว ทางพี่ทิมวิจัยจึงได้บอกให้เด็กๆไปล้างแขนล้างขาที่เปื้อนโคลนแล้วให้กลับมา นั่งเป็นวงกลมเหมือนในตอนเช้า แล้วให้เวลาพัก

ก่อนที่จะมีกิจกรรมทำต่อ ทางทีมจึงได้เปิดเพลงให้ฟัง ซึ่งเป็นเพลงที่พวกเราตั้งเป็นเพลงประจำชื่อเพลงว่า ชาวนาอาลัยหลังจากที่ฟังเพลงจบและเด็กๆหายเหนื่อยแล้ว ทางพี่ๆก็บอกให้แบ่งกลุ่มกันออกเป็น 3 กลุ่ม จากนั้นก็ส่งตัวแทนมารับกระดาษกลุ่มละ 1 แผ่นและสี ให้วาดรูปรวงข้าวที่ถือมาและส่วนประกอบที่คิดว่า รู้จักลงไปพร้อมระบายสี เด็กแต่ละกลุ่มก็ช่วยกันทำอย่างเต็มที่ มีการเสนอความคิดเห็นก่อนที่จะลงมือทำกับเพื่อนๆ มีการขัดแย้งกันบ้าง หลังจากนั้นประมาณ 40 นาที ทางพี่ทีมวิจัยเห็นว่าเด็กๆน่าจะเสร็จแล้วเพราะเริ่มคุยกันและส่งเสียงดังจึงบอกให้เก็บเอาไว้ก่อน ช่วงนี้ก็เป็นเวลาที่ยังกว่าแล้ว เด็กๆก็แยกย้ายกันไปล้างมือเตรียมตัวกินข้าวเที่ยงกัน

กินข้าวเสร็จแล้วก็มานั่งรวมตัวกันเป็นวงกลมเหมือนเดิมทางพี่ๆจึงได้เชิญทางพ่อดาวเรื่อง พี่ผล มาให้ความรู้กับเด็กๆอีกครั้ง พ่อดาวเรื่อง ได้ถามว่าเหนื่อยเกี่ยวกับข้าววันนี้ ยากป่ะ เด็กๆก็ตอบว่า ไม่เหนื่อย ปะยาก ก่อนอื่นพ่อสิว่าเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของข้าวมะลิ 105 ก่อน เด็กๆคงรู้แล้วว่าข้าวที่ปลูกคือข้าวมะลิ 105 หลังจากนั้นก็ได้วาดรูปกอข้าว 1 กอพร้อมกับให้เด็กๆดูกอข้าวที่ตนเองได้มาไปพร้อมกันแล้วอธิบายถึงลักษณะพันธุ์ข้าวมะลิ 105 เป็นข้าวเจ้าเป็นข้าวไวแสงไม่ใช่ข้าวกำหนดอายุ ส่วนข้าวที่ทำได้ทุกฤดูจะเป็นข้าวกำหนดอายุที่เห็นในเขตเราที่จะเป็นข้าวนาปรังที่มีการทำปีละ 2 ครั้ง มีอายุประมาณ 120 วันก็สามารถเก็บเกี่ยวได้ ข้าวภาคอีสานส่วนมากเป็นข้าวไวแสง จะปลูกไม่ได้ทุกฤดู จะตั้งท้องก็ต่อเมื่อแสงน้อยลงอยู่ในช่วงเดือนกันยายน-พฤศจิกายน แสงจะเป็นตัวกำหนด เมื่อแสงเริ่มน้อยลงจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของต้นข้าว ข้าวมีส่วนประกอบคือ ราก ลำต้น ใบ ดอก เมล็ด กาบใบ ข้าว 1 รวงจะมีเมล็ดเฉลี่ยประมาณ 180 เมล็ด/รวง จากนั้นพ่อดาวเรื่องก็บอกให้เด็กนับดูเมล็ดข้าวในมือของตัวเอง ทุกคนก็เริ่มนับแล้วบอกว่าไม่ถึง 180 เมล็ด ที่ไม่ถึงอาจเป็นเพราะว่าความแปรปรวนของสภาพอากาศ เช่น ฝนแล้ง เก็บเกี่ยวช้า ลมพัดเมล็ดข้าวร่วงบ้าง ข้าวมีลิไม่ใช่ข้าวหลักที่คนอีสานกินกันแต่จะเป็นข้าวสร้างรายได้มากกว่า เวลาเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จชาวนาก็จะนำข้าวไปขายเพื่อหาเงินมาเป็นรายได้จุนเจือครอบครัว กว่าชาวนาจะดูแลรักษาต้นข้าวจนออกดอกออกผลมาได้ต้องสรรหาวิธีการต่างๆที่ข้าวแต่ละเมล็ดจะมารวมกันแล้วได้ข้าวมาเป็นต้นๆ จากเมล็ดเดิวนำมารวมกันนับว่าทุกเมล็ดมีความสำคัญและมีความหมาย ดังนั้นเวลาเราทำเราต้องทำให้ดีข้าวนับว่าเป็นชีวิตไม่ใช่เรื่องเล่นๆ พวกเราคงเคยได้ยินที่พ่อแม่พูดเวลาขายข้าวจะได้ซื้อเสื้อใหม่ให้กับลูกๆ แต่ก่อนเพิ่นบอกว่าขายข้าวได้เงินมาซื้อเสื้อใหม่ให้บักหล่าอีหล่าใส่ในตอนปีใหม่

รัตนพรหนึ่งในทีมวิจัยได้ถามว่า ในสมัยก่อนข้าวเมล็ดเท่ามะพร้าวจริงหรือไม่

ทางพ่อดาวเรื่องจึงพูดให้ฟังว่า เรื่องนี้มันเป็นนิทานที่เล่าต่อกันมาว่าในสมัยก่อนได้มีเมล็ดข้าวใหญ่เท่ากับเมล็ดมะพร้าววันหนึ่งมีแม่ฮ่าง (คนที่แต่งงานแล้วเลิกกันกับสามีอยู่คนเดียว) จะหาข้าวมาหนึ่งแ่งหาเมล็ดที่จะมาผ่าเมล็ดข้าวไม่เห็น เมล็ดข้าวก็ใหญ่เวลาจะหุงหรือหนึ่งแต่ละที่ก็ยาก ผู้หญิงที่อยู่ตัวคนเดียวไม่มีใครช่วยทำเลยเกิดความโมโห นำไม้คานที่ใช้หามน้ำมาทุบตีเมล็ดข้าวจนแตกละเอียดพร้อมกับคำสาปแช่งว่าขอให้ข้าวนั้นมีเมล็ดที่เล็กๆแบบนี้ตลอดไป จนทำให้ข้าวนั้นมีเมล็ดเท่ากับเมล็ดข้าวที่เราเห็นในปัจจุบัน

ข้าวมียากหลายหลายสายพันธุ์ที่เรายังไม่รู้จัก ในข้าวไม่มีความสมบูรณ์แบบทุกสายพันธุ์ ล้วนมีข้อดีข้อด้อยแตกต่างกันไปตามสายพันธุ์ เช่น บางพันธุ์ให้ผลผลิตที่สูงแต่มีการจัดการที่ยากเช่น ถอนกล้ายาก ข้าว

ช่วงเวลาเกี่ยว นวดยาก สิ่งเหล่านี้ล้วนขึ้นอยู่กับลักษณะสายพันธุ์ เด็กหญิงกนกอรได้ถามว่า **ข้าวนาปีกับข้าวนาปรังมีความแตกต่างกันอย่างไร**

พ่อดาวเรืองได้อธิบายว่า ข้าวนาปรังเป็นข้าวกำหนดอายุได้ 1 ปีอาจจะทำ 2-3 ครั้ง มีลักษณะต้นเตี้ย สูงไม่เกิน 120 เซนติเมตร ในแถวเขตบ้านเราก็มีการทำบ้าง ในหมู่บ้านเราก็เคยทดลองทำนาปรัง ตั้งแต่ประมาณปี 2521 ซึ่งเอาข้าวมะลิ 105 ไปทำเป็นนาปรัง ปรากฏว่าประสบความล้มเหลว ข้าวปลูกได้ก็ไม่ค่อยเกิดเพราะไม่ใช่ข้าวนาปรัง ปกติข้าวก็จะมีระยะพักตัวเมล็ดของมันประมาณ 2 เดือน ข้าวไม่ออกรวง เพราะเป็นข้าวไวแสง จึงต้องเลิกทำกัน หลังจากนั้นก็ให้แต่ละกลุ่มนำเสนองานของกลุ่มตัวเองที่ทำมาเพื่อเป็นการทบทวนความรู้ที่ได้เรียนรู้มา ทั้ง 3 กลุ่มก็ได้ส่งตัวแทนไปนำเสนอสิ่งที่ตนเองได้ไปเรียนรู้มาโดยมีวิทยากรที่คอยเพิ่มเติมในสิ่งที่ขาดหายอยู่ข้างๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มได้นำเสนอคล้ายๆ กันว่า ในข้าว 1 กอที่ตนเองนำมามีส่วนประกอบอะไรบ้าง เด็กๆ ก็จะนำเสนอว่าลำต้นของข้าวในขณะที่เก็บเกี่ยวเป็นอย่างไร ลำต้นสีน้ำตาลปนเหลือง มีกาบใบ มีใบธง มีระยะที่เรียกว่า คอรวง มีปึกข้าวที่รวมตัวกันแล้วเป็นรวงข้าว มีปล้องลำต้นที่นำมาทำเป็นปีเป่า หลังจากนั้นก็ร่วมกันสรุปว่าสิ่งที่เด็กๆ ได้จากการลงแปลงทดลองเกี่ยวข้าว ซึ่งเด็กๆ ก็ช่วยกันตอบว่า

1. รู้จักวิถีเกี่ยวข้าวในนาข้าวที่มีน้ำ ว่ามีการจัดการแตกต่างกับนาที่ไม่มีน้ำอย่างไร
2. ได้เริ่มรู้จักวิธีการเทคนิคในการแก้ปัญหาต่างๆ จากการลงเกี่ยวข้าว
3. รู้จักต้นข้าวส่วนประกอบของต้นข้าวในช่วงที่เก็บเกี่ยว
4. ได้รู้ว่าข้าวนาปีกับข้าวนาปรังแตกต่างกันอย่างไร

หลังจากนั้นทางพ่อดาวเรือง ได้มีการถามท้ายโดยถามกับเด็กๆ ว่าข้าวที่ถึงเวลาเกี่ยวแล้วดูจากอะไร ส่วนมากก็จะพากันบอกว่าเมล็ดเหลือง “ภูมิปัญญาทางบ้านเขาจะใช้วิธีการสังเกตจากสีของเมล็ดข้าว แต่ในทางวิชาการบอกว่า ข้าวในระยะที่เกี่ยวได้ก็คือระยะพลับพลึง คือดูจากใบธงที่แห้งประมาณครึ่งใบ” พ่อดาวเรืองบอก

เนื่องจากการลงแปลงทดลองเกี่ยวข้าวครั้งนี้ได้รอเพื่อให้น้ำลดหรือแห้งแต่น้ำก็ไม่แห้งและไม่สามารถระบายน้ำออกจากแปลงได้จึงทำให้เกิดความล่าช้า ข้าวในแปลงเลยอยู่सानกันและล้มในแปลงก็ยังมีน้ำขังเวลาเกี่ยวเสร็จแล้วก็ต้องหอบข้าวขึ้นมาตากบนคันนาเลยทำให้มีอุปสรรคและปัญหาแต่ในอีกด้านหนึ่งปัญหาเหล่านี้ก็ได้ทำให้เด็กๆ ได้เรียนรู้จักวิธีการแก้ปัญหา รู้จักเทคนิคในการแก้ปัญหาด้วยตัวเองจากการที่ได้ลงแปลงเรียนรู้ร่วมกัน

ศึกษาระบบนิเวศน์วัฒนธรรมชุมชน

วันที่ 13-14 กันยายน 2551

ณ. ป่าโคกไต่บ้าน(ดงป่าช้า) ,ดงบ้านน้อย ,โคกอีตุ้ม มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 53 คน

วัตถุประสงค์

- เพื่อให้เด็ก/เยาวชนเรียนรู้ระบบนิเวศวัฒนธรรมชุมชน
- เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้และเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบันของระบบนิเวศ

วัฒนธรรมชุมชน

ในตอนเช้าของวันที่ 13 กันยายน 2551 ทางผู้ประสานงานได้ประสานกับเด็กๆและพ่อใหญ่-แม่ใหญ่ให้มาพบกันที่จุดนัดพบที่โรงเรียนบ้านกุดหินเพื่อในวันแรกจะเป็นการออกสำรวจป่าดงบ้านน้อยและโคกอีตุ้มก่อนทุกคนก็เดินทางมาที่จุดนัดพบพร้อมกับอุปกรณ์ของแต่ละคน เช่น ตะกร้า เสียม เพราะช่วงนี้เป็นช่วงที่เห็ดกำลังออก เรามีการแบ่งกลุ่มกันออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่1 ให้เดินสำรวจรอบนอกของพื้นที่ป่า ส่วนกลุ่มที่2 ให้เดินสำรวจเข้าไปในป่า หลังจากที่แบ่งกลุ่มกันเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็แยกย้ายกันไป ซึ่งจะมีพ่อใหญ่กับแม่ใหญ่เดินและพี่ทีมวิจัยคอยดูแลให้คำปรึกษา เด็กๆก็ได้เดินทางไปเรื่อยๆ ส่วนมากเราก็จะพบพวกสมุนไพร มีสัตว์ป่าบ้าง เห็ด รวมทั้งผักป่าผลไม้ป่า เด็กๆคนไหนที่พบเห็นสิ่งที่ตนเองสนใจก็จะเก็บตัวอย่างมาถามพ่อใหญ่แม่ใหญ่ มีการจดบันทึกว่าใครพบเห็นอะไรบ้าง เด็กๆได้ถามพ่อใหญ่ว่า แต่ก่อนป่าเป็นอย่างไร “ตั้งแต่พ่อตามาอยู่ที่หมู่บ้านนี้แต่ก่อนนี้ป่าจะเป็นป่ารกกว่านี้ สัตว์ป่าเยอะ เห็ดเยอะคือผู้มือนี่ เบ่งเห็นบ่พุ่น ป่าไม้มีม่อนที่มันบางๆ เพ็นพากันมาตัดเฮ็ดไร่มันแน เฮ็ดไร่ยูคาฯ พวกมันมาเฮ็ดสวนกะมี จากที่ป่ารกกลายเป็นป่าแปนสัตว์กะบ่แก่่น เห็ดกะบ่เกิดย้อนว่ามันบ่มีใบไม้ล่น มันขาดความสมบูรณ์กะรอก กะแตก จอนพอน กะหอมลัดับหายากแล้ว” พ่อใหญ่ที่บอกพร้อมกับชี้ให้เด็กๆดูบริเวณที่ป่าถูกบุกรุกในกลุ่มที่เดินบริเวณดินป่าจะเห็นการเปลี่ยนแปลงที่มาจากการบุกรุกรวมทั้งได้รู้อาณาเขตของป่า ส่วนกลุ่มที่เดินเข้าไปในป่าก็จะได้รู้จักพืชป่า ต้นไม้ สมุนไพร เห็ด สัตว์ป่า ซึ่งส่วนมากบริเวณในป่าลึกเข้าไปยังไม่มี การบุกรุกเข้าไปถึงยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่พอสมควร ที่เราพบเห็นบางพื้นที่ก็มีการล้อมรั้วเป็นเขตแดนไว้ พ่อใหญ่บอกว่าสมัยก่อนผู้นำชุมชนมักจะปลูกกอไผ่ทำเป็นเขตแดนไว้ทุกวันนี้ก็ยังเห็นอยู่เป็นแนวเขตแดนที่ชัดเจน เราเดินมาเรื่อยๆจนถึงถนนก็หยุดพักเพราะเขตพื้นที่ป่าติดกับถนนพอดี พักอยู่พักหนึ่งเราก็เดินต่อจนรอบป่ามาถึงยังจุดนัดพบในตอนเช้าเพื่อรอกกลุ่มที่เข้าไปในป่า เพื่อที่จะกลับไปโรงเรียนแล้วรับประทานอาหารเที่ยงพร้อมกัน

ในช่วงบ่ายเราก็ได้เดินทางไปยังวัดจุดที่เรานัดกันไว้เราจะเข้าสำรวจโคกไต่บ้านหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าโคกป่าช้า ป่าแห่งนี้เราจะเห็นการเปลี่ยนแปลงมากเพราะบริเวณที่เป็นป่าใกล้ๆวัด เดิมนี่กลายเป็นสวนหญ้า ไร่มันสำปะหลัง ตอนที่เราสำรวจก็ยังมีการถางป่าของชาวบ้าน เราได้เข้าไปถามกับคนที่ถางป่าว่า ไม่เสียดายป่าหรือที่ถางจะถางเอาไปทำไม ชาวบ้านก็ตอบว่า ถางทำไร่มันสำปะหลังเห็นคนอื่นปลูกและเห็นเขาว่าไ้ราคาดี แล้วไม่อยากเอาไว้ให้เห็ดเกิดให้สัตว์ป่ามาอาศัยหรือ ชาวบ้านก็บอกว่าปล่อยไว้เฉยๆก็ไม่

ประโยชน์ รกเฉยๆ ถางไปทำอย่างอื่นดีกว่า มีรายได้ด้วยหลังจากที่พูดคุยกันพักหนึ่งเราก็ได้เดินทางต่อ พ่อใหญ่ได้พาเดินเข้าไปดูบริเวณที่เป็นป่าช้าในสมัยก่อน ก่อนที่จะมีการสร้างเมรุ “แต่ก่อนนี้เวลามีคนตายชาวบ้านก็จะนำศพมาเผาที่บริเวณแห่งนี้ชาวบ้านจะมาช่วยกันหาฟืนในป่ามาทำเป็นที่เผาศพชาวบ้านแถวนี้จะเรียกว่ากองฟอนหลังจากที่เผาเสร็จแล้วก็จะนำหลักไม้มาฝังไว้เพื่อเป็นเครื่องหมาย มีการเขียนชื่อว่าเป็นญาติพี่น้องใคร” ซึ่งบริเวณนี้เราพบเห็นหลักที่ฝังเรียงรายกันเป็นแถวจำนวนมาก ในช่วงบริเวณรอบๆ ดินป่าส่วนมากจะมีการบุกรุกเพราะเป็นบริเวณรอบนอก จะเห็นเป็นพื้นที่โล่งๆ ทางด้านล่างแต่ก็ยังมีต้นไม้ใหญ่หลงเหลืออยู่บ้าง เช่น ไม้กุ่ม ไม้ชาด พ่อใหญ่จะบอกกับเด็กๆ เมื่อไปถึงได้ร่มไม้ว่าที่ตรงไหนบ้างที่เห็ดขึ้น ส่วนมากชาวบ้านที่เคยเข้ามาก็จะรู้จัก “แต่ก่อนนี้เห็ดเกิดเอาหม่เดียวกะพอแล้ว เดียวนี้หาเบ็ดคงกะบ่ได้ปนกะย้อนว่าป่าลดความอุดมสมบูรณ์ลง ป่าไม้กะน้อยลง วิธีชีวิตการหากินของคนกะเปลี่ยนไปจากหาแต่พอกินกะพากันหาขายหลายขึ้น จากเห็ดที่เคยเก็บตอนกลางวันกะกลายเป็นไปได้อาตอนกลางคืน ซึ่งธรรมชาติมันกะผลิตให้หาบ่ทันคือกัน เว้ง่ายๆ คือว่าพากันหากินแบบบักดีสนุรักษ์แสงมีหลายกะแสงอยากได้หลายหากินแบบดับ ต้นไม้จั่งสิพากันตัดแล้วกะบักดีปลูกทดแทน บักดีว่าลูกหลานที่เกิดใหม่ใหญ่ลุนสิได้ใช้ฮักยังในมือหน้า ยามมีผลกระทบกะพากันจ่มโทษสิ่งนั้นสิ่งนี้บักดีว่าที่มันเกิดย้อนไป” พ่อใหญ่ที่พูดให้เด็กๆ ได้คิดกัน หลังจากนั้นเราก็ได้เดินทางต่อเพราะทางที่มิจัยก็กลัวว่ามันจะค้ำก่อน ในที่สุดเราก็ได้เดินทางมาถึงยังบริเวณที่นัดกันไว้คือตรงจุดเริ่มต้นที่บริเวณดินป่าจากนั้น หลังจากที่มาครบแล้วพี่ๆ ที่มิจัยก็ได้นับดูว่ายังมีใครที่ยังไม่มาหรือหายไปบ้าง ปรากฏว่ามาครบกันหมดทุกคน จากนั้นทางทีมได้แจ้งว่าพรุ่งนี้เราจะมีการสรุปกันที่วัดบ้านกุดหิน ว่าจากการที่เราได้เดินสำรวจนิเวศน์ในป่าแล้วเราได้เห็นอะไรบ้าง

ในวันที่ 14 กันยายน ทุกคนก็มารวมกันที่วัดบ้านกุดหิน มีแม่ใหญ่บางส่วนที่ยังไม่กลับจากวัดก็เลยอยู่ร่วมต่อกับเราหลังจากที่มาครบกันทุกคนแล้วทางหัวหน้าโครงการได้ให้ตัวแทนที่ไปสำรวจทางดงบ้านน้อยได้มาเล่าให้ฟังว่าเห็นอะไรบ้างจากนั้นทางกลุ่มที่ไปสำรวจทางป่าดงบ้านน้อยได้ส่งตัวแทนมาเล่าให้ฟังว่า “พ่อใหญ่เพื่อนเล่าให้ฟังว่าสาเหตุที่เอ็นว่าดงบ้านน้อยเนื่องจากในสมัยก่อนได้เคยมีการตั้งหมู่บ้านเล็กๆ อยู่ในบริเวณป่านี้แต่เนื่องจากอยู่แล้วมีแต่ความเดือดร้อน อยู่ไม่ได้ผู้คนจึงพากันย้ายออกไปหมด จึงเรียกว่าดงบ้านน้อยจากที่เฮาได้ยั้งเบ็งป่าดงบ้านน้อยเฮากะได้เห็นว่าทางดินป่าได้มีการถางบุกรุกเพื่อเฮ็ดสวนบ้างส่วนมากกะสิเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจบักดีเป็นยูคาลิปตัส และตะกั่วกัน มันสำปะหลัง ป่าส่วนมากกะสิโล่งต้นไม้ใหญ่มีน้อยส่วนมากกะสิเป็นไม้พุ่ม ในส่วนที่เป็นเขตล้อมรั้วกะสิเริ่มแปนออกเรื่อยๆ เพราะเจ้าของที่เพิ่นบอกว่าสิถางปลูกมัน ดีกว่าปล่อยไว้รกบ่มีประโยชน์ สิ่งหนึ่งที่เฮาเห็นคือต้นสมุนไพรร แต่กะอยากฮักแล้ว ยามเห็นพวกพ่อใหญ่เพิ่นกะสิเอ็นพวกเฮาไปเบ็งจำเอาต้นมันเพื่อสิได้ใช้ประโยชน์สิได้ฮักกว่าสรรพคุณมันแก้หยัง พ่อใหญ่เพิ่นยังบอกว่าคนสมัยนี้บักใช้ดอกสมุนไพรมานะเก็บใช้ได้ป่วยกะมีตั้งแต่ชื้อยามากินซึ่งมันกะมีผลข้างเคียงส่วนสมุนไพรรเฮาปลอดภัยเพราะว่ามันบ่ได้ผ่านกรรมวิธีที่ทันสมัย เฮาได้สังเกตเห็นว่าเวลาเฮาขางเข้าไปในป่าสิความอุดมสมบูรณ์มันยังค่อนข้างหลายแต่ว่ารอบๆ ดินป่าทุกด้านได้

มีการบุกรุกหลายชิ้นเรื่อยๆ จากแต่ก่อนเป็นป่าทึบตอนนี้กะเห็นเป็นไร่มันสำปะหลัง กับไร่ยูคาเป็นๆ บ่มีเห็ดเกิด บ่มีสัตว์ป่า เนื่องจากการบ่มีความอุดมสมบูรณ์”

หลังจากนั้นก็มีการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสำรวจป๋ามาเสนอว่ามีอะไรบ้างที่พบทั้งสองป่าอย่างแรกที่พบคือเห็ด มี 21 ชนิดด้วยกันคือ เห็ดระโงก เห็ดก่อ เห็ดไค เห็ดปลวก เห็ดหนูหนูดำ เห็ดน้ำหมาก เห็ดมันปู เห็ดโจกโหลก เห็ดถ่าน เห็ดปลวกไก่อ้อย เห็ดเพ็ง เห็ดหน้าวัว เห็ดท่าพาน เห็ดตาโล่ เห็ดเกลือ เห็ดเผาะ เห็ดหวดแมว เห็ดซอน เห็ดบานคำ เห็ดอีตัน เห็ดหน้าแหล่

สัตว์ป่าที่พบและยังมีในป่ามี 11 ชนิด คือ กะรอก กะแต บ่าง พังพอน งูต่างๆ กะปอม แะ เหนหนู คูน นก

พืชอาหารและผักพื้นบ้านที่พบมี 24 ชนิดคือ มันนก มันน้ำ จี่เหล็ก ต้นกระโดน ผักเม็ก ผักด้้วหมาน้อย มันฮีบ กลอย มะม่วงป่า ต้นค้อ ต้นบักเลี่ยม บักกอก ต้นบก ยางป่า บักหวดข่า ต้นก่อ เล็บแมว ผิ่วน ขายข้าว ผอง ต้นหว่า หวาย

พืชสมุนไพรที่พบ มี 24 ชนิด คือ สามสิบกลีบ บักสัน ย่านาง สาบเสือ พลุช้าง มวยแดง ชะมัดต้องแล่ง ไล่คัน ขาคี ข่าป่า หวานั่ง อีทือ อีเต้อย เปราะป่า กระเจียว หมาน้อย สุนไฮ ส่องฟ้า เครือหางควาย หนามแท่ง ดอกกล้า สมอไทย ขามป้อม

สุดท้ายทุกคนก็ได้มาสรุปร่วมกันว่าไม่ว่าจะเป็นอาหาร สมุนไพรสัตว์ต่างๆเริ่มหายากเนื่องจากป่าขาดความอุดมสมบูรณ์จำนวนต้นไม้ลดลง เนื่องจากชาวบ้านเอง เนื่องจากการใช้วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป การมีเครื่องมือที่ทันสมัยในการหากิน รวมทั้งการหากินที่ไม่มีจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์และสิ่งที่ได้จากการเดินสำรวจป่าก็คือ

1. ได้รู้จักประวัติความเป็นมาของป่าชุมชน
2. ได้เห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงของป่าไม้อะไรจากการเดินสำรวจรวมทั้งการบอกเล่าจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน
3. ได้รู้จักสิ่งต่างๆที่อยู่ในป่า เช่นพืชผักที่กินได้ สมุนไพรที่ใช้รักษาโรค
4. รู้จักเห็ดที่สามารถกินได้
5. รู้จักเส้นทางในป่า และจุดต่างๆที่สำคัญ

หลังจากนั้นก็ได้มีการหาแนวทางที่จะอนุรักษ์ป่าและปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญและมีความห่วงใยที่จะฟื้นฟูป่าชุมชนให้กลับมาเหมือนเดิมดังนี้

1. ควรจะมีการปักแนวเขตในการอนุรักษ์ให้ชัดเจน
2. ควรมีกิจกรรมการปลูกป่าทดแทนในส่วนที่หายไป
3. คนในชุมชนต้องช่วยกันและตระหนักเห็นความสำคัญของป่าเพราะเป็นแหล่งอาหาร รายได้ ของคนในชุมชนเอง

กิจกรรมการศึกษาเกษตรกรรมต้นแบบที่ทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จ

วันที่ 5 ตุลาคม 2551

จำนวนผู้เข้าร่วม 40 คน

วัตถุประสงค์

- เพื่อให้เด็ก/เยาวชนได้เรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์สำเร็จ เพื่อปรับใช้ในระดับครัวเรือน

ทางทีมวิจัยได้แบ่งกลุ่มเด็กเป็น 4 กลุ่ม แล้วให้ทีมวิจัยเป็นพี่เลี้ยงกลุ่มละ 1 คน เพื่อที่จะแยกย้ายกันไปยังแปลงของเกษตรกรต้นแบบที่เราจะไปศึกษากันเพราะถ้าไปด้วยกันเรากลัวว่าจะเกิดการล่าช้าและคงไม่เสร็จ หลังจากนั้นเราก็แยกย้ายโดยมี กลุ่มที่ 1 มีพี่เลี้ยง คือ รัตนพร ไปศึกษาแปลงของพ่อ ทองอวน เทศไทย กลุ่มที่ 2 มีพี่เลี้ยงคือ ทิพย์สุดา ไปศึกษาแปลงของ พ่อ สุวิษ ชนาคูณ กลุ่มที่ 3 มีพี่เลี้ยง คือ อรพิน ทองน้อย ไปศึกษาแปลงของ พ่อ ดาวเรือง พืชผล และกลุ่มที่ 4 มีพี่เลี้ยงคือ พชรินทร์ ไปศึกษาแปลงพ่อ ถวิล พรหมวงศ์ โดยโจทย์ที่ได้ให้แต่ละกลุ่มไปศึกษาคือ

1. ท่านคิดอย่างไรจึงหันมาทำเกษตรอินทรีย์
2. ทำเกษตรอินทรีย์ได้อย่างไร
3. ก่อนที่จะมาทำเกษตรอินทรีย์ชีวิตความเป็นอยู่เป็นอย่างไร
4. หลังทำเกษตรอินทรีย์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
5. หลักสำคัญของเกษตรอินทรีย์คืออะไร
6. สิ่งที่ยากบอกต่อหลังจากที่ทำเกษตรอินทรีย์มาจนประสบความสำเร็จ

ทางทีมวิจัยได้กำหนดเวลาที่จะไปศึกษาว่า เวลา 12.00 น.ทุกคนต้องกลับมารวมตัวกันที่อาศรมเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกเพื่อที่จะมารับประทานอาหารและหลังจากนั้นก็ให้นำเสนอสิ่งที่กลุ่มตัวเองได้ไปศึกษามา หลังจากทีกลับจากไปศึกษาแปลงเกษตรกรรมต้นแบบแล้วในช่วงบ่ายก็ได้มีการส่งตัวแทนไปเล่าให้เพื่อนฟังว่ากลุ่มของตนเองไปศึกษามาได้ความรู้อะไรมาบ้าง กลุ่มที่ 1 ได้ไปศึกษาแปลงของพ่อทองอวน เทศไทย มีเด็กชายชรตน์ออกมาเล่าให้เพื่อนฟังว่า “ในตอนแรกพ่อใหญ่ก็ได้พาพวกเราไปเดินดูรอบๆแปลงก่อน พวกเราก็ได้เดินดูแปลงนา สระน้ำ มีพืชหลายอย่าง ของกินในแปลงก็เยอะ พ่อใหญ่ได้ปลูกต้นไม้ไว้เต็มทีนา มีแทบทุกชนิด จะได้ไม่ต้องไปขอคนอื่น และไม่ต้องซื้อ เปลืองเงินในกระเป๋า พ่อใหญ่บอก หลังจากทีเดินดูแปลงแล้วก็มานั่งรวมกันใต้ถุนบ้าน พ่อใหญ่ก็ได้เล่าประวัติความเป็นมาตั้งแต่พ่อใหญ่ทำเกษตรอินทรีย์ในครั้งแรกๆให้ฟังว่า

“ตั้งแต่สมัยแต่พ่อแต่แม่เขาพื้นเฮ็ดนาพื้นบ่ได้หาซื้อปุ๋ยดอกพื้นมีแต่เลี้ยงวัวเลี้ยงควายแล้วเอาขี้มันมาเฮ็ดเป็นปุ๋ยใส่ना คนสมัยนั้นมันตั้งแต่พากันแล่นไปซื้อปุ๋ย ข้างบ่งามแน่ไปซื้อปุ๋ยมาใส่ เสียเงินเสียทองโดยใช่เหตุ แต่ก่อนพ่อใหญ่กะใส่คือกัน ใส่คือหมูพื้นนั้นแหละ แต่ว่าเดี๋ยวนี้พ่อใหญ่บ่ใส่ เฮ็ดนาอินทรีย์มาตั้งแต่ปี 2538 นับเบ็งกะสิบกว่าปี ตอนแรกกะมีนักส่งเสริมมาจากกรุงเทพฯ มาชวนพ่อเฮ็ดพ่อกะบ่อยาก

เชื่อดอกในตอนแรก กะเฮ็ดเบิ่งว่ามันแมนคือเขาว่าอีหลีบ้อ หลังจากนั้นกะเขาใส่ปุ๋ย ใส่ตั้งแต่ปุ๋ยคอก ทางหัวหน้าที่เพิ่มมาส่งเสริมเพิ่มกะพาเฮ็ดปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ เอาในถั่วมาให้ปลูกเพื่อปรับปรุงดินในปีแรกๆมันเป็นปีที่เปลี่ยนแปลงใหม่ๆข้าวกะบ่งามจนว่าสิบ่ได้กินข้าว เขาเอาใจวัดเอา บ่ได้กินกะให้มันสู้ไป หลังจากนั้นมาข้าวกะเริ่มงามเพาะว่าดินมันเริ่มดีขึ้นเรื่อยๆ ได้ขายข้าวคือหมู่อีกกัน จากนั้นพ่อกะเฮ็ดมาเรื่อยๆ มีการปลูกต้นไม้ ปลูกสมุนไพร ปลูกผัก ไว้กินเอง เขาปลูกแบบปลอดสารเคมี ปลูกเองกินเอง เขาบ่ย้านว่าสิได้กินสารเคมี โรคภัยกะบ่ค่อยมี บ่ค่อยได้ไปโรงพยาบาลคือแต่ก่อน แต่ก่อน เดี่ยวเป็นหวัด เดี่ยวปวดหัว เดี่ยวเป็นไข้ ตั้งแต่หัวานปุ๋ยอยู่พุนฮอดยามหน้าฝนมา ขาเปื่อย ดินเปื่อยบ่เซาจักเทื่อ ตั้งแต่มาเฮ็ดอินทรีย์กะบ่เป็นจักเทื่อ การที่เฮาสื่ออยู่รอดในมือหน้าพอใหญ่ว่าเฮาต้องรู้จักการพึ่งเจ้าของเอง แนวเฮาเฮ็ดได้เฮากะบ่ต้องไปซื้อเขา ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก พวกที่อาศัยพึ่งข้างนอกหลายๆนั้นหละสิอยู่บ่ได้ ตั้งแต่เฮ็ดอินทรีย์มาพอใหญ่กะเริ่มมีของกินหลายขึ้น โรคภัยกะบ่ค่อยมี จิตใจกะเบิกบาน อยู่ช้าเฮาอยู่พอใหญ่เฮ็ดมาจนว่าตอนนี้ทางข้างนอกเขากะมาติดต่อพอใหญ่ไปเป็นวิทยากรอยู่หลายหม่อง”

หลังจากที่เด็กชายชรัตน์เล่าให้เพื่อนๆฟังจบทุกคนก็ตบมือให้ ทางทีมวิจัยจึงได้ให้ทางกลุ่มที่2 ที่ไปศึกษาแปลงของพ่อสุวิข ส่งตัวแทนมาเล่าให้เพื่อนฟังว่าได้อะไรมาบ้าง ทางด้านกลุ่มที่2 ได้ให้เด็กหญิงรัตนเป็นคนเล่าให้เพื่อนฟัง “พวกหนูได้ไปศึกษาแปลงของพ่อสุวิข ตอนแรกก็ได้เดินดูรอบๆแปลงพ่อสุวิชก่อนเพราะรอพ่อสุวิขทำธุระ เราเห็นแปลงนา แปลงผักที่แม่บ้านพ่อสุวิชปลูกไว้ เห็นบ่อเลี้ยงกบ เห็นต้นไม้ตามคันนาที่พ่อแกปลูกไว้ หลังจากพ่อสุวิชได้เสร็จธุระก็ได้พาพวกเราเดินไปดูรอบๆแปลงพร้อมทั้งพูดความเป็นมาตั้งแต่สมัยทำเกษตรอินทรีย์ครั้งแรกให้พวกเราฟัง

“หลังจากที่พ่อหันมาเฮ็ดเกษตรอินทรีย์ได้ 10 ปีแล้ว ชีวิตความเป็นอยู่กะคือจั่งดีขึ้น ก็ว่า หนึ่งละรายจ่ายในการซื้อปุ๋ยเคมีกะมี เพราะว่าเฮาหันมาเฮ็ดปุ๋ยใช้เอง ใช้ของที่เฮามีให้เป็นประโยชน์ แต่ก่อนนี้เฮาบ่ทันได้คิดว่าเฮากะมีแนวคิดโดยบ่ต้องซื้อเขา พ่อก็ได้เริ่มปลูกผัก ปลูกต้นไม้ มีทั้งไม้ใช้สอย ไม้ผล ที่ลูกๆเห็นตามคันนา กะเริ่มมีแนวกินหลายขึ้นเรื่อยๆ เฮากินของที่เฮาปลูกเองเฮากะบ่ต้องเสี่ยงกับสารเคมีที่ปนเปื้อนมา ข้อสำคัญที่พ่อหันมาเฮ็ดอินทรีย์กะย้อนว่าสู่มือนี่โรคภัยไข้เจ็บมันหลายซึ่งสาเหตุหนึ่งที่เฮ็ดให้เกิดกะคือสารเคมีต่างๆที่ปนเปื้อนบ่ว่าสิเป็นทางเฮากิน เฮาจับเฮาบายมัน สุดคมหายใจเฮากลับมัน ตั้งแต่แมลงสิ่งมีชีวิตคือกันกับเฮามันยังตาย คิดเบิ่งว่าคนกะเป็นสิ่งมีชีวิตคือกัน ก่อนพ่อสิเฮ็ดมาได้จนขนาดนี้ที่แรกพ่อกะได้ไปเรียนรู้มาจากหลายหม่อง จะได้นำมาเฮ็ดในแปลงของพ่อเอง เทคนิค ขั้นตอนวิธีการต่างๆ ที่พึ่งตนเอง ลดการพึ่งปัจจัยภายนอก ตอนนี้กะคิดว่ามีความสุขในชีวิตระดับหนึ่งเหลือวไปทางทุ่งนาจะเห็นแต่ต้นไม้ เหลือวเห็นของอยากของกินหลังจากที่แต่ก่อนสิมีตั้งแต่ทุ่งโล่งๆแห้งๆ คนกะอยู่บ้านบ่แก่นนา”

หลังจากที่พ่อเฟ้นเว้าให้ฟังแล้วเพิ่มกะถามว่ามีไผ่สงสัยถามยังบ่ ทุกคนเงิบไม่มีใครถามเราก็ทุกคนก็เลยกล่าวขอบคุณพ่อสุวิขที่ได้ให้ความรู้และได้ให้เราศึกษาเรียนรู้ในแปลงแล้วเดินทางกลับ

หลังจากกลุ่มที่ 2 ได้เล่าให้เพื่อนฟังจบแล้วทางทีมได้ปล่อยให้เด็กๆ ไปพักผ่อนน้ำ เข้าห้องน้ำ 15 นาที และให้กลับมาฟังที่เดิมเพื่อที่จะฟังกลุ่มที่ 3 มาเล่าให้ฟังต่อ โดยกลุ่มได้ให้ เด็กชาย สนุก มาเล่าให้เพื่อนฟัง หลังจากที่ไปศึกษาแปลงเกษตรอินทรีย์ของ พ่อ ดาวเรือง พืชผล ซึ่งเด็กชายสนุกได้ให้ฟังว่า “กลุ่มของพวกผมได้ไปดูแปลงของพ่อ ดาวเรือง ตอนแรกพ่อดาวเรืองได้ถามว่าพวกมันมาอีหยัง พวกผมเลยตอบว่า มาเบ่งแปลงเกษตรอินทรีย์ที่พ่อเฮ็ดมาและอยากมาเรียนรู้ว่า พ่อดาวเรืองได้ถามอีกว่าเรียนรู้เรื่องหยัง เด็กชายกล้าได้ตอบว่า อยากรู้ว่าพ่อเฮ็ดเกษตรอินทรีย์มานานละบ้อ แล้วเป็นหยังคือเฮ็ดมันดีจังได้ หลังจากนั้นพ่อดาวเรืองกะว่าให้เฮาฟังว่า “อยู่นี้ผู้ใดอยากเจ็บป่วย ผู้ใดอยากกินสารเคมี มีอยู่บ้อ คงสิมีดอกเนาะ เฮาเกิดมาได้อยู่หม่องนี้ถือว่าดีหลายเดิบ เพราะว่าแถวบ้านเฮาสิบค้อยมีการใช้สารเคมีปานได้ มีเนกะสิเป็นพวกป่วยเคมี ส่วนพวกยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า กะมีบค้อยหลาย บางพื้นที่เฮาสังเกตว่าได้กลิ่นเหม็นเวลาเฮาขี่รถผ่านไป แสดงว่าพื้นที่หม่องนั้นมีการใช้กันอย่างหลาย อยากถามก่อนว่า ตอนนีพ่แม่ผู้ใดเฮ็ดเกษตรอินทรีย์แน่ มีหลายคนที่ยกมือ เกษตรอินทรีย์กะคือ การเฮ็ดเกษตรโดยบใช้สารเคมีใดๆทั้งสิ้น บ่ว่าสิเป็นป่วย ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง หรือสารเคมีต่างๆ ส่วนสิ่งที่ใช้ได้กะสิเป็นฟุ่น ปุ๋ยคอก จี๊ว จี๊วขย บ้านเฮา ปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ ที่เฮาเฮ็ดเอาเอง อยู่แปลงของพ่กะได้เฮ็ดอินทรีย์มาเป็นเกือบ 10 ปี ในปีแรกๆกะข้านบได้กินข้าว ผู้เฒ่ากะจ่มว่ามันพอกันเฮ็ดอีหยังข้ากะบงาม ดั้นแดงปานไฟ ตอนแรกกะทำใจเอา หลังจากนั้นปีต่อๆมา ดินก็เริ่มดีขึ้น ข้าวก็เริ่มงามเรื่อยมา เมื่อเทียบกับแปลงนาข้างๆกันที่ทำเคมี เวลาใส่ปุ๋ยข้าวกัจะเขียวงามแต่ไม่นานหลังจากหมดฤทธิ์สารเคมีดินข้าวกัเริ่มเหลืองไม่งามเหมือนใส่ปุ๋ยแรกๆ อีกอย่างหนึ่งกะคือว่า กบ เขียด ปู ปลากะแก่นนา เพราะว่ามันบมีสารเคมี ปลุกผักกะบต้องข้านเก็บกินโลด สิ่งที่สำคัญที่สุดคือเฮาเฮ็ดแล้วมันปลอดภัยกับตัวเฮาเอง เฮาบต้องเสียเงินไปซื้อปุ๋ยในราคาแพงๆ รายจ่ายในครอบครัวของเฮากะลดลง เพราะเฮากินของที่อยู่แปลงเฮา” หลังจากนั้นเฮากะได้ไปเบ่งรอบๆแปลงของพ่อดาวเรือง เฮากะได้เห็นต้นไม้ที่เพิ่นปลูกไว้ เห็นบ่อเลี้ยงปลา โรงเห็ด เห็นสภาพนิเวศน์รอบๆแปลง หลังจากนั้นพวกผมกะได้กล่าวขอบคุณที่เพิ่นได้ให้เฮาไปศึกษาแปลงเกษตรอินทรีย์ของเพิ่น แล้วพวกผมกะได้พากันกลับ

หลังจากที่นำเสนอเสร็จทุกกลุ่มแล้วทีมวิจัยและเด็กๆก็ได้ช่วยกันสรุปว่าที่มทำกิจกรรมในวันนี้ได้อะไรมาบ้าง

1. ได้รู้จักว่าการทำเกษตรอินทรีย์มีข้อดีอย่างไรบ้าง
2. ได้รู้จักแนวทางการใช้ชีวิตที่ตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก
3. ได้เห็นรูปแบบแปลงเกษตรอินทรีย์ได้เห็นสภาพนิเวศน์รอบๆแปลงที่มีความหลากหลาย
4. ได้รู้จักแนวทางที่จะนำไปสู่การทำเกษตรอินทรีย์
5. ได้รู้ว่าการทำเกษตรในสมัยก่อนเป็นอย่างไรแตกต่างกับปัจจุบันอย่างไร

ตัวอย่างเกษตรกรต้นแบบในชุมชนที่ทำเกษตรอินทรีย์ประสบความสำเร็จที่เยาวชนไปศึกษา

ครอบครัวนายทองหล่อ ขวัญทอง

ข้อมูลทั่วไปของครอบครัวนายทองหล่อ ขวัญทอง

ที่อยู่ บ้านคำม่วงไข่ ตำบลโนนเปือย อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

สมาชิกในครัวเรือน จำนวน 6 คน แรงงานในแปลงเกษตรกรรมยั่งยืน 3 คน

วิถีชีวิตและระบบการผลิตเดิมก่อนเข้าสู่ระบบการผลิตแบบอินทรีย์

เดิมครอบครัวนายทองหล่อทำนาเพียงอย่างเดียว มีพื้นที่ที่ลักษณะเป็นลุ่มๆดอนๆ ระบบทางการเกษตรกรรมยังมีไม่มาก ไม่มีความหลายในแปลง ยังมีการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก คือ ปุ๋ยเคมี อาหารการกินยังพึ่งจากภายนอก

การถือครองที่ดิน

ครอบครัวนายทองหล่อมีพื้นที่ในการทำเกษตร 6 แปลง รวมเป็นพื้นที่ 44 ไร่

จุดเปลี่ยนที่เข้าสู่ระบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์และเกษตรกรรมยั่งยืน

นายทองหล่อประสบปัญหาในการทำนา คือ ต้นทุนในการผลิตสูงเพราะใช้ปุ๋ยเคมี ราคาผลผลิตต่ำ ครอบครัวนายทองหล่อจึงตระหนักในเรื่องนี้มาตลอด และได้คิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ตัวเองได้ประสบอยู่เพื่อที่จะลดต้นทุนในการผลิตและมีแนวคิดที่จะพึ่งตนเองเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายและพึ่งพิงภายนอกที่สามารถหาทดแทนกันได้จนกระทั่งตัดสินใจเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตใหม่ เริ่มทำเป็นแบบผสมผสานโดยในช่วงแรกได้มีโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยภูมินิเวศน์ยโสธร ได้เข้ามาให้ความรู้และวิธีการทำปุ๋ยหมัก การเลี้ยงสัตว์ การขยายพันธุ์พืช ตนเองมีโอกาสเข้าร่วมอบรมและไปศึกษาดูงานจึงเกิดความสนใจและนำกลับไปพัฒนาแปลงเกษตรของตนเองให้ดีขึ้น

นิเวศน์รอบแปลงเกษตร

หลังจากตัดสินใจเปลี่ยนแปลงตัวเองมาเข้าสู่ระบบอินทรีย์และเกษตรแบบผสมผสานก็ได้มีโอกาสเข้าไปเรียนรู้ในหลายๆอย่างจากโครงการต่างๆไม่ว่าจะเป็นทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น การทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมัก เรื่องสมุนไพร การเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เทคนิควิธีการต่างๆในการทำเกษตรแบบผสมผสานและได้นำความรู้ที่ไปศึกษามานำมาลงมือทำในแปลงเกษตรของตัวเองเริ่มจากการปรับพื้นที่ ขุดสระเพื่อให้มีน้ำอย่างเพียงพอ และลงพวกไม้ผล ไม้ใช้สอย สมุนไพร รวมทั้งมีการปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อบริโภคในครัวเรือน และมีการจำหน่ายบ้าง มีการเลี้ยงวัว โดยมูลวัวที่ได้ก็จะนำมาหมักเป็นปุ๋ยผสมกับเกลบใบไม้มาลงใส่ในแปลงแทนปุ๋ยเคมี

วิถีชีวิตในระบบเกษตรอินทรีย์และเกษตรกรรมยั่งยืน

ปัจจุบันครอบครัวนายทองหล่อ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมีอาหารการกินที่สมบูรณ์มีรายได้เสริมต้นทุนการผลิตลดลง จึงทำให้มีรายได้จากการขายผลผลิตเพิ่มมากขึ้น คือ ขายข้าวอินทรีย์ พืชผัก ไม้ผลที่มีอยู่แปลง ไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมี ครอบครัวนายทองหล่อจะนำมูลสัตว์เลี้ยง มาทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอกมาบำรุงดินไม้ทำให้ระบบการผลิตดีขึ้น “หลังจากที่หันมาทำเกษตรอินทรีย์และทำแบบเกษตรกรรมยั่งยืนหรือพึ่งตนเองชีวิตความเป็นอยู่ก็ดีขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหารการกินก็ได้ซื้อเขากินจากภายนอกไม่ต้องไปยื่นส้อมตามท้ายรถขายกับข้าวว่าวันนี้เขามีอะไรมาขายบ้างทำให้ค่าใช้จ่ายในเรื่องนี้ลดลง มีอะไรในแปลงก็จะเก็บมาทำกินเป็นกับข้าว เราปลูกเองกินเองไม่ต้องกังวลว่าจะได้กินสารพิษ สารเคมี เหมือนกับซื้อเขามา สารพิษก็ไม่ได้สะสมในร่างกายเรา ในเรื่องของสุขภาพก็ดีขึ้นมากเห็นได้จากแม่บ้านแต่ก่อนต้องเที่ยวไปหาหมอบ่อยเป็นออๆแอดๆแต่ทุกวันนี้แทบจะไม่ได้ไป ถ้าเราเป็นไข้หวัดนิดหน่อยเราก็เก็บยาสมุนไพรที่เราปลูกเอาไว้มากิน ทุกวันนี้อยู่กันแบบง่ายๆมีอะไรทำก็ทำไปเรื่อยๆต้นไม้ที่ปลูกไว้ก็ออกดอกออกผลมีความหลากหลายในแปลง ข้าวเราก็มีกิน ผลไม้เราก็มีกิน ผักเราก็มีกิน ไม่เหมือนแต่ก่อนเราผลิตข้าวเพียงอย่างเดียวเราต้องขายข้าวแล้วไปซื้อผักผลไม้ที่เราไม่มีซื้อกับข้าวบ้างแต่ทุกวันนี้ไม่ต้องพึ่งปัจจัยจากภายนอกมาก ผักเราก็มีกิน ผลไม้เราก็มีกินถึงจะมีไม้ครบทุกชนิด ปลาในสระก็มี ปุ๋ยเราก็ใช้ปุ๋ยคอก และปุ๋ยพืชสดเพื่อปรับปรุงบำรุงดิน หลักการทำเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญก็ต้องบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ สัตว์ต่างๆ กบ เขียด ปลา แมลง จะส่งเสียงร้องในตอนเย็นในนาข้าวดังสนั่นเมื่อเทียบกับแปลงนาข้างๆที่เป็นแปลงเคมีแทบจะไม่มีเลย คงเป็นเพราะว่ามันก็ลงขอบอะไรที่เป็นธรรมชาติไม่เป็นอันตรายมันคงกลัวตายเหมือนกัน มันจึงมาอาศัยในที่ปลอดภัย สมัยที่พ่อยังเป็นเด็กๆ ไปหาปลาไม่หายากเหมือนในทุกวันนี้ มีแต่ปลา มันจะกระโดดขึ้นมาใส่ช่องเอง มันมีมากขนาดนั้น ทุกวันนี้มันหายากมันคงจะเป็นเพราะโดนสารเคมีบ้างจึงพากันอพยพหนีไปอีกอย่างคนในปัจจุบันไม่มีสำนึกที่จะอนุรักษ์ยิ่งหาได้มากเท่าไรยิ่งดีจึงทำให้สัตว์บางชนิดสูญพันธุ์ไป”

ครอบครัวนายเนาว์ ประทุมวัน

ข้อมูลทั่วไป

อยู่ที่ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

มีสมาชิกในครัวเรือน 3 คน แรงงานในแปลงเกษตรกรรม 3 คน

วิถีชีวิตและระบบการผลิตเดิมก่อนการทำเกษตรอินทรีย์

เดิมครอบครัวนายเนาว์ทำนา มีลักษณะแปลงเกษตรเป็นพื้นที่ดอน ระบบการผลิตยังมีไม่มากนัก ยังพึ่งปัจจัยจากภายนอก คือ ปุ๋ยเคมี นอกจากการทำนา ยังปลูกพืชผักสวนครัว ไร่บริโกคในครัวเรือน จากประสบการณ์ที่ทำเกษตรมานาน ครอบครัวนายเนาว์ต้องการที่พัฒนาทางการเกษตรให้มีความหลากหลาย มีความปลอดภัยและเป็นธรรมชาติ และมีผลผลิตไว้บริโภคในครัวเรือน แต่ยังขาดในเรื่องของเงินทุน

การถือครองที่ดิน

ครอบครัวนายเนาว์ มีพื้นที่ในการทำเกษตร 1 แปลง รวมพื้นที่ทั้งหมด 35 ไร่

จุดเปลี่ยนที่เข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

นายเนาว์ มีความต้องการที่จะพัฒนาทางการเกษตรให้มีผลผลิตเพิ่มและมีความหลากหลาย ในพื้นที่ของตนมากยิ่งขึ้น หลังจากที่ได้ไปศึกษาดูงานจากที่ต่าง ๆ มาแนะนำในการทำเกษตรอินทรีย์ และมีโครงการต่างๆ ได้เข้ามาให้ความรู้และแนะนำวิธีการใหม่ ๆ ในการทำการเกษตรและสนับสนุนในด้านปัจจัยการผลิต จึงทำให้ตนเกิดความสนใจอยากทำและเข้าสมัครทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งนายเนาว์ คิดว่าจะเป็นแนวทางในการทำการเกษตรที่ทำให้ครอบครัวมีชีวิตดีขึ้น “แต่ก่อนพ่อจะเฝ้านาใส่ปุ๋ยคือกัน ต้องซื้อปุ๋ยที่ราคาแพงมาใส่ เพราะอยากได้ข้าวหลาย บ่เคยคิดถึงความปลอดภัยแนวได้เขาว่าดีก็ซื้อมาใส่ หลังจากที่มีโครงการต่าง ๆ มาให้ความรู้เกี่ยวกับการเฝ้าเกษตรอินทรีย์ เพิ่นได้มาว่าเกี่ยวกับเรื่องอันตรายจากการใช้

ปู่เคมี สารเคมี กระเริ่มต้น ข่าน ตอนแรกกะคิดว่ามันแมนคือเพื่อนเว้าอีหลีบ้อ จากนั้นกะเริ่มได้เห็นมาเรื่อยๆ ว่าสารเคมีมันมีอันตราย ตั้งแต่เอามาใส่หญ้ามันยังตาย เอามาฆ่าหนอน หนอนยังตาย คนลืบตายบ้อ”

หลังจากที่เข้ามาทำเกษตรอินทรีย์ นายเนาได้เข้าร่วมฝึกอบรมการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ ทักษะ แนวทางที่จะนำไปปฏิบัติจริงในพื้นที่และได้รับการสนับสนุนพันธุ์สัตว์ใหญ่ (ควาย) พันธุ์สัตว์เล็ก (ปลา) พันธุ์พืช มีมะนาว มะปราง ละมุด ฯลฯ ปรับพื้นที่แปลงเกษตรให้สม่ำเสมอ การพัฒนาแหล่งน้ำ (สระน้ำ) และระบบน้ำ เพื่อใช้ในการทำการเกษตร

ความหลากหลายในแปลง

ปัจจุบันครอบครัวนายเนา มีพืชผัก ไม้ผล ปลา ไก่ ไข่บริเวณในครัวเรือน หรือจากการบริโภค ก็นำไปขายให้กับคนในชุมชน ทำให้มีรายได้เสริม ต้นทุนการผลิตก็ลดลง การขายผลผลิตเพิ่มมากขึ้น ครอบครัวมีความสุขและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

นายเนาประสบปัญหาในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนคือ แหล่งน้ำยังไม่เพียงพอต่อการเกษตร น้ำที่กักเก็บไว้ในสระน้ำ ใช้ไม่ได้ตลอดทั้งปี

ครอบครัว นายบุญทอง สุวรรณเพชร

ข้อมูลทั่วไป

ที่อยู่ บ้าน โนนยาง ตำบลท่าแมด อ.กุฉินทรี จ.ยโสธร

มีสมาชิกในครัวเรือน จำนวน 3 คน แรงงานในการทำเกษตรยั่งยืน 2 คน

วิถีชีวิต และระบบการผลิตเดิมก่อนการทำเกษตรอินทรีย์

ก่อนที่จะเริ่มทำเกษตรกรรมยั่งยืน ครอบครัวของนายบุญทอง ได้ทำนา ใช้ปุ๋ยเคมีมาตลอด แปลงนาเล็กๆ คันนาเล็กๆ อาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียวในการทำนา ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนจากการทำนาเคมี มาเป็นการทำนาแบบปลอดสารพิษ นอกจากงานด้านการเกษตร นายบุญทอง ยังเป็นสมาชิกของสหกรณ์ เป็นสมาชิกของกลุ่มปลอดสารพิษ เป็นสมาชิกกลุ่มเงินล้าน และเป็นสมาชิกของกลุ่มผู้เลี้ยงสุกร อีกด้วย ทุกปีจะมีการกู้เงินจากกองทุนหรือกลุ่มต่างๆ เพื่อที่จะนำมาใช้จ่าย รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการทำเกษตร ไม่ว่าจะเป็นค่าน้ำมัน ค่าปุ๋ยเคมี ปัจจัยภายนอกต่างๆ

การถือครองที่ดิน

ครอบครัวบุญทอง สุวรรณเพชร มีพื้นที่ทั้งหมด 2 แปลง รวมทั้งหมด จำนวน 21 ไร่

จุดเปลี่ยนที่เข้าสู่ระบบการเกษตรอินทรีย์

ก่อนที่จะเริ่มทำเกษตรกรรมยั่งยืน ครอบครัวบุญทอง สุวรรณเพชร ได้ทำนาและทำสวนแต่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ค่าปุ๋ยก็สูงขึ้นตามลำดับ ทำให้เหมือนกับว่าขายข้าวพอใช้กับหนี้ค่าปุ๋ยเคมี อาศัยน้ำฝนอย่างเดียวในการทำนา ปีไหนฝนดีก็โชคดีได้ผลผลิตมาก แรงบันดาลใจที่ทำให้หันเหตัวเองมาทำเกษตรยั่งยืนคือ จะได้บริโภคอาหารที่ดี ปลอดภัยจากสารพิษ สุขภาพก็จะปลอดภัยสบายใจในเรื่องของการบริโภค สุขภาพร่างกายจะดีขึ้น จึงหันมาสนใจการทำเกษตรกรรมแบบอินทรีย์อย่างจริงจัง ซึ่งพ่อบุญทองได้เล่าให้เราฟังว่า “แต่ก่อนที่พ่อเสียดเกษตรอินทรีย์ พ่อจะได้เห็นปัญหาหลายอย่างเกิดขึ้นกับครอบครัว บ่ว่าเป็นเรื่องสุขภาพ คนในครอบครัวจะเจ็บป่วยบ่อย ต้องเข้าโรงพยาบาลเป็นประจำ เป็นหนี้เป็นสินเนื่องจากว่า ต้องยืมเงินมาใช้จ่ายในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายลูกๆ เรียนหนังสือ รวมทั้งค่าใช้จ่ายทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นค่าปุ๋ยเคมี ค่าจ้างแรงงานในแปลง จนบ่จักสิทธิทางออกจั่งได้ จนได้มีโครงการกับมีนักพัฒนามาให้ความรู้เกี่ยวกับการเสียดเกษตรอินทรีย์กะเลยมีความสนใจ กับคิดว่ามันน่าจะเป็นแนวทางที่ดีเพราะว่าเฮาบ่ค่อยได้ใช้ปัจจัยจากข้างนอก หันมาใช้ปุ๋ยคอกจี้วัวจี้ควายคือตั้งแต่สมัยพ่อ-แม่พาเสียด

หลังจากนั้นก็เริ่มมีของกินในแปลงไม่ต้องเลี้ยงกับสารเคมีตามตลาดข้างนอก ปัญหาทางด้านสุขภาพจะเริ่มลดลง นี่สินกะค่อยๆลดเพราะว่าเฮาปลูกได้ซื้ออียัง กินของที่เฮาปลูกในแปลง”

นายบุญทอง สุวรรณเพชร ได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ เช่น อบรมแนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน การแลกเปลี่ยนพันธกรรมพื้นบ้าน ส่วนกิจกรรมที่ได้รับสนับสนุนจากโครงการต่างๆ ในตอนแรกคือ การพัฒนาแหล่งน้ำ (สระน้ำ) เพื่อร์ดต้นไม้ พืชผักและเลี้ยงสัตว์ ปรับพื้นที่เพื่อปรับสภาพพื้นที่ให้สม่ำเสมอ สามารถปลูกต้นไม้ตามคันคูได้ และยังได้รับสนับสนุนพันธุ์สัตว์ เพื่อจะได้มูลมาใส่ในแปลงเกษตรและขยายพันธุ์สัตว์เลี้ยงต่อไป ปัจจุบันมีความหลากหลายภายในแปลง มีสระน้ำ มีต้นไม้ตามคันนา ไม่ว่าจะเป็นไม้ผล พืชผักสวนครัว มีการเลี้ยงปลาในสระ เพื่อเป็นรายได้ให้กับครัวเรือน

ความหลากหลายในแปลง

ครอบครัวบุญทอง สุวรรณเพชร มีข้าวพอกินตลอดปี พืชผักที่มีอยู่ในแปลงที่ปลูกตามฤดูกาลไว้บริโภค เช่น หอม กระเทียม ผักชี ผักกาด พริก มะเขือ แตงกวา แตงโม ฟักทอง มะเขือเทศ ฟัก ฯลฯ ส่วนพืชผักที่มีกินตลอดปี เช่น ข่า ตะไคร้ พริก และไม้ผลที่ให้ผลผลิตแล้ว คือ มะม่วง มะขาม ไม้ผลที่ยังไม่ให้ผลผลิตคือ มะม่วง มะขาม กระท้อน มะพร้าว สัตว์เลี้ยงที่ใช้เป็นอาหารของครอบครัว เช่น ไก่ ปลา ปัจจุบันรายจ่ายเรื่องอาหารลดลงได้มาก ได้กินอาหารที่ปลอดภัย ไม่มีสารพิษ ดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย

ปัญหา อุปสรรคในการทำการเกษตรกรรมยั่งยืน

แรงงานไม่เพียงพอ ทำให้การพัฒนาแปลงเกษตรเป็นไปได้ช้า

ครอบครัว นาย บุญมา ไชยจันทร์

ข้อมูลทั่วไป

ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

มีสมาชิกในครัวเรือน จำนวน 5 คน แรงงานในแปลงเกษตรกรรมยั่งยืน 5 คน

วิถีชีวิตและระบบการผลิตเดิมก่อนการทำเกษตรอินทรีย์

เดิมครอบครัวนายบุญมา ทำนาเพียงอย่างเดียว เป็นพื้นที่ลาดเอียง แปลงนาเป็น แปลงเล็ก กันนาเล็ก พื้นที่ไม่สม่ำเสมอ ระบบการผลิตในแปลงยังมีความหลากหลายไม่มากนัก ยังมีการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมี

การถือครองที่ดิน

ครอบครัวนายบุญมามีพื้นที่ในการทำเกษตร 2 แปลงรวมพื้นที่ทั้งหมด 28 ไร่

จุดเปลี่ยนที่เข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์

ครอบครัวนายบุญมาประสบปัญหาในการทำเกษตร ต้นทุนการผลิตสูง เพราะต้องใช้ปุ๋ยเคมี ราคาผลผลิตต่ำ หลังจากที่ได้ความรู้วิธีการใหม่ ๆ ในการทำการเกษตรอินทรีย์ คือ การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และได้มีโอกาสเข้าร่วมโครงการต่างๆในการอบรมและไปศึกษาดูงานจึงเกิดความสนใจและคิดว่าน่าจะเป็นแนวทางใหม่ในการทำการเกษตรกรรมที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น พ่อบุญจันทร์ได้เล่าว่า “เฮ็ดนามาก็ประสบปัญหาในเรื่องต้นทุนในการเฮ็ดนาสูงขึ้นเรื่อยๆ แต่ก่อนใส่ปุ๋ยเคมีดินเสียก็ต้องซื้อเพิ่มขึ้นทุกปีเงินกะบ่มีกะต้องไปหาขี้มามา สุขภาพกายก็แย่ สุขภาพจิตใจก็แย่ เนื่องจากต้องคิดหาแหล่งเงิน นอนก็ไม่ค่อยหลับ หลังจากที่ได้เข้าอบรมในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ก็สนใจและคิดว่าเป็นแนวทางที่ดีสามารถพึ่งตนเอง หลังจากที่ได้ตัดสินใจเข้าร่วมการทำเกษตรอินทรีย์ ก็ได้เริ่มปลูกพืชผักผลไม้ เลี้ยงปลาในบ่อ ทุกวันนี้ก็ไม่ได้ซื้ออาหารจากข้างนอกทำให้ลดรายจ่ายและไม่ต้องเสี่ยงกับสารเคมีปนเปื้อน ส่วนของที่เหลือกินจากแปลงก็สามารถนำไปขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ทุกวันนี้กะนอนหลับดี บ่ต้องคิดหาหม่องยืมเงิน ค่าใช้จ่ายกะลดลงบ่ได้เสียเงินซื้อปุ๋ยกะสอบละเป็นพันให้เปลืองเงินโดยบ่เกิดประโยชน์”

สภาพนิเวศรอบๆแปลง

หลังจากที่เข้าสมัครเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์ โดยนายบุญมา เข้าร่วมฝึกอบรมการทำปุ๋ยหมัก การเลี้ยงสัตว์ และได้นำความรู้มาปรับใช้กับแปลงของตนเอง ทำให้ลดต้นทุนการผลิตของครัวเรือน ไม่ต้องพึ่งปุ๋ยเคมีทำให้มีเงินเก็บไว้เป็นทุนการผลิต และยังได้รับการสนับสนุนพันธุ์สัตว์ (วัว) เพื่อเอามาขยายพันธุ์ ปรับพื้นที่ พัฒนาแหล่งน้ำ และระบบน้ำ จากหลายโครงการที่ยื่นมือเข้ามาช่วย เพื่อใช้ในการเกษตรกรรมยั่งยืนให้สมบูรณ์ขึ้น

ความหลากหลายในแปลง

ปัจจุบันครอบครัวนายบุญมา แปลงมีความหลากหลายเพิ่มขึ้น มีการปลูกไม้ผลเพิ่มจากเดิม เช่น มะพร้าว มะม่วง มะขาม ตีนนุ่น ละมุด พุทรา ฝรั่ง มะกอก ขนุน พืชสวนครัวนำมาเป็นอาหารในครัวเรือน และขายให้กับคนในชุมชน หลักจากการปรับเปลี่ยนระบบการทำการผลิตแล้วครอบครัวนายบุญมามีความสุขมากขึ้น มีอาหารการกินสมบูรณ์ ต้นทุนการผลิตลดลงทำให้มีรายได้จากการขายผลผลิตมากขึ้น

ครอบครัว นายบุญมี วงศ์สว่าง

ที่อยู่ บ้านกำแมด ตำบลกำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร

มีสมาชิกในครัวเรือน จำนวน 4 คน แรงงานในการทำเกษตรยั่งยืน 2 คน

วิถีชีวิต และระบบการผลิตเดิมก่อนทำเกษตรอินทรีย์

ก่อนทำเกษตรกรรมยั่งยืน ครอบครัวได้ทำนาเพียงอย่างเดียว แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เท่าที่ควร เพราะอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ไม่มีการปรับปรุงบำรุงดิน อาศัยปุ๋ยเคมี ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 ได้มีโครงการนำร่องฯ ภูมินิเวศน์ยโสธร สนับสนุนการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ครอบครัวของตนมีความสนใจในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ต้องการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ลดรายจ่ายเรื่องปัจจัยการผลิต และต้องการพึ่งตนเอง

นายบุญมี วงศ์สว่าง ก่อนเข้าร่วมโครงการเป็นบุคคลที่มีความสนใจในการจัดตั้งกลุ่มองค์กรของชาวบ้าน และเคยได้เข้าร่วมกลุ่มมาก่อน เช่น กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคบ้านกำแมด กลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพกำแมด

การถือครองที่ดิน

ครอบครัวมีพื้นที่ในการเกษตร 1 แปลง รวมมีพื้นที่ทั้งหมด 18 ไร่ มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด โดยทำเป็นแปลงเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด

จุดเปลี่ยนที่เข้าสู่ระบบการเกษตรกรรมยั่งยืน

นายบุญมี วงษ์สว่าง เริ่มทำเกษตรอินทรีย์ปี พ.ศ. 2545 เริ่มจากการทำนาอินทรีย์ ซึ่งแรงบันดาลใจในการทำเกษตรอินทรีย์นี้มาจาก ต้องการเลิกใช้สารเคมี เนื่องจากการตรวจพบสารเคมีตกค้างในเลือดปริมาณสูง และได้มีความตระหนักถึงความปลอดภัยของสุขภาพของคนในครอบครัว การมีอาหารในแปลงที่หลากหลาย ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

ความหลากหลายของกิจกรรมในแปลง

ครอบครัวนายบุญมี มีข้าวกินตลอดปี พืชผักที่มีอยู่ในแปลงที่ปลูกตามฤดูกาลไว้บริโภค เช่น กระหล่ำปลี ผักกาดขาว หัวหอม แดง ส่วนพืชผักที่มีกินตลอดปี เช่น ข่า ตะไคร้ และไม้ผลที่ให้ผลผลิตแล้ว เช่น มะม่วง กล้าย สัตว์เลี้ยง ที่ใช้เป็นอาหารของครอบครัว ได้แก่ เป็ด ไก่ ปลา รายได้ที่เกิดจากผลผลิตในแปลงเกษตรส่วนใหญ่จะมีข้าวและผัก

ปัญหา อุปสรรคในการทำการเกษตรกรรมยั่งยืน

แรงงานไม่เพียงพอ ทำให้ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน จึงพัฒนาได้

ครอบครัวนายบุญส่ง มาตขาว

ข้อมูลทั่วไป

อยู่ที่ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

มีสมาชิกในครัวเรือน 3 คน แรงงานในแปลงเกษตรกรรม 2 คน

วิถีชีวิตและระบบการผลิตเดิมก่อนทำเกษตรอินทรีย์

เดิมครอบครัวนายบุญส่ง ทำนาเพียงอย่างเดียว มีลักษณะพื้นที่ลุ่ม-ดอน ระบบการผลิตมีความหลากหลายไม่มากนัก ยังมีการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอกคือปุ๋ยเคมี ต้องการที่พัฒนาการทางการเกษตร ให้มีความปลอดภัยและเป็นธรรมชาติมากที่สุด

การถือครองที่ดิน

ครอบครัวนายบุญส่ง มีพื้นที่ในการทำเกษตร 4 แปลง รวมพื้นที่ทั้งหมด 31 ไร่ ที่เหลือ จำนวน 8 ไร่ ส่วนพื้นที่ที่เหลืออยู่ระหว่างการขยายการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืน

จุดเปลี่ยนที่เข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

นายบุญส่ง ประสบปัญหาในการทำการเกษตรคือ ต้นทุนในการผลิตสูงเพราะต้องใช้ปุ๋ยเคมี ราคาผลผลิตต่ำ เมื่อมีโครงการต่างๆ ได้เข้ามาให้ความรู้และแนะนำวิธีการใหม่ๆ ในการทำการเกษตร เช่นการทำปุ๋ยหมัก การเลี้ยงสัตว์ การขยายพันธุ์พืช และตนเองมีโอกาสดำเนินการร่วมอบรมและไปศึกษาดูงาน จึงเกิดความสนใจอยากทำและคิดว่าจะเป็นแนวทางในการทำการเกษตรที่ทำให้ครอบครัวมีชีวิตที่ดีขึ้น “ที่พ่อเลือกเฮ็ดอินทรีย์เนื่องจากว่าต้องการให้ครอบครัวได้กินอาหารที่ปลอดภัยต่อสุขภาพ บ่อยากกินสารเคมี เพราะรู้ว่ามันอันตราย อยากใช้ชีวิตแบบพอเพียง อยู่แบบง่ายๆ กินของที่มีอยู่ในแปลง ไม่ต้องซื้อจากข้างนอก เงินเฮาก็เก็บบได้เสียไปใส”

หลังจากที่เข้าทำเกษตรอินทรีย์ นายบุญส่ง ได้เข้าร่วมฝึกอบรมการทำปุ๋ยหมัก คัดพันธุ์ข้าว ได้รับการขยายพันธุ์พืช การเพาะเห็ด เป็นต้น การปรับปรุงบำรุงดิน และยังได้รับการสนับสนุนการปรับพื้นที่แปลงเกษตร การพัฒนาแหล่งน้ำโดยขุดสระ ระบบน้ำในไร่นา เพื่อนำน้ำมาใช้ในการทำการเกษตร ล้อมรั้วแปลงเกษตร และพันธุ์พืชไม้ผลต่างๆ เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับแปลงเกษตรกรรมยั่งยืน

ความหลากหลายในแปลง

ปัจจุบันครอบครัวนายบุญส่งมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีอาหารในแปลงเพิ่มมากขึ้น มีรายได้จากการขายผลผลิตเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะส่วนมากจะเป็นพืชผักสวนครัว ถั่วลิสง เป็นต้น ต้นทุนการผลิตก็ลดลงเพราะไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมี นายบุญส่งจะนำมูลสัตว์ที่เลี้ยงไว้มาทำเป็นปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก มาบำรุงดินไม้ ทำให้ดินไม่มีความเจริญเติบโตขึ้น แปลงเกษตรมีความหลากหลายขึ้นเรื่อยๆ

ปัญหา อุปสรรคในการทำการเกษตรกรรมยั่งยืน

แรงงานไม่เพียงพอ เหลือแรงหลักในแปลงเพียงคนเดียว คือแม่บ้าน ส่วนนายบุญส่ง เป็นเกษตรกรต้นแบบที่ต้องออกพื้นที่ไปแลกเปลี่ยนความรู้เป็นประจำ มีเวลาทำแปลงเฉพาะช่วงเย็นๆและช่วงเช้าตรู่เท่านั้น

ครอบครัว นายปรีดี ศรีระอุไร

ข้อมูลทั่วไป

ที่อยู่ บ้านสันติสุข ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

มีสมาชิกในครัวเรือน จำนวน 3 คน แรงงานในแปลงเกษตรกรรมยั่งยืน 2 คน

วิถีชีวิตและระบบการทำเกษตรอินทรีย์

เดิมครอบครัวนายปรีดี มีอาชีพทำนา โดยได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ นอกจากนั้นยังมีการทำสวน การปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเอง การเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหารและใช้แรงงาน ยังพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมี ยาฆ่าแมลง ระบบการผลิตในแปลงยังไม่มีหลากหลาย รายได้หลักจะได้อมาจากการขายข้าว นอกจากอาชีพทางด้านเกษตรกรรมแล้ว นายปรีดียังมีอาชีพรับจ้างภายในชุมชน เพื่อเป็นการหารายได้เสริมให้กับครอบครัว

การถือครองที่ดิน

ครอบครัวนายปรีดีมีพื้นที่ในการทำเกษตร 2 แปลง รวมพื้นที่ทั้งหมด 12ไร่

จุดเปลี่ยนที่เข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

นายปรีดี ได้ตระหนักถึงปัญหาสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว เพราะใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีต่างๆ ทำให้มีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคและได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์ ทำเกษตรผสมผสาน งดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี และเมื่อมีทางโครงการต่างๆเกี่ยวกับการเกษตร ได้เข้ามาให้ความรู้และแนะนำเทคนิคและวิธีการใหม่ๆ ในการทำเกษตรแบบยั่งยืน จึงเกิดความสนใจ และมีความสอดคล้องกับแนวความคิดของตนที่จะทำเกษตรโดยการพึ่งตนเองให้มากที่สุด โดยหันมาใช้สิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวของเรามีประโยชน์และคุณค่าโดยที่คนส่วนมากมองข้าม เช่น การทำน้ำหมัก การใช้สมุนไพร และแมลงในการกำจัดศัตรูพืช ซึ่งจะหารายจ่ายภายในครัวเรือนลดลง มีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์แข็งแรง และมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น

สภาพนิเวศน์รอบแปลง

หลังจากที่ได้เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ นายปรีดีได้เข้าฝึกอบรมการทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมัก ทำให้มีความรู้และได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ในการทำสิ่งเหล่านี้ เพื่อมาทำให้เองในแปลง นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุน วัสดุและอุปกรณ์ของระบบน้ำ พันธุ์พืช และสระน้ำ เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านเกษตรกรรม เช่น ใช้น้ำรดพืชผัก เลี้ยงปลาธรรมชาติ ทำนา ทำให้ปัจจุบันนี้ในแปลงมีระบบน้ำที่ทั่วถึง ต้นไม้เจริญเติบโต งอกงาม และมีน้ำกิน น้ำใช้ตลอดปี และปลูกไม้ผลเสริมที่กินได้ เช่น มะพร้าว มะม่วง มะขาม กล้วย และนำวัวมาเลี้ยงในแปลง เพื่อนำมูลมาทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ส่วนแปลงภายในบ้านนายปรีดี ปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน และส่วนที่เหลือนำมาขายในชุมชน เป็นรายได้เสริม

ความหลากหลายในแปลง

ปัจจุบันแปลงของนายปรีดี หลังจากที่เปลี่ยนระบบการผลิตมาทำเกษตรกรรมยั่งยืน ทำให้ครอบครัวของนายปรีดี มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ไม่เสี่ยงต่อการเป็นโรค แปลงมีความหลากหลาย มีไม้ผลหลากหลายชนิด เช่น ส้มโอ ส้มเขียวหวาน ชมพู่ กระเทียม มะกอกน้ำ ทับทิม ฝรั่ง มะไฟ ลำไย ละมุด ส่วนแปลงภายในบ้านจะเน้นการปลูกพืชผัก สวนครัวเพื่อไว้เป็นอาหารและที่เหลือนำมาขายในชุมชนเป็นรายได้เสริมเช่น ผักกาด ผักชี แตงกวา หอม กระเทียม ผักแมงลัก ข่า ตะไคร้

นอกจากนี้ได้ปลูกพืชตระกูลถั่ว หลังการเสร็จฤดูกาลเก็บเกี่ยวเพื่อเป็นการบำรุงดิน รักษาหน้าดิน เช่น ถั่วพราง ถั่วลิสง และเลี้ยงสัตว์ ไว้เป็นอาหารและใช้แรงงาน ได้แก่ ไก่ เป็ด ปลา วัว ควาย

ปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

แรงงานไม่เพียงพอ และพื้นที่ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ไม่พอ เพราะพื้นที่ส่วนมากทำนา ทำสวน และปลูกต้นไม้

ครอบครัว นายทองอวน เทศไทย

ข้อมูลทั่วไป

ที่อยู่ 114 หมู่ 4 ตำบลกำแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร

มีสมาชิกในครัวเรือน จำนวน 4 คน แรงงานในการทำเกษตรยั่งยืน 2 คน

วิถีชีวิต และระบบการทำเกษตรอินทรีย์

ก่อนที่จะเริ่มทำเกษตรกรรมยั่งยืนครอบครัวได้ทำนา เพียงอย่างเดียว แต่ก็ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ เพราะเน้นการใช้ปุ๋ยเคมีและอาศัยน้ำฝนในการทำนา สภาพที่นาก็ยังไม่ได้ปรับปรุง คันนาเล็กๆ ต่อมาในปี 2538 ก็ได้เปลี่ยนจากระบบเกษตรเคมีเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ สภาพที่นายังเป็นคันนาเล็กๆอยู่ จนถึงปี 2540 ก็ได้ขุดสระเป็นบ่อเลี้ยงปลาและปรับปรุงโครงสร้างนาใหม่เข้าสู่ระบบเกษตรผสมผสาน นางผันได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกเกษตรอินทรีย์ของโรงเรียนชาวนาชมรมรักษาระบบธรรมชาติและกลุ่มนางบ้านกุดหินและกลุ่มศูนย์พัฒนาวัตถุคิสมุนไพร่วัดท่าลาด

การถือครองที่ดิน

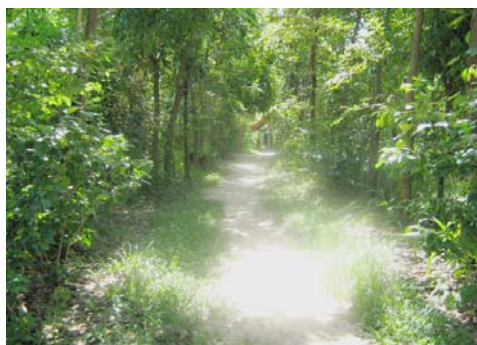
ครอบครัวนายทองอวน มีพื้นที่ในการทำเกษตร 1 แปลง รวมพื้นที่ทั้งหมด 10 ไร่

การปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบการเกษตรกรรมยั่งยืน

นาย ทองอวน เทศไทย เริ่มทำเกษตรยั่งยืน ปี พ.ศ. 2538 โดยเริ่มจากการทำนาอินทรีย์ และต่อมาได้ ขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก ปรังที่นา ซึ่งมีแรงบันดาลใจในการทำเกษตรแบบนี้มาจากไม่ อยากซื้อของกิน อยากกินของที่ปลอดภัยต่อสุขภาพ มีความตระหนักถึงรายจ่ายในครอบครัวที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะต้องซื้อของกิน แทบทุกอย่าง ยกเว้นข้าวเท่านั้น โดยพ่อทองอวนได้เล่าว่า “ ตั้งแต่สมัยแต่พ่อแม่ เสาเหี้ยนเห็ดนาเพิ่นบ่ได้หาซื้อปุ๋ยดอกเพิ่นมีแค่เลี้ยงวัวเลี้ยงควายแล้วเอาขี้มันมาเห็ดเป็นปุ๋ยใส่ना คนสู่มือนี มั่นตั้งแต่พากันแล่นไปซื้อปุ๋ย ข้าวบ่งามเนไปซื้อปุ๋ยมาใส่ เสียเงินเสียทองโดยใช่เหตุ แต่ก่อนพ่อใหญ่กะใส่ คือกัน ใส่คือหมู่เพิ่นนั่นแหละ แต่ว่าเดี๋ยวนี้อพ่อใหญ่บ่ใส่ เห็ดนาอินทรีย์มาตั้งแต่ปี 2538 นับเบิ่งกะสิบกว่าปี ตอนแรกกะมีนักส่งเสริมมาจากกรุงเทพฯ มาชวนพ่อเห็ดพ่อกะบ่อยากเชื่อดอกในตอนแรก กะเห็ดเบิ่งว่ามัน แมนคือเขาว่าอีหลีบื้อ หลังจากนั้นกะเขาใส่ปุ๋ย ใส่ตั้งแต่ปุ๋ยคอก ทางหัวหน้าที่เพิ่นมาส่งเสริมเพิ่นกะพาเห็ด ปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ เอาในถั่วมาใส่ปลูกเพื่อปรับปรุงดินในปีแรกๆมันเป็นปีที่เปลี่ยนแปลงใหม่ๆข้าวกะ บ่งามจนว่าสิบได้กินข้าว เขาเอาใจวัดเอา บ่ได้กินกะให้มันสู้ไป หลังจากนั้นมาข้าวกะเริ่มงามเพาะว่าดินมัน เริ่มดีขึ้นเรื่อยๆ ได้ขายข้าวคือหมู่คือกัน จากนั้นพ่อกะเห็ดมาเรื่อยๆ มีการปลูกต้นไม้ ปลูกสมุนไพร ปลูกผัก ไร่กินเอง เขาปลูกแบบปลอดสารเคมี ปลูกเองกินเอง เขาบ่ข้านว่าใส่ได้กินสารเคมี โรคภัยกะบ่ค่อยมี บ่ค่อย ได้ไปโรงพยาบาลคือแต่ก่อน แต่ก่อน เดียวเป็นหวัด เดียวปวดหัว เดียวเป็นไข้ ตั้งแต่หว่านปุ๋ยอยู่พุ่นฮอดยาม หน้าฝนมา ขาเปื่อย ดินเปื่อยบ่เซาจักเทื่อ ตั้งแต่มาเห็ดอินทรีย์กะบ่เป็นจักเทื่อ การที่เฮาสื่ออยู่รอดในมือหน้า พ่อใหญ่ว่าเฮาต้องรู้จักการพึ่งเจ้าของเอง แนวเขาเห็ดได้เฮากะบ่ต้องไปซื้อเขา ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุก อย่างที่ปลูก พวกที่อาศัยพึ่งข้างนอกหลายๆนั่นแหละสิอยู่บ่ได้ ตั้งแต่เห็ดอินทรีย์มาพ่อใหญ่กะเริ่มมีของกิน หลายขึ้น โรคภัยกะบ่ค่อยมี จิตใจกะเบิกบาน อยู่ช่าเฮาอยู่ พ่อใหญ่เห็ดมาจนว่าตอนนี้ทางข้างนอกเขาจะมา ดิดต่อพ่อใหญ่ไปเป็นวิทยากรอยู่หลายหม่อง”

ความหลากหลายในแปลง

ครอบครัวพ่อ ทองอวน มีข้าวกินเพียงพอตลอดปี พืชผักที่มีอยู่ในแปลงที่ปลูกตามฤดูกาลใช้ บริโภคในครัวเรือน เช่น พริก มะเขือ หัวหอม กระเทียม ผักชี สะเดา ผักกะโดนน้ำ ส่วนพืชผักที่มีกินตลอด ปี เช่น ผักบุ้ง แคว้น โหระพา ผักชีฝรั่ง ผักแมงลัก ผักกระถิน ข่า ตะไคร้ และผลไม้ที่ให้ผลผลิตแล้ว เช่น กล้วย ฝรั่ง มะม่วง น้อยหน่า สัตว์เลี้ยงที่ใช้เป็นอาหารของครอบครัว คือ ปลา

ปัญหา อุปสรรคในการทำการเกษตรกรรมยั่งยืน

เวลาให้กับแปลงมีน้อย ได้ทำงานในแปลงได้ไม่เต็มที่ เพราะต้องทำงานให้กับกลุ่มเกษตร
ธรรมชาติหนองขย

เวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน

วันที่ 26 ตุลาคม 2551ณ. ศาลาวัดบ้านกุดหิน ต.ท่าแมด อ.กุดชุม จ.ยโสธร

มีผู้เข้าร่วมในเวที35 คน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน
2. เพื่อให้ชุมชนได้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

เวลาประมาณ 08.30 น.เด็กๆเริ่มเดินทางมาถึงศาลาวัดและเริ่มลงทะเบียนบริเวณใต้ร่มไทรก่อนที่จะเข้าไปกราบพระในศาลาวัดและค่อยๆมีทางผู้ใหญ่ทยอยตามมามีทางพ่อใหญ่-แม่ใหญ่บางส่วนที่มาทำบุญที่วัดในตอนเช้าแล้วอยู่รอต่อพร้อมทั้งมีการทอเสื่อไปด้วยเวทีวิเคราะห์ข้อมูลในวันนี้ก็ได้มีผู้เข้าร่วมวิเคราะห์ก่อนข้างที่จะมีบทบาทหน้าที่ในชุมชนต่างกัน อายุต่างกัน มีทั้ง เด็กเล็ก เด็กนักเรียนประถม เด็กนักเรียนมัธยม ชาวบ้านทั่วไป อ.บ.ต. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อดีตผู้ใหญ่บ้าน ผู้เฒ่า พ่อใหญ่-แม่ใหญ่ ประมาณ 25 คน ทางทีมวิจัยส่วนหนึ่งได้ดูแลเรื่องการลงทะเบียนทางใต้ร่มไทรตามบทบาทหน้าที่ที่ตกลงกันไว้หน้าศาลาวัดอีกส่วนหนึ่งก็จัดเตรียมอุปกรณ์อยู่ในศาลาวัด เตรียมกระดาษ เตรียมข้อมูลที่เรเก็บจากชาวบ้านมา ไม่นานคุณ นิรัตน์ ศรีธานี Node ที่ดูแลให้ความช่วยเหลือโครงการก็เดินทางมาถึง ทางทีมวิจัยจึงได้เรียกทุกคนเข้ามาในศาลาวัดเพราะเห็นว่ามาเกือบครบทุกคนแล้ว พ่อใหญ่-แม่ใหญ่ก็บอกให้เด็กๆกราบพระก่อนและให้นั่งกันอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยและได้เริ่มประชุมเวลา 10.00 น. โดยทางนางสาว พัทรินทร์ พิษผล หัวหน้าโครงการ ได้พูดคุยถึงเวทีที่จัดขึ้นในวันนี้ว่าเป็นเวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน จากข้อมูลที่ทางทีมวิจัยและพวกลูกหลานได้เก็บข้อมูลมาและหลังจากที่เก็บข้อมูลมาทางทีมวิจัยและเด็กๆบางส่วนก็ได้ช่วยกันมารวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเก็บข้อมูลหลายๆชุดให้เหลือเป็นข้อมูลชุดเดียว ต่อมาทางหัวหน้าโครงการได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้านที่เราเก็บข้อมูลมา ทางคุณนิรัตน์ ศรีธานี Node ที่คอยช่วยเหลือเห็นว่าประวัติของหมู่บ้านที่ทางทีมวิจัยได้เก็บและรวบรวมมาไม่สามารถทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงได้เข้ามาช่วยจัดกระบวนให้และได้พูดชี้แจงว่าวันนี้เราจะมาทำอะไรบ้างเราจะมาช่วยกันวิเคราะห์ชุมชนของเราคือบ้านกุดหินว่ามีอะไรเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันซึ่งประเด็นที่เราจะมาวิเคราะห์ช่วยกันในวันนี้ก็คือการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านโดยเป็นประเด็นการใช้วิถีชีวิตในสมัยก่อนเป็นอย่างไร ในช่วงแรกเราจะมาช่วยกันรื้อฟื้นย้อนไปตั้งแต่สมัยพ่อ

ใหญ่-แม่ใหญ่ยังเป็นหนุ่มเป็นสาวการใช้ชีวิตเป็นอย่างไรต่างกับทุกวันนี้หรือไม่มีอะไรที่เปลี่ยนแปลงไปบ้าง ทางคุณนิรัตน์เลยตั้งโจทย์ง่ายๆคือวิถีชีวิตของผู้คนกับบ่อน้ำในสมัยก่อนว่าเป็นอย่างไรเพื่อให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเรื่อยๆจากการใช้ประโยชน์จากบ่อน้ำมาเป็นการใช้น้ำประปาในปัจจุบัน โดยในตอนแรกให้พูดถึงที่เคยรู้เคยทำมาในอดีตก่อน

พ่อทองอวน เทศไทย ได้เล่าว่า “โอ้ย..ตั้งแต่สมัยก่อนมันบ่เป็นอย่างนี้มีการลงแรงช่วยกันในการทำกิจกรรมต่างๆ มีการช่วยกันขุดน้ำสร้าง คือขุดช่วยกันไว้ตรงจุดใดจุดหนึ่งที่เป็นศูนย์กลางของคนที่จะใช้ร่วมกันหรือตามที่ตกลงกันไว้ และใช้ประโยชน์ร่วมกัน ตอนเย็นๆก็จะมีทั้งคนแก่ เด็กน้อย ผู้บ่าว-ผู้สาว หาบกะบุงกะคุมะดักเอาน้ำไปใช้ ถ้าผู้ใดดักพอแล้วก็จะมาช่วยคนอื่นดักก็มีซึ่งทำให้เห็นวิถีชีวิตที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยกันเอื้อช่วยกันทำ เป็นวิถีชีวิตที่สอนให้ลูกหลานมีความรับผิดชอบ พอถึงตอนเย็นก็จะรู้หน้าที่ของตนเองก่อนที่จะไปไหนเดินถือไม้คานกับกะละแล้วหอบน้ำเดินกลับบ้านต้องดักน้ำให้เต็มแอ่งก่อนจะเห็นเด็กมาดักน้ำที่บ่อน้ำอย่างสนุกสนาน บางครั้งก็มีผู้บ่าวผู้สาวจับกัน เขาช่วยกันเอื้อเขาจะได้ใช้ประโยชน์อ่วมกันบ่ต้องเสียเงินจกบาท อยากใช้น้ำตอนไหนก็ไปดักได้เลย บ่ต้องย่ำว่าน้ำสิเบิด เวลาไปใส่มาใส่ตอนกลางคืนเขาจะได้กะบอง ยามอยู่เย็นจะได้ตะเกียง ผู้สาวได้กะบองเงินฝ้ายตอนกลางคืน หาอยากหากิน ได้กบ ได้เขียด ได้ปลา ตอนกลางคืนกะใช้กะบองซึ่งเป็นภูมิปัญญาของปู่ย่าตายายที่เคยพาทำมา อุปกรณ์ที่นำมาทำก็หาได้ง่ายไม่ต้องซื้อหา บ่มีไฟฟ้าเหมือนทุกวันนี้ดอก บ่มีอุปกรณ์เครื่องใช้ทันสมัยสะดวกสบาย เป็นวิถีชีวิตที่อยู่แบบพึ่งตนเองจริงๆ”

ทุกคนต่างได้พูดถึงถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตที่ตนเองเคยเห็นมาพ่อเพชร ทองน้อย ได้พูดเสริมเรื่องการใช้น้ำในนาข้าว “เป็นหยังคนจั่งใส่น้ำในนาข้าว ใช้น้ำมาแมลงฆ่าหญ้า และเป็นหยังชาวนาจั่งเป็นหนี้เป็นสินกันหลายจิ้น ซึ่งแต่ก่อนการทำนาไม่มีการใช้ทุนที่เป็นเงินเลย มีแต่ใช้ทุนที่เป็นแรงของตัวเอง เอ็ดไปเรื่อยๆได้รับร้อนเหมือนทุกวันนี้ มีความขยัน ดูแลเอาใจใส่ข้าวที่ปลูก เวลาไปนาก็ขี้ควายไปนาโดยไม่ต้องมีค่าน้ำมันรถเหมือนปัจจุบัน เวลาไถนาก็ใช้ควายไถนาพอเสร็จจากไถนาก็เลี้ยงควายตามคันนา หาปู หาปลาเป็นอาหาร พอตอนเย็นๆก็เอาควายเข้าคอก เพื่อที่จะเอาขี้ควายมาใส่ในนาเป็นปุ๋ยไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมีมาใส่ ไม่ต้องเสี่ยงกับสารเคมี เวลาปักดำก็ตัวเองช่วยกันดำ ขอแรงลงแรงช่วยกันบ้าง เวลาเกี่ยวก็ลงแขกเกี่ยวข้าวกันอย่างสนุกสนาน เวลานั้นคนของตัวเอง เอะเอาเอง บ่ได้จ้างรถมาสีข้าวดอก เวลาจะกินก็เอาข้าวใส่ครกตำข้าวตำเอาเองบ่ได้จ้างปลูกผักกินก็สามารถเก็บกินได้เลยไม่ต้องล้งนำมาเช็ดถูนิดหน่อยก็กกินเลย เหลือกินก็แจกจ่ายให้กับญาติพี่น้องเพื่อนบ้าน บางครั้งก็นำไปแลกของที่ตัวเองไม่มี เป็นการใช้สิ่งของแล่งสิ่งของไม่ต้องใช้เงินซื้อค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหารก็ไม่ค่อยมีปู ปลา กบ เขียดในนาก็เอะอาหารการกินเอะเอะไม่ต้องหาซื้อกินให้เสียเงินเหมือนทุกวันนี้ เงินวันละบาทก็บ่ได้เสียเลย”

ทางคุณ นิรัตน์ได้ถามถึงเรื่องป่าว่าเป็นยังไง มีป่ากี่แห่ง การใช้ประโยชน์จากป่า วิถีชีวิตผู้คนกับป่าเป็นยังไงในสมัยก่อน ต่างคนก็ต่างตอบว่ามีอะไรบ้าง พวกเด็กๆก็บอกว่ามีเห็ดละ โกง เห็ดโค เห็ดเพ็ง เห็ดก่อ เห็ดปลวก จิหนู จักจั่นบ้างตามที่เคยเห็นมา มีหลายบ่ “หนูก็บ่รู้ว่าหลายบ่ในสมัยก่อน” เด็กหญิงรัตนา

ตอบ อยากรู้หรือไม่ว่ามีเยอะขนาดไหน “อยากรู้ค่ะ” คุณ นิรัตน์ เลยบอกให้แม่ใหญ่ช่วยเล่าให้ลูกหลานฟังว่าในสมัยก่อนป่านั้นเป็นอย่างไร แม่ใหญ่ทองวันได้เล่าว่า “แต่ก่อนนี้ตั้งแต่แม่ใหญ่ยังเป็นสาวสำน่อยในป่ากะบ่อียาก ปากะเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์กว่านี้หลายมีเห็ดหลายผู้ได้เข้าป่าไปเก็บเห็ดกลับออกมาได้เต็มตะกร้าทุกคน มีทั้งเห็ดปลวก เห็ดละ โกง เห็ดโค เห็ดก่อ เห็ดเพ็ง มีสมุนไพรหลายชนิด มีสัตว์ป่า นก หนู บ่าง จอนฟอน กระรอก กระแต แต่ทุกวันนี้บางชนิดก็สูญพันธุ์ไปแล้ว หายาก เห็ดก็หายาก เป็นเพราะว่าความหลากหลายของป่าลดลง แต่ก่อนนี้พวกแม่ใหญ่พากันเข้าป่าหาฟืนบ้างแค่ไปหาฟืนกะได้เห็ดมาป็นมาแกลงเป็นกับข้าวแล้วแลง บางครั้งก็ไปขุดจินูมาป็นเก็บยานาง หนาน้อยหลายอย่างบ่ได้ซื้อดอก” “โอ้ย... มันบ่อียากดอกแต่ก่อน หาหยังกะได้กินบ่ได้ซื้อหยังจักแวนดอก” พ่อใหญ่ที พุดขึ้น“เดินตามทางดินทรายเข้าไปในป่าได้ยินเสียงสัตว์ป่าร้อง ในสมัยก่อนพวกพ่อใหญ่บ่มีเก็บใส่เหมือนพวกลูกหลานดอก ทางกะเป็นทางเกียนดินทราย ต้องเดินเท้าเปล่าเวลาแดดร้อนในตอนสายทรายก็จะร้อนต้องเอาใบตองชาดมาห่อดินทำเป็นเก็บใส่กันร้อน บางครั้งก็เอาเปลือกบกักแดงมาเส็ดเป็นเก็บ รดกะบ่ค่อยมี มีแต่เกียนที่ใช้วัวลาก” พ่อทองอวนพุดเสริม แล้วด้านการศึกษาในสมัยก่อนเป็นยังงการเลือกผู้นำชุมชนเป็นยังงบ้างพ่อ คุณนิรัตน์ถามต่อ “สมัยพวกพ่อจำได้ว่าได้เรียนอยู่โรงเรียนอยู่แต่ว่ามีครูคนเดียวที่สอน หน้าที่ของพ่อที่ครูและเพื่อนๆมอบให้คือเลี้ยงวัว 1 ตัว หาหญ้าให้มันกิน ครูจะสอนตั้งแต่ป.1 จนถึง ป.4 เรียนสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ส่วนมากก็จะมิวิชาเกษตรปลูกผัก ทำนาที่มี มีการนำกล้าไปดำนา ตั้งแต่สมัยพ่อแม่พ่อใหญ่เคยได้ยินเพื่อนว่าให้ฟังว่าได้เรียนอยู่วัดกับพระ ซึ่งมีการสอนเรื่องการทำนาด้วย การเกษตร สอนให้ช่วยตัวเองได้ จบออกมาต้องช่วยตัวเองได้ พ่อ-แม่ฟังพาได้ เน้นการลงมือปฏิบัติ” พ่อทองอวนได้เล่าให้ฟัง

หลังจากที่มีการโตเหล่คั้นเรื่องอดีตขึ้นมาเล่าพอสมควรแล้ว ทางคุณนิรัตน์ ก็ให้ทุกคนหันความคิดกลับเข้ามาอยู่ในยุคปัจจุบันที่กำลังเป็นอยู่ว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง “สมัยนี้มันกะเปลี่ยนแปลงจากก่อนหน้านั้นแล้ว” แม่ใหญ่ทองมีพุดขึ้น บางคนก็บอกว่า “แนวกินกะฮิด หากินกะยากกว่าแต่ก่อน ทุกวันนี้มีความสะดวกสบายเข้ามา มีเครื่องอำนวยความสะดวก ลูกหลานทำนาไม่เป็นเหมือนแต่ก่อน มีถนนหนทางที่สัญจรไปมาสะดวก มีรถรา มีการสื่อสารที่ทันสมัย บ่เห็นหน้ากันกะคุยกันได้ เป็นตางิดคัก” คุณ นิรัตน์ได้ถามต่อเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องว่า ทุกวันนี้เป็นอย่างไรพ่อเราใช้อะไร กินอะไรเหมือนเดิมไหม “สมัยนี้มันกะบ่ถือเก่าแล้ว มันมีความสะดวกสบายเพียงแต่เขาเปิดก๊อกร้าเฮากะได้นำน้ำใช้แล้ว ต้องเสียเงินค่าน้ำประปาตามมิเตอร์หน่วยละหลายบาท ลูกหลานทุกวันนี้จี้คร้านแม้กระทั่งเปิดก๊อกร้าเป็นชีวิตที่สะดวกสบายที่สอนให้ลูกหลานพึ่งตัวเองไม่เป็น เป็นคนจี้คร้าน ผู้คนในสมัยนี้ใช้เงินแลกกับความความสะดวกสบายแม้กระทั่งสิ่งที่ตนเองเส็ดได้ก็บ่เส็ดเอง การใช้วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเองกะหายไป มีการใช้ชีวิตแบบคนในเมือง มีความอำนวยความสะดวกครบครัน ทุกวันนี้เส็ดหยังกะใช้แต่เงิน อยากให้ลองมองดูสมัยก่อนว่าน้อยที่จะมีการใช้เงิน นับว่าไม่ค่อยได้ใช้เลย นอกจากแนวเส็ดบ่ได้ การทำงานก็จะเอาเฮงมาช่วยกัน เช่น การสร้างบ้าน การดำนา ลงแขกเกี่ยวข้าว ทุกวันนี้จะสร้างบ้านก็ต้องจ้างช่างมาทำ ชาวนาบ่แม่นชาวนาเหมือนแต่ก่อนแต่เป็นผู้จัดการนามากกว่าทำนาเพียงวันสองวันก็เสร็จแล้วเพราะเอาเงินจ้างเห็นคนอื่นเสร็จเร็วก็อยากเสร็จเหมือนเขาบ้างตามกระแสนิยม ทำนาที่ทำนาหวานบ้าง จ้างเขามาทำให้เป็นรายวัน

บ้าง พอมีหญ้าขึ้นเยอะก็ไปซื้อยามาฉีดพ่น ข้าวบ่งามก็ไปซื้อปุ๋ยเคมีมาใส่ ชาวนาทุกวันนี้จึงต้องมีภาระหนี้สินและสุขภาพก็ไม่ค่อยดีเพราะไม่เคยคิดถึงเรื่องนี้ และการทำนาที่เปลี่ยนไปตามกระแสนิยม การทำงานแบบภูมิปัญญาหรือการทำนาแบบพึ่งพาตนเองก็เลยกำลังจะเลือนหายไป” แล้วไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้านของเราตอนไหน พ่อใหญ่แม่ใหญ่เริ่มคุยกันเพื่อรื้อฟื้นจำเหตุการณ์สำคัญว่าไฟฟ้าได้เข้ามาในช่วงไหน พชรินทร์ หัวหน้าโครงการได้บอกว่า “หนูจำได้ว่าตอนนั้นที่ไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านเข้าโรงเรียนอยู่ประมาณป.1 ซึ่งหนูเองก็ยังเกิดทันสมัยที่ยังใช้กระบองและตะเกียงอยู่ ” ทุกคนเริ่มคิดค้นหาและถกเถียงกันบ้าง จนได้ข้อสรุปว่าไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้านกูเหินเมื่อพ.ศ. 2534 “หลังจากที่มีไฟฟ้าได้เข้ามาในหมู่บ้านก็ได้มีหลายสิ่งหลายอย่างที่ตามมาเข้ามา เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม CD หมอหุงข้าวไฟฟ้า กาต้มน้ำร้อน เครื่องเสียงต่างๆ บ้านได้บ่มักะอยากมีคือเขา เพื่อให้มีเหมือนคนอื่น ล้วนแต่ต้องใช้เงินซื้อมาทำเองไม่ได้ หลังจากนั้นก็ต้องเสียค่าไฟฟ้าตามหน่วยที่ใช้ไปใครใช้มากก็ใช้มาก ต้องเสียเงินมาก ความสะดวกสบายที่ได้มาต้องใช้เงิน ทำให้ผู้คนหรือลูกหลานในสมัยนี้ ลืมภูมิปัญญาบางอย่างที่พ่อใหญ่แม่ใหญ่เคยทำกันมา เช่น การหุงข้าวด้วยหม้อดิน เพราะมีหม้อหุงข้าวเข้ามาแทน เด็กในสมัยนี้น้อยคนนักที่จะทำเป็น ส่วนมากก็จะกดปุ่มเลย ทำให้ภูมิปัญญาในส่วนนี้ถูกลืมเลือน เหมือนกับการใช้กระบอง พอมีไฟฟ้าเข้ามาก็ไม่ค่อยได้ใช้ แต่ก็ยังมีการใช้อยู่ในตอนนี้ การที่ความทันสมัยความสะดวกสบายเข้ามาก็ไม่ใช่ว่าไม่ดี มีทั้งส่วนดีและส่วนเสีย อีกอย่างหนึ่งที่เห็นและระบาคมากคือ การใช้โทรศัพท์ บางบ้านมีกันหมดทุกคนคนละเครื่อง บางคนก็ใช้ที่เดียว2เครื่อง มันสับเปลี่ยนเงินได้จั่งได้” พอบุญมีได้แสดงความคิดเห็น “ผมว่าตั้งแต่ค่าโทรศัพท์บ้านหนึ่งๆผมว่าเดือนละหมื่นเกินไปอีก เพราะผมเคยไปถามร้านค้าที่เดิมเงินโทรศัพท์แบบออนไลน เดือนหนึ่งทั้งหมู่บ้านหมื่นบาทไม่พอ นี่ยังไม่รวมเติมเงินจากบัตรเติมเงิน ไม่รวมเติมจากข้างนอก” พ่อจิตร จันทรโค ซึ่งเป็นอ.บ.ต. พุดทางด้านป่าก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจากแต่ก่อนจากป่าที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์ จำนวนต้นไม้ก็เริ่มลดปริมาณลง ความหลากหลายในระบบนิเวศก็ลดลง ของในป่าเริ่มหายาก ไม่ว่าจะเป็นเห็ดต่างๆ สัตว์ป่า รวมไปถึงยาสมุนไพรที่เคยมีในสมัยก่อนก็เริ่มหายากแทบไม่ค่อยมีแล้ว สัตว์หายากสูญพันธุ์ ผู้คนถางป่าเพื่อทำไร่บ้าง ส่วนมากจะเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจที่พบเห็นในหมู่บ้านก็จะมี ยูคาลิปตัส มันสำปะหลัง มะละกอ ขางพารา และที่เริ่มเห็นเข้ามามีค่าสุดคือ ต้นตะกั่วกัน พอป่าเริ่มโล่งใบไม้ก็ไม่มีร่วงทับถมกัน ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง เห็ดที่เคยเกิดก็ไม่เกิด พืชที่เป็นอาหารก็ถูกถางทำลายออกไป ผู้คนที่เข้าไปหาอาหารในป่าก็หายาก ของกินในป่าก็ลดลงเหลือน้อย จากชีวิตที่อาศัยป่าหาอาหารมาทำกับข้าวโดยไม่ต้องใช้เงินซื้อกับข้าวก็จะเปลี่ยนมาเป็นรอรถขายกับข้าวในตอนเช้าต้องยืนส่องตามท้ายรถ วันไหนรถไม่มาก็เกิดความเดือดร้อน ต้องซื้อกับข้าวกินทุกวัน ทุกมือ ความสัมพันธ์ของผู้คนกับป่าเริ่มลดลงเรื่อยๆ จากป่าที่อุดมไปด้วยพืชพรรณต่างๆ อาหารต่างๆ กลายเป็นป่ามีแค่ต้นไม้โล่งๆ คุณค่าในป่าที่เคยมีมหาศาลเหลือเพียงน้อยนิดคนก็ไม่ค่อยอยากเข้าป่าเหมือนแต่ก่อน “สมัยนี้อันนี้ยังกะหายาก เห็ดกะอิด สิหามาแกกะยาก บ่ได้ยินเสียงบ้าง เสียงอีเหิน คือแต่ก่อน สิกินเห็ดกะต้องซื้อเขา จินุน จักจันกะได้ซื้อ ราคาแพงเพราะว่ามันหายาก บ่รู้ซำว่าเขาไปเอามาจากใส ไซยาเบือมาอยู่บ่” แม่ใหญ่น้อยบอก นอกจากป่าแล้วก็ยังมีลำน้ำ แหล่งที่ผู้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันมาจกอดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นหุบ หาดปลา ไล่เบ็ด กางมอ ไล่

ลอบดักปลา ทุกวันนี้ได้ถูกขุดลอกใหม่ ปู ปลาก็ไม่ค่อยมี มีก็หายาก ทรัพยากรอาหารที่อยู่ตามริมฝั่งลำน้ำถูก ดิบทับถมจากการขุดลอก ถูกรถขุดออกบ้าง ไม่ว่าจะเป็นกอไผ่ ผักพื้นบ้าน สมุนไพรต่างๆ มันหลายชนิด รวมทั้งผู้คนที่ใช้ประโยชน์ไม่มีจิตสำนึกที่อนุรักษ์ บางครั้งก็หาแบบทำลาย ยิ่งหาได้มากยิ่งดี เพื่อที่จะเอาไป ขาย จนพืชบางชนิดแทบจะไม่มี โอกาสที่จะขยายพันธุ์ส่งผลให้อาหารการกินลดน้อย หายาก ปลาในน้ำ โคนสารเคมีที่ชาวบ้านใช้ในนาข้าวบ้างก็หนีไปอยู่ที่อื่น จับปลาในฤดูปลาวางไข่บ้างทำให้ปลามีมีน้อยปลา ที่เคยพบเห็นในสมัยก่อนก็ไม่มี “ สมัยก่อนยามหน้าแล้งผู้คนก็จะแบกคันเบ็ดไปตกเบ็ดที่ลำโพง ไปกันเป็น ครอบครัวก็มี พวกกันไปขุดมันแข่งมาต้ม บางคนกะกางมุ้ง ทอดแห หยอสะอึง ช้อนกุ้งตามบึงตามเพื่อย หากินกันแบบบ่ต้องซื้อ หากินข้าวป่าตามลำโพง ห่อข้าวกับแจ่วกินกับผักขี้เกี๋ย ผักเบญจ สายบัว ผักตบถนา สอดขามหน้าฝนจะไปหาหน่อไม้มาแกง มาทำเป็นหน่อไม้ส้มไว้กินนานๆ สุ่มื่อนี้เครื่องมือหากินมันกะ ท้นสมัยขึ้นบ่คือแต่ก่อน หากินก้อยกึ่ง ปั่นกึ่ง ก็ต้องซื้อ เป็นเพราะว่าคนในสุ่มื่อนี้มันจืดร้านนาคะบ่จัก คิด นิสัยซื้อหากซื้อกิน บ่มีเงินซื้อก็ไปกู้เงินจากแหล่งทุนมา เฮ็ดให้เป็นหนี้เป็นสิน” พ่อใหญ่ ที่แสดงความ คิดเห็น

การทำนาก็เปลี่ยนไปจากเดิมจากสมัยก่อนที่มีการใช้ควายไถนา มีการทำพิธีก่อนการลงทำนา เป็นการทำนาที่ค่อนข้างพิธีพิถัน เอาใจใส่ ทุกวันนี้เน้นการทำนาแบบเสร็จรวดเร็ว สามวันก็เสร็จ เปลี่ยน จากการใช้ควายไถนาเป็นรถไถนา ซึ่งต้องซื้อเข้ามาจากต่างประเทศคันหนึ่งๆก็หลายบาททำนาหลายปีกว่า จะเก็บเงินซื้อได้ ชาวนาบางคนก็ขายวัว ขายควายเพื่อนำมาซื้อรถไถ หลังจากที่มีรถไถก็ต้องเติมน้ำมัน มันถึง จะทำงาน ไม่เหมือนควายที่หากินหญ้าที่อยู่ตามคันนาก็มีแรงทำงานแล้ว เวลารถเสียก็ต้องมีค่าใช้จ่ายใน การซ่อมแซม ค่าดูแลรักษา ทำให้เกิดค่าใช้จ่ายขึ้น คนไหนไม่มีรถก็จ้างคนที่มามีรถไถให้เพื่อไถให้รวดเร็วเสร็จ ท้นคนอื่นเขามีการจ้างแรงงาน จ้างดำนา จ้างถอนกล้า จ้างเกี่ยวข้าว จ้างมัด จ้างขน จ้างรถมาทวง ถือว่าต้อง ใช้เงินในทุกขั้นตอนการทำนาก่อนการทำนาแบบพึ่งตนเองเลยเลือนหาย การลงแขกเกี่ยวข้าวเริ่มไม่ค่อยมี เพราะ ต่างคนต่างรีบทำของตนเองให้เสร็จ บ้านไหนที่ค่อนข้างขาดแคลนเงินทุนก็จำเป็นต้องไปหยิบยืม จากเพื่อน บ้านบ้าง นายทุน กองทุนหมู่บ้าน ธกส. กองทุนเงินล้าน สหกรณ์ เพื่อมาเป็นค่าจ้างแรงงานและซื้อปุ๋ยเคมี มาใส่ให้ข้าวงาม เพราะ ไม่มีปุ๋ยควายก็ขายหมดแล้ว ไม่มีซื้อควายมาใส่่นา ซื้อยาฆ่าแมลงยาฆ่าหญ้ามาฉีดพ่น เมื่อข้าวเป็นโรคและมีหญ้าขึ้นเยอะ

เกิดภาวะหนี้สินขึ้นลูกหลานก็ต้องลงไปหาเงินในเมืองหลวง เพื่อหาเงินมาใช้หนี้ หา เงินมาเป็นทุนในการทำนา รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่นๆอีกมากมาย ถ้าหาไม่ทันก็ยืมอีก เกิดภาวะหนี้สินล้นตัว จน บางคนต้องขายที่ ขายนา ขายสัตว์เลี้ยง วัว ควาย “ลูกหลานก็ทำนาบ่เป็น ไม่ค่อยไปนากัน มีแต่บอกว่าไปทำ รายงานกับเพื่อน มีอยู่ขอแต่เงินพ่อแม่ จักเป็นจิงได้เด็กน้อยสุ่มื่อนี้” พ่อทองอวน แสดงความคิดเห็น เป็น เพราะการศึกษาริเปล่าพ่อที่ทำให้เด็กเป็นแบบนี้ คุณ นิรัตน์ ถามพ่อทองอวนต่อ “พ่อคิดว่าการศึกษาทุก วันนี้สอนแต่เรื่องที่อยู่ไกลตัวเขาบ่ได้สอนเรื่องการเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน บ่ได้สอนว่าการเฮ็ดนาคันเป็นแบบนี้คือ แบบนั้นเด้อ บ่ได้สอนในอาชีพที่พ่อแม่พาเฮ็ดพาทำ บ่ได้สอนเรื่องวิถีชีวิตชาวนา อีกอย่างหนึ่งเป็นที่พ่อแม่มี

แต่อยากให้ลูกไปเป็นเจ้าของเป็นนายคน มีแต่สอนให้ห่างไกลวิถีชีวิตชาวนาไปเรื่อยๆ ไม่ค่อยใช้ลูกทำงาน” พ่อบุญมีได้แย้งขึ้นว่า “ที่สอนแบบนั้นเพราะว่าบอกลูกมาลำบากคือเจ้าของ อยากให้ได้ดั่งใจ บอกลูกให้เหนื่อยเหมือนพ่อแม่ รู้ว่าเฮ็ดนามันเหนื่อยแล้วจะบอกลูกให้เขามาเฮ็ด อยากให้เฮ็ดงานที่สบายกว่าพ่อแม่แต่ก็บ่เคยสอนให้ลืมหาชีพชาวนาอาชีพที่เลี้ยงเขามาจนใหญ่ดอก”

หลังจากนั้นทาง คุณ นิรัตน์ ได้ถามว่า พวกพ่อรู้จักไหมว่า ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน มันมาจากไหนกัน “ช่วยมันมาจากไหน” บางคนพูด บางคนก็บอกว่ารัฐบาลมาทำให้ คุณนิรัตน์ จึงได้ชี้แจงให้ฟังว่า “มันมาจากนโยบายรัฐแม่นบ่ มีการสร้างถนนคอนกรีต มีน้ำประปาใช้ มีไฟฟ้าใช้ เป็นเพราะรัฐบาลเข้ามาสู่ชุมชน หลังจากสิ่งพวกนี้เข้ามาในชุมชนแล้วสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆก็เริ่มเข้ามา คนในชุมชนก็เริ่มมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในขณะเดียวกัน พ่อบุญมีได้แย้งขึ้นว่า “จะโทษรัฐบาลมันก็ไม่ใช่เพราะในทางชุมชนเองก็เรียกร้องเอาความสะดวกสบาย เห็นชุมชนอื่นมีก็อยากมี” คุณ นิรัตน์ ได้ชี้แจงต่อว่า นั่นแหละพ่อที่เขาเรียกว่ากระแสนิยม นักธุรกิจเขามีการโฆษณา มีการโฆษณาผ่านทางโทรทัศน์ บ้างชาวบ้านเห็นก็อยากได้ เช่น รถยนต์ เครื่องเสียง โทรศัพท์มือถือต่างๆ พอชาวบ้านเห็นก็เกิดความอยากได้ เขาก็มีโฆษณาออกมาเรื่อยๆ พร้อมกับผลิตสินค้าตัวใหม่ออกมา ทำให้ผู้คนอยากได้แล้วไปซื้อมา ทำให้สิ่งของเหล่านี้ทยอยเข้ามาในชุมชนเรื่อยๆ ในทางตรงกันข้ามค่าใช้จ่ายนับตั้งแต่ภายในครัวเรือน จนกระทั่งในระดับชุมชนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนผู้คนเกิดหนี้สินมากมาย รวมทั้งกระแสนิยมก็มีผลเป็นอย่างมาก”

หลังจากที่เห็นภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วก็ได้มาช่วยกันระดมหาวิธีการแก้ปัญหาที่มันเกิดขึ้นมาแล้วว่าจะทำอย่างไรเมื่อเป็นแบบนี้แล้ว “จักสิแก้แบบใด” หลายเสียงบอก ต่างคนต่างคิดหาแนวทางของตัวเอง พูดคุยปรึกษากันบ้างกันบ้างอยู่พักหนึ่ง

“ผมว่าหันมาใช้ชีวิตแบบแต่พ่อแต่แม่เฮาพาเฮ็ดมา ปลุกอยากปลุกกิน พึ่งเจ้าของให้มากที่สุด จังสิอยู่ได้ พึ่งปัจจัยภายนอกน้อยที่สุด ตั้งแต่สมัยก่อนยังบ่ได้ซื้อของจกแนว”พ่อทองอวนเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา “ประหยัดละ” เด็กหญิงคนหนึ่งพูดขึ้น หลายคนก็บอกว่าถ้ากลับไปใช้ชีวิตเหมือนแต่ก่อนคงยากเพราะเกิดความเคยชินกับการใช้ชีวิตที่สะดวกสบายแล้ว ให้เลิกใช้โทรศัพท์ เลิกใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า เลิกยืมเงินก็ไม่รู้ว่า จะเอาที่ไหนมาใช้จ่าย บางคนก็บอกว่าถ้าเสนอทำได้แต่ตอนปฏิบัติจริงทำไม่ได้และไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ด้วย บางคนก็บอกว่ามันเป็นไปแล้วคงแก้ไม่ได้ ช่วงหัวมัน ปล่อยมันไว้แบบนั้น ใช้ชีวิตแบบที่เป็นอยู่ไปเรื่อยๆ ทุกคนต่างหันหน้าเข้าหากันและพูดคุยระดมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนแต่ก็ยังไม่เห็นว่าจะแนวทางไหนที่จะสามารถนำมาแก้ปัญหาได้จริง ซึ่งก็มีเพียงข้อเสนอที่ระดมกันมาได้ดังนี้

1. ลดรายจ่าย/เพิ่มรายได้
2. เลิกยืมเงิน
3. ประหยัด
4. ขยันมากขึ้นกว่าเดิม
5. อดออม

หลังจากที่ได้เสนอปัญหาเสร็จก็เป็นเวลาพักกินข้าวพอดี ทางทีมวิจัยบางส่วนได้เตรียมสถานที่และบอกให้ทุกคนไปล้างมือเตรียมตัวกินข้าวเที่ยง ทุกคนกินอย่างอร่อยมีพูดคุยกันบ้างถึงเรื่องที่เราช่วยกันวิเคราะห์ในช่วงที่ผ่านมาพร้อมกับการกินข้าวไปด้วย หลังจากทีกินข้าวเสร็จก็แยกย้ายกันไปพักผ่อนในบริเวณวัดตามร่มไม้บ้าง เวลา 13.00 น.ทางทีมวิจัยได้เรียกเด็กเข้ามาเพราะทางพ่อทองอวนมีเรื่องเสนอกับทางทีมวิจัยและเด็กๆ ซึ่งพ่อทองอวนได้เสนอว่าอยากให้ทางทีมวิจัยพาพวกเด็กเพาะกล้าต้นไม้เอาไว้แล้วแจกให้กับเด็กๆ เพื่อนำไปปลูกที่บ้านของตัวเอง เป็นการปลูกฝังเรื่องการปลูกอยากปลูกกินให้กับเด็กๆ หลังจากนั้นให้ทางทีมวิจัยลงไปเยี่ยมบ้านของเด็กๆว่าใครบ้างที่ปลูกแล้ว มีการให้คะแนนใครทำดีได้คะแนนเยอะก็จะมีรางวัลให้ พ่ออวนได้เสนอแนวคิดทั้งทำไว้ดังนี้

1. อยากให้เด็กๆรู้จักปลูกอยากปลูกกิน
2. ทำอย่างไรจะปลูกฝังให้ลูกหลานให้มีจิตสำนึกในวิถีเกษตรกร
3. อยากให้ลูกหลานที่ทำงานอยู่กรุงเทพฯกลับมาทำงานช่วยพ่อแม่ที่บ้าน

ก่อนที่จะแยกย้ายกันกลับทางคุณ นิรัตน์ ได้ฝากให้ทางทีมวิจัยไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังข้อมูลยังไม่ครบ ดังนี้

1. เก็บข้อมูลเรื่องราวของกระบอง
2. เก็บข้อมูลเรื่องรถไถนา
3. เก็บข้อมูลเรื่องป่า

หลังจากที่พ่อทองอวนพูดเสร็จก็เป็นการปิดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนทุกคนก็กราบพระแล้วแยกย้ายกันกลับบ้านเหลือเพียงพวกแม่ใหญ่ที่อยู่ต่อในศาลา วัด ต่อมาทางทีมวิจัยและเด็กๆบางส่วนได้ออกเก็บข้อมูลช่วยกัน กลุ่มเป้าหมายที่สำคัญก็คือผู้เฒ่า พ่อใหญ่-แม่ใหญ่ ในวันพระจะมีพ่อใหญ่แม่ใหญ่มาถือศีลทางทีมวิจัยและเด็กๆเลยถือโอกาสเข้าไปพูดคุยในเรื่องราวที่อยากรู้ ทางพ่อใหญ่แม่ใหญ่ก็ให้ความร่วมมือที่จะถ่ายทอดเรื่องราวให้ลูกหลานฟังเป็นอย่างดี มีแม่ใหญ่วันได้เล่าถึงเรื่องราวของกระบองให้ฟัง “สมัยก่อนยังมีไฟฟ้าใช้ต้องทำกระบองใช้เองหรือได้ตะเกียงจึงจะมองเห็นในตอนกลางคืน สมัยก่อนจะมีต้นยางนาเยอะมีแต่ต้นใหญ่ๆ เขาก็จะเอายางนาไปปักต้นยางนาให้เป็นหลุมเอ็นว่าขุมขี้ยาง บักแล้วกะจุดไฟเผาขุมขี้ยางเป็นการใช้ความร้อนเผาน้ำมันยางให้ไหลลงมาที่ขุมขี้ยาง จุดไฟได้สักพักก็ดับแล้วปล่อยให้พวกแม่ใหญ่ก็จะบอกว่าจุดขี้ยาง สักอาทิตย์หนึ่งก็จะกลับไปปักขี้ยางที่ไหลลงในหลุม จะเป็นน้ำสีดำ ดินไฟง่ายบางคนก็นำไปผสมกับยางไม้เฮ็ดตั้งไปด้อยจกจั่น หลังจากนั้นนำมาผสมกับขอนไม้ที่สุกที่หาเอ็นว่าขี้คันดอกจากนั้นก็จะไปเก็บเอาใบตองชาดมาห่อเฮ็ดเป็นท่อนกลมยาวเอาดอกมัดเป็นปล้องเหมือนกับท่อนหมุยในทุกวันนี้นี้ เวลาจะใช้ก็ฉีกใบตองออกเล็กน้อยแล้วเอาไฟจุดเอาเสียบไว้กับโองกระบอง ถ้าไฟหรือลงก็ใช้ไม้เขี่ยเอ็นว่าเขี่ยขี้กระบอง ขี้กระบองที่เขี่ยทิ้งในสมัยก่อนจะนำไปใส่ฝักใบมนผู้สาวได้กระบองเขี่ยฝายในตอนกลางคืน เวลาได้กบได้เขียด ได้จิ้งจกจะได้กระบองได้ เดินทางไปไสมาไสกะใช้กระบองได้นำทาง”

นอกจากนี้ ยังใช้ขี้กระบองมาเป็นเชื้อเพลิงในการจุดก่อกองไฟ เพราะสมัยก่อนไม่ได้มีเตาแก๊ส ทุกวันนี้ก็ยังมีการใช้กระบองในชุมชนเพียงแต่ไม่มากเหมือนแต่ก่อนเพราะมีไฟฟ้าแล้วถ้าเข้าไปในป่าหรือตามท้องนา ก็จะสังเกตเห็นว่ายังมีขี้ข้างที่แม่ใหญ่ยังคงใช้อยู่ ตามต้นยางนาต้นใหญ่ๆจะมีแทบทุกต้น

หลังจากที่ได้รู้เรื่องราวของกะบองแล้วทางทีมวิจัยและเด็กๆก็ได้ถามเรื่องราวของควายเหล็กต่อซึ่งทางทีมวิจัยได้ทราบข้อมูลมาว่าพ่อใหญ่สัมฤทธิ์ได้เป็นเจ้าของคนแรกในบ้านกุดหิน ทางทีมจึงได้ให้พ่อใหญ่เป็นคนเล่าให้ฟังว่า “ตั้งแต่ก่อนพ่อกะเลี้ยงควายหลายตัวเอาไวยามเฮ็ดนา เอาไ่ว์ไถนาเฮ็ดคอกให้อยู่ยามมันจี่กะทับถมกันอยู่ในคอกเป็นปึก สอดเวลาลงนาเฮาะหาห่มมาช่วยกันขนฝุ่นลงไถนา สมัยที่พ่อได้เป็นผู้ใหญ่บ้านพ่อได้เข้าไปประชุมที่อำเภอกะได้ยินเขาว่ากันเรื่องรถไถนา ว่าเอามาไถแล้วมันเร็วเฮ็ดนาแล้วไ่ว พ่อกะรู้สึกสนใจย่อนว่าอยากเฮ็ดนาแล้วไวก่อนหมู่คนอื่น ตอนนั้นพ่อกะมีเงินอยู่เลยได้ตัดสินใจซื้อมา กะเฮ็ดนา ไถนาแล้วไวอีหลีคือเฟิ่นว่าอยู่ดอก หลังจากที่พ่อซื้อมาบ้านกะได้มีชาวบ้านคนอื่นๆคอยทยอยซื้อ บางคนบ่มีเงินกะขายควายซื้อ บางคนกะไปยืมเงินมาซื้อย่อนว่าอยากมีคือห่มเฟิ่น เฮาสีสังเกตได้ว่าหลังจากที่มีรถไถนาแล้ว ชาวบ้านกะเริ่มขายควายออกไปเรื่อยๆ ชาวบ้านบางคนกะว่าจักสีเอาไ่ว์เฮ็ดยังนากะบ่ได้ไถแล้วจี่คร้านเลี้ยง คร้านหาหญ้าให้กิน ย่อนคนอยากสบายกะเลยบ่ได้คิดเห็นผลเสียอีหยัง พ่อมาคิดเบิ่งดูมือนีมันบ่แม่นแล้ว คนเฮามีแต่หนี้แต่สินมีแต่คิ่นร่นยามยังไปเห็นกันกะจ่มให้กันฟัง ว่าบ่มีเงินมีทอง อีหยังกะแพง จักสีค่าแนวอยากแนวกิน ค่าน้ำมัน หลายๆอย่าง พ่อกะมาคิดว่าตั้งแต่กี้เฮาคือบ่ได้คิ่นร่นปานนี้ เฮาคือบ่ค่อยได้เสียเงิน ค่าใช้จ่ายบ่ค่อยมีกะย่อนว่าคนเฮาแล่นนำความสะดวกสบายตะกี้มีควายกะบ่ได้ซื้อฝุ่นซื้อปุ๋ยมาไถนาบ่ได้ซื้อปุ๋ยเคมีกะสอละเป็นพัน รถไถมันกะมีอายุการใช้งานมัน พังเป็น เสียเป็นต้องเสียค่าซ่อม ค่าอะไหล่ต่างๆ หญ้ามันกะบ่กินเป็นคือควายเฮาหาให้มันกินบ่ได้ ต้องซื้อน้ำมันมาเติมมันกะจั่งใช้งานได้ รถไถจี่บ่เป็นคือควายฝุ่นกะบ่มีไถนา ข้าวกะบ่งาม ชาวบ้านกะพากันไปซื้อปุ๋ยเคมีมาไถนา กุจฉีที่เคยอาศัยอยู่นำจี่ควายที่เป็นอาหารชั้นยอดของชาวบ้านกะเริ่มบ่มี ถ้าเฮาคิดเบิ่งแล้วผลดีของการมีรถไถนามิเพียงนิดเดียวคือรวดเร็ว แต่ผู้คนบ่เคยคิดเห็นผลเสียที่ตามมาคือว่ามีหยังแนมีตั้งแต่อยากสบายอยากแล้วเร็วๆ”

กิจกรรมทำน้ายาล้างจาน สบู่ แชมพู วันที่ 21 ธันวาคม 2551

เข้าร่วม 50 คน ณ ศาลากลางบ้านกุดหิน

วันนี้ผู้ประสานงานได้ให้ผู้ประกาศข่าวหมู่บ้านแจ้งว่าทางโครงการของเราจะมีการจัดกิจกรรมทำน้ายาล้างจาน สบู่ แชมพู ขึ้นที่ศาลากลางบ้านจึงขอเชิญพ่อแม่พี่น้องที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ เพื่อเป็นการช่วยลดรายจ่ายในครอบครัวและสามารถผลิตใช้เองโดยไม่ต้องซื้อ หลังจากที่ทำเสร็จก็จะมีการแบ่งกันไปใช้ในครัวเรือน เวลา 07.30 น. ทีมวิจัยทุกคนก็ได้ขึ้นอุปกรณ์ไปยังศาลากลางบ้าน เช่น กะละมัง หม้อ ถังสแตนเลส จัดเตรียมน้ำไว้ให้เรียบร้อย เวลา 09.00 น. ทุกคนก็เดินทางมายังศาลากลางบ้านกุดหิน ซึ่งผู้เข้าร่วมก็ทยอยเดินทางมาเรื่อยๆ ซึ่งมีทั้งหมด 43 คน ในช่วงนี้ทีมวิจัยได้ชี้แจงก่อนว่าวันนี้ทางโครงการของเราได้จัดกิจกรรมการทำน้ายาล้างจาน สบู่ ยาสระผมขึ้น เพื่อเป็นการลดรายจ่ายในครอบครัวลง เนื่องจากสิ่งของเหล่านี้มีความจำเป็นในครอบครัวทุกครอบครัว วันนี้เราจะมาฝึกทำเองใช้เอง ซึ่งจะมีวิทยากรที่มาจากความรู้และสาธิตและทำไปพร้อมๆกัน จากนั้นวิทยากรก็ได้แนะนำตัวทีมวิจัยได้ช่วยขนอุปกรณ์มาให้และแนะนำอุปกรณ์สิ่งที่จะต้องใช้ส่วนของน้ายาล้างจานอย่างแรกคือ เอ็น 70 เกลือ ผงฟอง กรดมะนาว หม้อหรือกะละมัง ไม้พาย น้ำด่างซึ่งได้จากการหมักขี้เถ้าจากครัวเรือน จากนั้นก็เริ่มสาธิตโดยเทเอ็น 70 ลงในหม้อแล้วใช้ไม้พายคนไปเรื่อยๆ เด็กๆและชาวบ้านก็ช่วยกันทำและดูวิธีการทำอย่างสนใจ หลังจากที่ทำแล้วรู้สึกว่ามันดีก็ค่อยๆเติมน้ำด่างลงไปคนไปเรื่อยๆจนเป็นเนื้อเดียวกัน ชุดการทำน้ายาล้างจาน 1 ชุด ใช้ น้ำด่าง 13 กิโลกรัม จากนั้นก็ใส่เกลือเพื่อเพิ่มความหนืด ใส่ผงฟอง และกรดมะนาว แล้วคนต่อไปจนหนืดเหมือนกับน้ายาล้างจานทั่วไป แล้วพักไว้ 1 คืน เพื่อให้ฟองที่เกิดจากการคนยุบหายไป

หลังจากที่เห็นวิทยากรสาธิตเสร็จแล้วก็มีการแบ่งกลุ่มทำเป็นกลุ่มๆ เปลี่ยนกันคน ทำไปเรื่อยๆจนเสร็จ ซึ่งเวลาที่ใช้ในการทำแต่ละครั้งประมาณ 1 ชั่วโมง หลังจากทำเสร็จทุกกลุ่มก็ล้างมือมากินข้าวเที่ยง ในช่วงบ่ายก็มานั่งสรุปกันถึงสิ่งที่ได้จากการจัดกิจกรรมในครั้งนี้

จากการจัดกิจกรรมสรุปได้ดังนี้

1. ได้เรียนรู้การทำน้ายาล้างจาน รู้จักวิธีการทำ และสามารถนำไปทำใช้เองได้
2. เป็นแนวทางการพึ่งตนเอง ลดรายจ่าย
3. เกิดความภาคภูมิใจจากการทำเองใช้เอง
4. เห็นความสามัคคี การร่วมมือของคนในชุมชน
5. เกิดการรวมกลุ่มกันทำน้ายาล้างจานใช้เองในชุมชน มีการเอื้อเฟื้อแบ่งปันกันใช้

หลังจากนั้นวันต่อมาได้มีการมาช่วยกันกรอกน้ายาล้างจานใส่ถุงเพื่อแจกให้กับคนในชุมชนนำไปใช้ในครัวเรือน มีการประกาศผ่านทางหอกระจายข่าวหมู่บ้านให้ชาวบ้านเดินทางมารับน้ายาล้างจานไปทดลองใช้ในครัวเรือน

กิจกรรมการจัดเวทีเรียนรู้กระแสโลก

วันที่ 11 มกราคม 2552

ณ ศูนย์เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธร

ผู้เข้าร่วม 50 คน

วันนี้ขณะที่หัวหน้าโครงการกำลังเตรียมตัวหาเอกสารที่จะต้องใช้ในการจัดกิจกรรม ได้มีทีมวิจัยส่วนหนึ่งมารอที่จะเดินทางไปยังอาคารเอนกประสงค์ชมรมรักษาระบบนิเวศเพื่อจัดเวทีเรียนรู้กระแสโลกเมื่อเดินทางไปถึงเราได้ช่วยกันจัดเก้าอี้ ปัดกวาดทำความสะอาดในช่วงนี้เด็กๆก็ทยอยเดินทางมาเรื่อยๆเวลา 09.35 น. ดิฉันก็สังเกตว่าผู้เข้าร่วมน่าจะมารครบแล้วซึ่งดูจากใบลงทะเบียนผู้เข้าร่วมมี 42 คน ดิฉันในฐานะหัวหน้าโครงการได้กล่าวต้อนรับเด็กๆและถามไถ่ข่าวคราวว่าทำนาเสร็จกันหมดทุกคนหรือยัง ก็จะมีทั้งคนที่เสร็จแล้วและยังไม่เสร็จจากนั้นก็แจ้งถึงว่าวันนี้เราจะมาเรียนรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นในปัจจุบันว่ากระแสโลกต่างๆที่กำลังเกิดขึ้นเป็นเรื่องอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับพวกเราเพื่อที่จะทำให้เราได้รับรู้สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างกว้างขวางและก้าวทันกับคนอื่นๆ

เมื่อวิทยากรได้เดินทางมาถึงพอดีโดยได้รับความอนุเคราะห์จากทางเจ้าหน้าที่เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกยโสธรและเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน วิทยากรได้กล่าวทักทายเด็กๆและแนะนำตัวแล้วก็นำเข้าสู่นิทรรศการที่เรียนรู้ในเริ่มจากสถานการณ์ การทำเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปและในระดับโลกเรื่องของผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมี ตัวอย่างของโรคที่เกิดจากการใช้สารเคมี แนวทางการแก้ไขปัญหาคือการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนมีการฉายภาพขึ้นจอโปรเจกเตอร์เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน ทางวิทยากรเริ่มสังเกตเห็นว่าเด็กๆเริ่มคุยกันและหยอกล้อกันจึงปล่อยให้เบรค 15 นาที ปล่อยให้คิดเส้นยืดสายแล้วก็กลับเข้ามานั่งตามเดิม และพาเล่นเกมสัปดาห์ประมาณ 5 นาทีเพื่อไม่ให้เด็กๆเบื่อก็อเข้าสู่เนื้อหาต่อไปจนจบวิทยากรก็ไต่ถามว่าใครมีคำถามอะไรไหม แต่ก็ไม่มีใครถามอะไร จากนั้นก็เป็นเวลาพักเที่ยงกินข้าวที่โรงอาหาร หลังจากกินเสร็จก็ช่วยล้างจานที่ตัวเองกินแล้วไปนั่งพักผ่อนตามร่มไม้บ้าง เวลาบ่ายโมงก็กลับมาช่วยกันสรุปกิจกรรมที่จัดขึ้น

ซึ่งจากกิจกรรมที่จัดขึ้นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากที่จัดกิจกรรมมีดังนี้

1. ได้รู้จักว่าสถานการณ์ของโลกในปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง
2. ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆที่กว้างแต่ก็เป็นสิ่งที่ใกล้ตัว
3. ได้เห็นผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมี ในด้านต่างๆ
4. ได้แนวทางที่จะนำไปปฏิบัติกับตัวเองและครอบครัว
5. ได้เห็นแนวทางที่จะนำไปแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น

หลังจากที่ร่วมกันสรุปเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ทำการขอบคุณกับทางวิทยากรที่มาให้ความรู้ด้วยการปรบมือ วิทยากรก็ได้กล่าวลาและทุกคนก็ได้เดินทางกลับบ้านพร้อมกับความรู้ที่ได้

กิจกรรมการปลูกแตงโมอินทรีย์

วันที่ 24 มกราคม 2552

ณ แปลงทดลองโรงเรียนบ้านกุดหิน

ผู้เข้าร่วม 50 คน

ในช่วงหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวทางพี่เลี้ยงและทีมวิจัยได้ตกลงกันว่าจะทดลองปลูกแตงโมอินทรีย์เพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิตในแปลงช่วงหน้าแล้ง เช้าวันนี้ทุกคนเดินทางมาที่แปลงทดลองพร้อมกับเสียมและจอบที่นำมาด้วย บางคนที่มาช้าเพราะต้องปล่อยวัวปล่อยควายออกจากคอกเสียก่อน ช่วงนี้หมอกลงค่อนข้างหนัก เหมาะแก่การปลูกแตงโม ซึ่งการจัดกิจกรรมในครั้งนี้มีจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม 50 คน ที่ค่อยๆทยอยเดินทางมาถึงส่วนหนึ่งก็ได้ลงมือไปก่อน โดยมีพ่อทองอวน มาช่วยแนะนำดูแลวิธีปลูก จากนั้นก็ช่วยกันขุดหลุม เตรียมปุ๋ยคอกมาใส่หลุมผสมกัน เตรียมกร่องที่จะปลูก ทางทีมเราได้แบ่งเด็กๆออกเป็น 5 กลุ่ม เพื่อที่จะดูแลแตงโมของกลุ่มตัวเอง ก่อนหน้านี้เราได้ไถดินเตรียมไว้แล้ว วันนี้เราจึงกร่อง ทำหลุม คลุกฟูน และแบ่งเมล็ดแตงโมให้แต่ละกลุ่มนำไปปลูก ทุกคนช่วยกันปลูกท่ามกลางแสงแดดที่ร้อนแต่ก็ไม่เป็นไรเนื่องจากช่วงนี้ยังอยู่ในช่วงฤดูหนาว

หลังจากที่ช่วยกันปลูกเสร็จแล้วก็ได้ตกลงกันเปลี่ยนเวรมาดูแลพื้นที่ของตนเอง พ่อทองอวนได้ออกวิธีการดูแลรักษาต้นแตงโม การให้ปุ๋ย ให้น้ำ กับเด็กๆ บอกอายุการเก็บเกี่ยว วิธีการดูแลโมที่สุกพร้อมที่จะเก็บได้ ทุกคนได้นั่งคุยกันในเรื่องต่างๆ เพราะช่วงนี้ว่างจากการทำนา เด็กๆก็เดินเล่นกันไปตามทุ่งนา บางกลุ่มก็นั่งวาดฝันตอนที่แตงโมสุก อย่างมีความสุขภายใต้บรรยากาศใต้ร่มไม้ที่เย็นสบายกลางทุ่งนา แล้วจึงค่อยแยกย้ายกันกลับบ้าน หลังจากวันนั้นเห็นเด็กๆลงมามสำรวจแปลงทดลองเพื่อดูการเจริญเติบโต จากนั้นไม่นานทางทีมวิจัยก็ได้รับแจ้งจากเด็กว่า เมล็ดแตงโมไม่ค่อยเกิดเลย พร้อมทั้งมีปัญหาในเรื่องของไก่ที่มากินขี้มูลแตงโม การปลูกแตงโมของเราจึงไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทุกคนจึงได้มาช่วยกันระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นว่าเกิดจากอะไรซึ่งก็อาจมีจากหลายสาเหตุด้วยกัน เนื่องจากการขาดทักษะ เทคนิคในการปลูก การเลือกซื้อเมล็ดพันธุ์ที่ดี รวมทั้งการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้

บทเรียนที่ได้จากการจัดกิจกรรม

1. ได้เรียนรู้วิธีการ เทคนิคการปลูกแตงโม
2. ได้เห็นความสามัคคี ความร่วมมือกันของทุกคน
3. ได้รู้จักช่วงเวลาปลูก วิธีการการเก็บเกี่ยวแตงโม
4. ได้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งนำไปเป็นบทเรียนในการจัดกิจกรรมต่อไป

กิจกรรมการเพาะชำกล้าไม้
วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2552
ณ วัดบ้านกุดหิน ผู้เข้าร่วม 46 คน

กิจกรรมในวันนี้ได้นัดกันที่วัดบ้านกุดหิน ในตอนเช้าทางทีมวิจัยเดินเข้าไปในวัดเห็นเด็ก ๆ กลุ่มหนึ่งที่วิ่งเล่นกันอยู่เลยเรียกมาชวนอุปกรณ์ต่างๆช่วย ตอนนี้มีชาวบ้านทยอยเดินทางมาทำบุญที่วัด พวกเราก็เตรียมสถานที่เตรียมอุปกรณ์อยู่ได้ร่มไทร เวลาประมาณ 09.00 น. เด็กๆที่เข้าร่วมกิจกรรมก็เดินทางมารอบเนื่องจากเด็กๆมีความต้องการที่จะนำพันธุ์ไม้ไปปลูกที่แปลงของตัวเอง เราจึงได้จัดกิจกรรมนี้ขึ้นมาหลังจากที่ช่วยกันเพาะชำเสร็จก็จะแจกให้กับทุกคนไปปลูกที่บ้าน โรงเรียนบ้าง จากนั้นทางวิทยากรก็บอกวิธีการเพาะชำ ขึ้นตอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แล้วทำให้ดูเป็นตัวอย่างทุกคนก็ช่วยกันลงมือเพาะปลูกโดยแบ่งเป็นกลุ่มที่เตรียมผสมดินที่จะปลูก แล้วช่วยกันกรอกดินใส่ถุงจากนั้นก็ลงมือปลูก เมล็ดพันธุ์ที่ใช้เพาะกล้าได้แก่ มะละกอ น้อยหน่า ย่างนาง แก้วมังกร มะรุม อีหูล้า เสาวรส และพืชสมุนไพร หลังจากที่เราเพาะเสร็จก็ช่วยกันรดน้ำ และจัดแบ่งเวรผลัดกันมาดูแล รดน้ำกล้าไม้ หลังจากเสร็จแล้วเราก็ช่วยกันระดมความคิดเห็นว่าจากที่เราจัดกิจกรรมนี้ขึ้นมาเราได้อะไรซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ได้เรียนรู้การเพาะชำกล้าไม้และสามารถนำไปปฏิบัติได้
2. ได้เห็นความสามัคคีในการทำงาน
3. เป็นแนวทางในการพึ่งตนเอง และลดรายจ่าย

หลังจากนั้นเวลา 14.00 น. ทุกคนก็ได้ช่วยกันนำถุงเพาะชำเข้าไปไว้ในเรือนเพาะชำให้เรียบร้อยแล้วก็กลับบ้าน

เวทีการสรุปบทเรียนจากการทำงานที่ผ่านมา

วันที่ 29 เมษายน 2552

ณ โรงสีชมรมรักษัธรรมชาติ ต.นาโส อ.กุฉินท

ผู้เข้าร่วม 20 คน

หลังจากที่ทางโครงการได้ดำเนินงานมาจะสิ้นสุดโครงการก็ได้จัดเวทีสรุปบทเรียนขึ้นที่อาคารเอนกประสงค์ชมรมรักษัธรรมชาติโดยเราได้ออกหนังสือเชิญที่ปรึกษาโครงการ เด็กเยาวชนบางส่วน รวมผู้เข้าร่วมเวทีทั้งหมด 20 คน มีที่ปรึกษาบางคนที่ไม่สามารถเข้าร่วมได้เนื่องจากติดธุระและมีการแจ้งกับทางผู้ประสานงานโครงการทางทีมวิจัยจึงได้เชิญเยาวชนเข้าร่วมแทน เวลา 09.00 น. ทุกคนก็เดินทางมาถึงหัวหน้าโครงการได้กล่าวต้อนรับทุกคนที่เข้าร่วม และได้เล่าถึงกิจกรรมที่โครงการได้จัดมาทั้งหมดเพื่อเป็นการทบทวนกิจกรรมที่ผ่านมาจนกระทั่งกิจกรรมได้ดำเนินการมาถึงระยะสุดท้ายแล้ว สิ่งที่ได้จากโครงการบทเรียนจากการทำกิจกรรม ปัญหาอุปสรรค ปัจจัยเอื้อ รวมถึงวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อทบทวนปัญหาอุปสรรคที่ผ่านมาจากการจัดกิจกรรมต่าง เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และรวบรวมผลที่ได้จากการดำเนินโครงการ

ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

1. มีเวลาค่อนข้างจำกัดในการจัดกิจกรรมเนื่องจากทีมวิจัยส่วนมากเป็นนักเรียนและอยู่คนละโรงเรียน
2. ในช่วงฤดูการผลิตจะมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมค่อนข้างน้อย
3. ปัญหาฝนแล้งทำให้ต้องชะลอการจัดกิจกรรมการดำนาเพื่อรอน้ำฝน
4. ปัญหาฝนแล้งทำให้เยาวชนและทีมวิจัยบางคนต้องไปทำงานที่กรุงเทพฯ ทำให้ทีมวิจัยขาดผู้ร่วมงานทำให้เกิดความล่าช้า
5. ทีมวิจัยไม่รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง
6. การได้ข้อมูลไม่ชัดเจนครบถ้วนเนื่องจากชาวบ้านบางคนไม่กล้าให้ข้อมูลที่แท้จริงของตนเอง
7. เกิดการไม่เข้าใจกันระหว่างผู้ปกครองกับทีมวิจัยเนื่องจากทีมวิจัยบางคนไม่ซื้อสัตว์ต่อหน้าที่และเพื่อนๆในทีม
8. ปัญหาการจัดกระบวนการเรียนรู้ การบันทึก การเขียนรายงานของทีมวิจัย

ปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงาน

1. งบประมาณสนับสนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
2. การให้ความดูแลช่วยเหลือจากพี่เลี้ยงโครงการ

3. การให้ความร่วมมือของผู้นำหมู่บ้าน ชาวบ้าน คณะครูและนักเรียน โรงเรียนบ้านกุดหิน
4. การให้คำแนะนำในการทำงานจากทีมที่ปรึกษาโครงการ
5. การแลกเปลี่ยนประเด็นในการทำงานกับทีมวิจัยโครงการอื่นที่ทางพี่เลี้ยงจัดขึ้น

สิ่งที่ได้จากการโครงการวิจัย

1. เด็กๆได้รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่มีประโยชน์
2. ผู้ปกครองสบายใจที่เด็กเข้าร่วมกิจกรรมแทนการขับรถเที่ยวเล่น
3. เด็กๆมีความรับผิดชอบมากขึ้น
4. เด็กเยาวชนรวมทั้งทีมวิจัยได้รู้จักการจดบันทึก การเขียนรายงาน วิธีการเก็บข้อมูล
5. เด็กๆช่วยงานผู้ปกครองที่บ้านมากขึ้น
6. เกิดกระบวนการเรียนรู้กับเด็ก จากการเรียนรู้ร่วมกันในการทำกิจกรรม
7. เกิดความสามัคคี ประองคองกัน
8. เด็กๆกล้าแสดงความคิดเห็น กล้าแสดงออกมากขึ้น กล้านำเสนอผลงานของตัวเอง
9. มีการคิด สังเกตมากขึ้น
10. เด็กๆมีความสุขและกระตือรือร้นที่จะทำกิจกรรมต่างๆ
11. เด็กและเยาวชนมีบทบาททางชุมชนมากขึ้นในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน

วิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

1. สร้างความเข้าใจกันในทีม แบ่งบทบาทหน้าที่รับมอบหมาย
2. จัดอบรมภายในทีมเกี่ยวกับการจัดกระบวนการ การจดบันทึก และการเขียนรายงาน
3. ลงเก็บข้อมูลเพิ่มเติมพร้อมทั้งอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจว่าข้อมูลให้ชัดเจนที่ได้มานำไปทำอะไร
4. มีการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยช่วยเพื่อต่อการจัดการ
5. ทำความเข้าใจกับผู้ปกครองและทีมวิจัยที่มีปัญหา

แบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์

แบบฟอร์มในการเก็บข้อมูล

แบบสอบถามเก็บข้อมูลบริบทชุมชนบ้านกุดหิน

ชื่อ..... อายุ.....ปี เพศ..... อาชีพ.....

ที่อยู่.....

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน

1. ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลในครัวเรือน

ลำดับ ที่	ชื่อ-สกุล	เพศ	ว/ด/ป เกิด	อายุ	สถานภาพ	ระดับการศึกษา	อาชีพ

2. ข้อมูลการถือครองที่ดิน

มีที่ดินจำนวน.....ไร่ เอกสารสิทธิ์.....

ทำการเกษตร(ทำนา).....ไร่

ทำสวน/ทำไร่.....ไร่

เลี้ยงสัตว์.....ไร่

อื่นๆ.....ไร่

3. ข้อมูลรายได้ของครอบครัว

3.1 รายได้จากการเกษตร

รายการ	รายได้/เดือน	รายได้/ปี
1.ขายข้าว		
2.ปลูกผัก/ผลไม้		
3.เลี้ยงสัตว์		

3.2 รายได้นอกเหนือจากการเกษตร

รายการ	รายได้/ปี	รายการ	รายได้/ปี
1.เงินเดือน/ค่าจ้าง		8.เลี้ยงโชค	
2.รับจ้าง		9.มรดก	
3.ดอกเบี้ยเงินกู้		10.ค่าเช่าที่ดิน/สัตว์	
4.ลูก/หลาน ส่งให้		11.โรงสี	
5.หักลดกรรม		12.อื่นๆ ระบุ.....	
6.ค้าขาย			
7.เก็บของป่า			

4. ข้อมูลหนี้สินของครอบครัว

รายการ	จำนวนเงิน(บาท)
1. ธ.ก.ส.	
2. กองทุนเงินล้าน	
3. โครงการต่างๆ ระบุ.....	
1.....	
2.....	
3.....	
4. หนี้สินนอกระบบ ระบุ.....	
1.....	
2.....	
3.....	

5. ข้อมูลทั่วไป

ในครัวเรือนของท่านเลี้ยงสัตว์อะไรบ้าง?

ชนิดของสัตว์เลี้ยง	จำนวน	ชนิดของสัตว์เลี้ยง	จำนวน
ควาย		ห่าน	
วัว		ไก่	
หมู		แพะ/แกะ	
เป็ด		อื่นๆ	

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านกุดหินเป็นอย่างไร?.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

สภาพแวดล้อม มีพื้นที่ป่ากี่แห่ง แหล่งน้ำที่สำคัญในหมู่บ้าน และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างไรรวมถึงการใช้ประโยชน์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

สภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่ท่านพบเห็นเกี่ยวกับสภาพป่าและแหล่งน้ำ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

วิถีชีวิตของคนในชุมชนสมัยก่อนกับปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน

สถานการณ์ที่เกิดขึ้น	ปีพ.ศ.	การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
1.ไฟฟ้า		
2.รถไถนา		
3.ถนนลาดยาง		
4.ยูทูปัส		
5.ยางพารา		
6.มันสำปะหลัง		

ผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากเทคโนโลยีและพืชเศรษฐกิจเริ่มเข้ามาในชุมชนมีหรือไม่อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

ปัญหาที่สำคัญที่สุดในครัวเรือนของท่านคือ?

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

แนวทางแก้ไขปัญหาคือ

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

รูปภาพกิจกรรม

ประชุมชี้แจงโครงการ

วิทยากรสาธิตการใช้ควายไถนา

เด็กๆเรียนรู้การถอนกล้าร่วมกัน

เด็กๆช่วยกันดำนาในแปลงทดลอง

เด็กๆลงแปลงทดลองเรียนรู้การเกี่ยวข้าว

ผลผลิตที่ได้จากแปลงทดลอง

เรียนรู้การทำน้ำส้มควนไม้

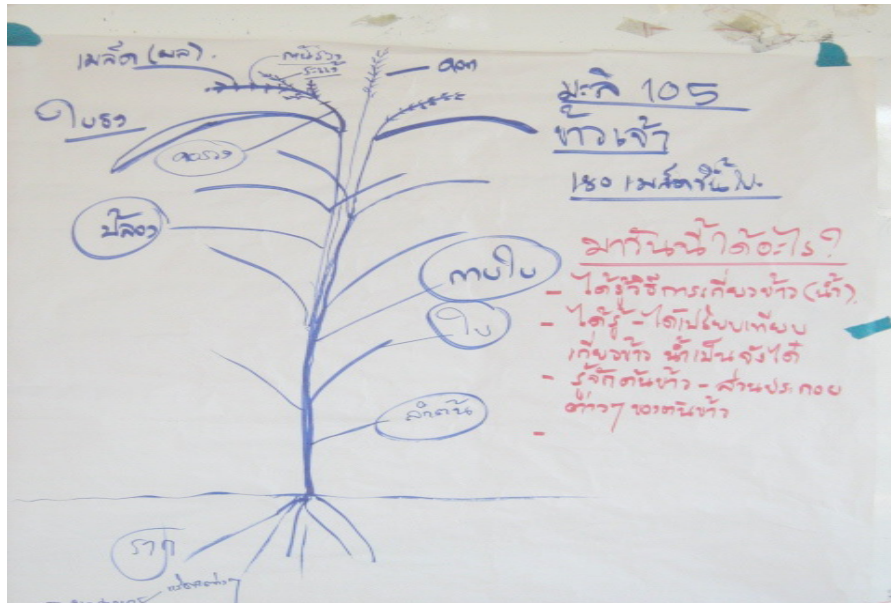
วิทยากรได้ให้ความรู้กับเด็กๆ ในเวทีเรียนรู้กระแสโลก

เรียนรู้เรื่องโรคข้าว

เรียนรู้การทำปุ๋ยหมัก

แบ่งกลุ่มสรุปและนำเสนองาน

แลกเปลี่ยนกับวิทยากร

รวบรวมข้อมูล

ศึกษาเกษตรกรต้นแบบ

แปลงเกษตรกรต้นแบบ

ศึกษาป่าชุมชน

หลุมจี้ยางที่พบในป่า

เห็ดที่พบในป่า

เก็บข้อมูลชุมชน

เก็บข้อมูลโดยตั้งวงโสเหล่กับผู้เฒ่าในหมู่บ้าน

วิเคราะห์ข้อมูลชุมชน

วิชาเกษตรในโรงเรียนเด็ก ๆ กำลังช่วยกันขุดแปลงปลูกผักอินทรีย์

เตรียมแปลงปลูกแตงโม

วิทยากรมาเยี่ยมชมแปลงแตงโมอินทรีย์

แปลงผักสวนครัวที่บ้านของเด็กๆ

พันธุ์ไม้ชนิดต่างๆที่ช่วยกันเพาะเพื่อนำไปปลูกที่แปลงของตัวเอง

เด็กนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรม

เวทีคืนข้อมูลชุมชน

สรุปบทเรียน

ประวัติของนักวิจัย

1. นางสาวพัชรินทร์ พืชผล

เกิดเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2527 ปัจจุบันอายุ 24 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนกำแพงนครธรรมวิทยาคม บ้านกำแพง ตำบลกำแพง อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 94 หมู่ 4 บ้านกุดหิน ตำบลกำแพง อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร

2. นายคมสัน แก่นจำปา

เกิดวันที่ 19 พฤศจิกายน 2527 ปัจจุบันอายุ 24 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนกำแพงนครธรรมวิทยาคม บ้านกำแพง ตำบลกำแพง อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 180 หมู่ 4 บ้านกุดหิน ตำบลกำแพง อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร

3. นางสาวอรพิน ทองน้อย

เกิดเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2533 ปัจจุบันอายุ 18 ปี อยู่บ้านเลขที่ 153 หมู่ 4 บ้านกุดหิน ตำบลกำแพง อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร กำลังศึกษาอยู่วิทยาลัยเทคนิคยโสธรระดับปวช.3 แผนกบัญชี

4. นางสาวรัตนพร พลชัย

เกิดเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2535 อายุ 16 ปี อยู่บ้านเลขที่ 61 หมู่ 4 บ้านกุดหิน ตำบลกำแพง อำเภอกุศุม จังหวัดกำลังศึกษาอยู่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนกุศุมวิทยาคม อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร

5. นางสาวทิพย์สุดา เทศไทย

เกิดเมื่อวันที่ 14 เมษายน 2536 อายุ 15 ปี อยู่บ้านเลขที่ 78 หมู่ 4 บ้านกุดหิน ตำบลกำแพง อำเภอกุศุม จังหวัดกำลังศึกษาอยู่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนกำแพงนครธรรมวิทยาคม ตำบลกำแพง อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร

6. นายบุญมี บุละสีวะ

บ้านเลขที่ 71 ม.4 ต.กำแพง อ.กุศุม จ.ยโสธร อายุ 53 ปี

การศึกษา ป.4

ปัจจุบัน - ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

- เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์

7. นายประเทือง ทองน้อย

บ้านเลขที่ 53 ม.4 ต.กำแพง อ.กุศุม จ.ยโสธร อายุ 54 ปี

การศึกษา ป.4

ปัจจุบันทำเกษตรเคมี